

*”ohjaajat ei päättä puolesta, vaan että asukkaat
pystyy ite päättämään niistä omista asioistaan”*

**TYÖYHTEISÖT
TUETUN PÄÄTÖKSENTEON
KEHITTÄJINÄ**

Eerik Toimela

Opinnäytetyö, syksy 2013

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Toimela, Eerik. ”ohjaajat ei pääätä puolesta, vaan että asukkaat pystyy ite päättämään niistä omista asioistaan” Työyhteisöt tuetun päätöksenteon kehittäjinä.

Diak, syksy 2013, 88 sivua, 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK)

Tuettu päätöksenteko on työmenetelmä, joka tähtää tukea tarvitsevan henkilön itsemääräämisoikeuden ja oman tahdon toteutumiseen tarvittavien tukitoimien avulla. Opinnäytetyön tutkimuksen toimintaympäristönä oli Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän kolme kehitysvammaisten asumisyksikköä sekä yksi kehitysvammaisten palvelukoti. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää työntekijöiden näkökulmasta, millaisia tuloksia Savon vammaisasuntosäätiön Tuetusti päätöksentekoon -projektin ohjaama ja asumispalveluyksiköiden työntekijöiden vuonna 2012 toteuttama tuettu päätöksenteko - työmenetelmän yhteistoiminnallinen kehittäminen on tuottanut. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, millaisia päätöksentekoa tukevia keinoja, hyviä käytäntöjä sekä kommunikaatiomenetelmiä työyhteisöissä on käytössä.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen yhdistelmänä eli triangulaationa. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat asumisyksiköissä työskentelevät työntekijät, jotka osallistuiivat yhteistoiminnalliseen kehittämiseen. Yhteistoiminnallinen kehittäminen on Tuetusti päätöksentekoon -projektin ydinprosessi, jonka tavoitteena on edistää tuettua päätöksentekoa. Ydinprosessin toteutukseen käytettiin tutkimuksessa tarkastelluissa työyhteisöissä työyhteisöjen pitkäkestoista ohjausta, joka on yksi yhteistoiminnallisen kehittämisen toiminnallisista prosesseista.

Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluiden sekä Webropol -ohjelmiston toteutetun sähköisen kyselylomakkeen avulla. Tutkimusta varten haastateltiin seitsemää työntekijää, ja kyselylomakkeeseen saatiin 12 vastausta, joista 11 oli hyödyntämiskelpoisia. Tutkimuksen mukaan kuvakommunikaation kehittämisellä ja asukaskokouksien selkeyttämisellä päästiin hyviin tuloksiin kehitysvammaisten henkilöiden tuetun päätöksenteon edistämisessä.

Asiasanat: tuettu päätöksenteko, yhteistoiminnallinen kehittäminen, kehitysvammaisuus, kommunikaatio, tuettu, ohjattu ja autettu asuminen.

ABSTRACT

Toimela, Eerik. "The workers do not make decisions on behalf of the clients, but the clients can make their own decisions" Work communities as developers of supported decision-making.

88 pages, 2 appendices. Language: Finnish. Autumn 2013.

Diaconia University of Applied Sciences, Degree Programme in Social Services.

Degree: Bachelor of Social Services.

Supported decision-making is a working method that aims at the realization of self-determination and a person's own will by offering the support needed.

Savo's accommodation foundation for disabled people has a project called Making decisions with support. The project coordinated long-term cooperation development work for four work communities of sheltered accommodation for disabled people in the year 2012. The workers of these communities did the cooperation development work for improving the chosen methods of supported decision-making in their work communities. The first aim of this study was to find out the results of the cooperation development. The second aim of this study was to find out, what kind of methods are in use to improve supported decision making in these work communities. The third aim was to find out from the study, and also from the literature, what kind of good conventions are in use.

The study was carried out by using theme interviews and a questionnaire form. 7 people were interviewed, and 11 people answered the questionnaire form. The results of the study show that the development of supported decision-making has improved customer participation regarding their own lives. Big part of it is the developing of communication methods such as picture communication. Learning takes time and the results can be realized over a longer period of time.

Keywords: supported decision-making, disabled people, communication, co-operative development, supported accommodation, guided accommodation, helped accommodation.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS	7
2.1 Savon Vammaisasuntosäätiö.....	7
2.2 Tuetusti päätöksentekoon -projekti	7
2.3 Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän vammaispalvelut	8
3 OPINNÄYTETYÖN KESKEISET KÄSITTEET	11
3.1 Kehitysvammaisuus	11
3.2 Kommunikaatio.....	11
3.3 Tuettu asuminen, ohjattu asuminen, ja autettu asuminen	12
4 TUETTU PÄÄTÖKSENTEKO.....	13
4.1 Tuettu päätöksenteko -menetelmä.....	13
4.2 Lait, asetukset, ja ohjelmat.....	15
4.3 Vammaisen henkilön tarvitsemien palveluiden hakeminen.....	19
4.4 Esimerkkejä tuettu päätöksenteko -menetelmän käytöstä ulkomailla	20
5 YHTEISTOIMINNALLISEN KEHITTÄMISEN PROSESSI.....	25
5.1 Yhteistoiminnallinen kehittäminen	25
5.2 Työyhteisöjen asettamat tavoitteet, sekä toiminnan alkutilanteet.....	28
6 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA	30
7 OPINNÄYTETYÖPROSESSI	33
7.1 Tutkimuksen kohderyhmä ja tavoitteet	33
7.2 Käytetyt tutkimusmenetelmät	34
7.3 Aineiston keruu	35
7.4 Aineiston analysointi.....	36
8 HAASTATTELUTUTKIMUKSEN TULOKSET	37
8.1 Huitulanharju.....	37
8.1.1 Kehittämistehtävän eteneminen	38
8.1.2 Projekti työntekijöiden kokemana.....	39
8.2 Kotirinne	41
8.2.1 Kehittämistehtävän edistyminen	43
8.2.2 Projektiin työntekijöiden kokemana	44
8.3 Mäntylä	46
8.3.1 Kehittämistehtävän edistyminen	48

8.3.2	Projekti työntekijöiden kokemana.....	50
8.4	Pihlajakoti	52
8.4.1	Kehittämistehtävän edistyminen	53
8.4.2	Projekti työntekijöiden kokemana.....	53
8.5	Yhteenveto Tuetusti päätöksentekoon -projektiin osallistumisen vaikutuksista ..	55
9	WEBROPOL -KYSelyn TULOKSET	57
9.1	Toiminnan tavoitteet	57
9.2	Toiminnan sisältö ja laatu	59
9.3	Toiminnan käytännön järjestelyt.....	60
9.4	Toiminnan vaikutukset ammattitaitoon.....	62
10	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	64
10.1	Hyviä käytäntöjä	65
10.1.1	Kommunikaatioon liittyvät käytännöt.....	66
10.1.2	Työntekijöiden ammattitaito	67
10.1.3	Asukaskokoukset	68
10.1.4	Minun elämäni suunnitelma Messi	68
10.1.5	Virallinen sopimuslomake tukea tarvitsevan ja tukea tarjoavan henkilön välillä.....	68
10.2	Jatkotutkimuksen aiheita.....	69
11	POHDINTA	70
11.1	Ammatillinen kasvu	71
11.2	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	72
11.3	Opinnäytetyöprosessin haasteet	74
	LÄHTEET.....	75
	LIITTEET	82

1 JOHDANTO

Jokaisella ihmisellä on oikeus itsemääräämiseen. Jos omat voimavarat tai taidot eivät tähän täysin riitä, on siihen mahdollista saada myös tukea. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.) Omien mielenkiinnon kohteiden toteuttaminen omassa elämässä ja itselle mielekkäiden asioiden tekeminen parantavat ihmisen elämänlaatua huomattavasti. (Verner 2012d.) Tuettu päätöksenteko -työmenetelmän tavoitteena on, että kehitysvammaisen henkilö kykenee tarvitsemansa tuen turvin tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ja näin olemaan oman elämänsä aktiivinen toimija. (Harajärvi i.a.) Tuettu päätöksenteko -menetelmää käytetään erityisesti kehitysvammatyössä niin Suomessa kuin ulkomailla.

Tuettu päätöksentekoon -projekti on Savon Vammaisasuntosäätiön levittämisen- ja juurruttamisprojekti, joka toimii Pohjois- ja Etelä-Savon alueella vuosina 2011–2015. Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän kehitysvammaisten asumispalvelut, eli Huitulanharjun palvelukoti sekä Kotirinteen, Mäntylän, ja Pihlajakodin asumisyksiköt olivat Tuettu päätöksentekoon -projektin ohjaaman yhteistoiminnallisen kehittämisen pilottiasiakkaina vuonna 2012. Opinnäytetyöni tutkimuksessa selvitän tuettu päätöksenteko -menetelmän yhteistoiminnallisen kehittämisen tuloksia näiden asumispalveluyksiköiden työntekijöiden kokemana. Lisäksi selvitän kyseisten työyhteisöjen käyttämiä tuettua päätöksentekoa tukevia työmenetelmiä. Opinnäytetyö on osa Tuettu päätöksentekoon -projektin tiedonkeruuprosessia.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS

Opinnäytetyön toimintaympäristöinä ovat Savon Vammaisasuntosäätiön Tuetusti päätöksentekoon -projekti, sekä Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän kehitysvammaisten asumisyksiköt ja palvelukoti. Seuraavassa toimintaympäristöjä on esitelty tarkemmin.

2.1 Savon Vammaisasuntosäätiö

Savon Vammaisasuntosäätiö toimii koko Savon alueella, ja sen toimialaa ovat erityisryhmien tarpeita vastaavien palvelukotien sekä toimintakeskusten rakentaminen sekä ylläpitäminen. Lisäksi Savon Vammaisasuntosäätiö myös hankkii tukiasuntoja erityisryhmien käyttöön. Savon Vammaisasuntosäätiöllä on 20 asumisyksikköä sekä kuusi toimintakeskusta eri puolilla Savoaa. Savon Vammaisasuntosäätiön asumispalveluissa sekä palvelukodeissa että tukiasunnoissa on asukkaina yli 350 henkilöä. (Savon Vammaisasuntosäätiö 2013 & i.a.a.)

Savon Vammaisasuntosäätiön kehittämissyksikkö vastaa säätiön kehittämistoiminnasta, ja se tähtää erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin edistämiseen palveluiden, tukimuotojen, ja toimintamallien kehittämisellä. Savon Vammaisasuntosäätiön kehittämistoiminta on organisoitu projekteiksi, joita ovat tutkimus-, kokeilu-, kehittämis-, sekä levittämis- ja juurruttamisprojektit. (Savon Vammaisasuntosäätiö 2011.)

2.2 Tuetusti päätöksentekoon -projekti

Tuetusti päätöksentekoon -projekti on Savon Vammaisasuntosäätiön kehittämissyksikön alaisuudessa toimiva levittämis- ja juurruttamisprojekti, jonka toimikausi on 2011–2015. Projektin rahoituksesta vastaa Raha-automaattiyhdistys. Projektissa työskentelee kolme henkilöä: projektipäällikkö, jonka vastuualueena on Pohjois-Savo, projektiohjaaja, jonka vastuualueena on Etelä-Savo ja Savon Vammaisasuntosäätiön kehittämisspäälikkö, joka osallistuu työnkuvansa puolesta kaikkiin Savon Vammaisasuntosäätiön projekteihin. (Mykkänen 2013a.)

Tuetusti päätöksentekoon -projektin päätavoitteena on tuetun päätöksenteon edistäminen. Tavoitteeseen pyritään projektin ydinprosessilla eli tiedon levittämällä ja juurruttamisella tuetun päätöksenteon keinoista sekä kommunikaatiomenetelmistä. Ydinprosessia tukevia toiminnallisia prosesseja ovat yhteistoiminnallinen kehittäminen sekä yksilökeskeinen toiminta eli asiakastyö. Yhteistoiminnallisen kehittämisen toimintamuotona ovat pitkäkestoinen työyhteisötoiminta, työyhteisöjen konsultointi, verkostotyöpajat sekä kehittämistiimit. (Mykkänen 2013a.)

2.3 Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän vammaispalvelut

Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymä on Iisalmen, Kiuruveden, Sonkajärven, ja Vieremän kuntien yhteenliittymä, joka järjestää sosiaali- ja terveyspalveluja sekä ympäristö- ja terveysvalvonnan palveluja jäsenkuntiensa asukkaille. Kuntayhtymä aloitti toimintansa 1.1.2010. (Ylä-Savon SOTE i.a.)

Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymä järjestää alueellaan kehitysvammaisille henkilöille tuettuja, ohjattuja, ja autettuja asumispalveluita osin omana toimintanaan, ja osin ostopalveluina. Asumispalveluiden tavoitteena on tukea kehitysvammaisten henkilöiden fyysistä, psyykkistä, ja sosiaalista hyvinvointia. Asumispalveluissa tuetaan asiakkaiden itsenäisyyttä ja oman elämän hallintaa, autetaan asiakkaita arkielämän tehtävissä, ja kannustetaan asiakkaita osallistumaan yhteiskunnan toimintaan. Asiakkaiden henkilökohtaisiin tarpeisiin vastaamiseksi tehdään yhteistyötä asiakkaiden omaisten, läheisten, sekä yhteistyöverkostojen kanssa. Kuntayhtymä tuottaa asumispalveluita omissa asumisyksiköissään Kotirinteellä Iisalmessa, Pihlajakodilla Kiuruvedellä, ja Mäntylässä Sukevalla, sekä Huitulanharjun palvelukodissa Vieremällä. (Ylä-Savon SOTE 2012 & Elina Puustinen, henkilökohtainen tiedonanto 21.10.2013.)

Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymä on ollut Tuetusti päätöksentekoon -projektin keskeinen yhteistyökumppani jo projektin rahoitushakemusvaiheesta lähtien. Kehitysvammaisten asumispalveluyksiköiden vastaavat ohjaajat kokivat työyhteisöjen ohjaustyön tarpeelliseksi, ja sitä kautta työyhteisöt tulivat mukaan yhteistoiminnalliseen kehittämiseen. (Maarit Mykkänen, henkilökohtainen tiedonanto 4.10.2013)

Huitulanharjun palvelukoti on 19-paikkainen palvelukoti Vieremän kunnan keskustassa. Huitulanharjun työntekijät tarjoavat lisäksi tukea ja ohjausta myös kolmelle tuetusti asuvalle asiakkaalle. Palvelukoti toimii kahdessa rivitalossa, joissa molemmissa on asiakkaiden asuntoja, ja toisessa myös henkilöstötilat sekä asukkaiden yhteiset oleskelu- ja ruokailutilat. Palvelukodin asukkaat asuvat joko soluasunnoissa, joissa huoneen koko on 25-36 m², tai yksiöissä, jotka ovat kooltaan 44 m². Huitulanharjussa työskentelee vastaava ohjaaja sekä seitsemän ohjaajaa. Yhteistoiminnalliseen kehittämiseen osallistui yhteensä kymmenen Huitulanharjun työntekijää, joista osa oli sijaisia. (Ylä-Savon SOTE 2012a & Elina Puustinen, henkilökohtainen tiedonanto 21.10.2013.)

Kotirinne on 20-paikkainen ohjatun ja tuetun asumisen yksikkö Iisalmen kaupungin keskustan tuntumassa. Kotirinne tarjoaa myös tukea ja ohjausta viidelle tuetusti asuvalle asiakkaalle. Kotirinne toimii kerrostalossa, jossa asiakkaat asuvat joko yksin tai soluasunnoissa. Asiakkaiden asuntoina on 39 m² kaksioita, ja 46 m² kolmioita. Kotirinteellä työskentelee vastaava ohjaaja sekä kolme ohjaajaa. Tuetusti päätöksentekoon -projektin toimintaan osallistuivat mahdollisuuksien mukaan kaikki neljä Kotirinteen työntekijää. (Ylä-Savon SOTE 2012c & Elina Puustinen, henkilökohtainen tiedonanto 21.10.2013.)

Mäntylä on 15-paikkainen ohjatun ja tuetun asumisen yksikkö Sukevan taajamassa Sonkajärvellä. Mäntylän asiakkaat asuvat kahdessa rivitalossa olevissa asunnoissa joko yksiöissä, tai kolmen hengen soluasunnoissa. Asuntojen koot ovat 35 m² tai 76 m². Kolmannessa rivitalossa sijaitsevat Mäntylän työntekijöiden tilat, sekä asukkaiden yhteiset oleskelu-, ruokailu-, ja saunatilat. Mäntylän työntekijät tarjoavat myös tukea ja ohjausta kahdeksalle tuetusti asuvalle asiakkaalle. Mäntylässä työskentelee vastaava ohjaaja, kaksi ohjaajaa, sekä kodinhoitaja. Tuetusti päätöksentekoon -projektin toimintaan Mäntylästä osallistui kolme työntekijää. (Ylä-Savon SOTE 2012b & Elina Puustinen, henkilökohtainen tiedonanto 21.10.2013.)

Pihlajakoti on 16-paikkainen ohjatun ja tuetun asumisen yksikkö Kiuruveden kaupungin keskustassa. Pihlajakodin päärakennuksessa on seitsemän asiakaspaikkaa, ja asiakkaat asuvat omissa 8-12 m² kokoisissa huoneissaan. Oleskelu-, ruokailu-, ja saunatilat ovat asukkaille yhteisiä. Pihlajakodin asiakkaista yhdeksän asuu päärakennuksen lähistöllä olevassa kerrostalossa, ja he käyttävät Pihlajakodin palveluita päivittäin. Lisäksi Pihla-

jakodin työntekijät tarjoat tukea ja ohjausta yhdelle tuetusti asuvalle asiakkaalle. Pihlajakodilla työskentelee vastaava ohjaaja, kaksi ohjaajaa, sekä hoitoapulainen. Kaikki neljä työntekijää osallistuivat Tuetusti päätöksentekoon -projektin toimintaan. (Ylä-Savon SOTE 2012d. Elina Puustinen, henkilökohtainen tiedonanto 21.10.2013.)

3 OPINNÄYTETYÖN KESKEISET KÄSITTEET

Opinnäytetyön tutkimus liittyy tuettu päätöksenteko -työmenetelmän käyttämiseen kehitysvammaatyössä, ja erityisesti kehitysvammaisten asumispalveluissa. Seuraavassa on kuvattu opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä. Opinnäytetyön keskeisimpänä käsitteenä oleva tuettu päätöksenteko on esitelty luvussa 4. Lisäksi yhteistoiminnallinen kehittämisen käsite on esitelty luvussa 5.

3.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan alle 18 vuoden iässä ilmennyttä älyllisten toimintojen kehityksellistä jälkeenjääneisyyttä. (Iivanainen 2009.) Tämä ilmenee haasteina ymmärtää, oppia, ja käsitellä uusia asioita. (Kehitysvammaliitto 2012.) Kehitysvamman taso voi vaihdella lievästä oppimisvaikeudesta vaikeaan kehitysvammaan. Kehitysvamma vaikuttaa kuitenkin vain osaan ihmisen toiminnoista, ja on yksilöllistä, kuinka kehitysvamma ilmenee. Jokaisella ihmisellä on omat vahvuutensa ja kykynsä, ja näiden löytämiseksi on jokaisen ihmisen myös saatava tukea. (Seppälä & Rajaniemi 2012.)

Kehitysvammaisuutta voidaan tarkastella esimerkiksi lääketieteen, toimintakyvyn, tai sosiaalisesta näkökulmasta. (Seppälä & Rajaniemi 2012.) Vaikka luokituksilla voidaankin määrittää kehitysvammaisuuden pääpiirteitä, on kuitenkin hyvä muistaa, että jokainen ihminen on oma ainutlaatuinen yksilönsä, ja mahdolliset vammat ovat vain osa häntä, eikä niiden tulisi antaa määrittää ihmisyyttä tai ihmisen elämää. Yksilöllisiä ovat myös kunkin ihmisen toimintakyky ja taidot, ja kaikilla niitä on. Kehitysvammaiselle henkilölle struktuurit eli rutiinit ovat tärkeitä asioita, sillä ne tukevat omaa tukevat kehitysvammaisen henkilön elämänhallintaa. (Hakkarainen i.a.)

3.2 Kommunikaatio

Kommunikaatio tarkoittaa vuorovaikutusta, jossa ilmaistaan omia ajatuksia, tunteita, ja tarpeita toisille ihmisille. Kehitysvammaisuuteen liittyy usein jonkinlaisia haasteita vuo-

rovaikutustaidoissa, ja niitä voivat olla esimerkiksi haasteet puheen ymmärtämisessä tai tuottamisessa. (Laine 2007 & Vehmanen i.a.)

Kommunikaatioon on olemassa erilaisia tapoja. Kehitysvammainen henkilö voi kommunikoida esimerkiksi puhumalla, kirjoittamalla, viittomilla, kuvilla, ilmeillä, eleillä, olemuskielellä, esineillä tai esimerkiksi apuvälineitä kuten tuettua kirjoittamista tai kommunikaattoria apuna käyttäen. Yhtenä kommunikaatiota tukevana keinona on myös selkokielen käyttäminen niin kirjoitetussa kuin puhutussa kielessä. Puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiomenetelmistä käytetään nimitystä AAC- eli eli Augmentative And Alternative Communication – menetelmät. (Laine 2007 & Vehmanen i.a.)

3.3 Tuettu asuminen, ohjattu asuminen, ja autettu asuminen

Tuetulla asumisella tarkoitetaan, että henkilö asuu itsenäisesti omassa asunnossaan, esimerkiksi tavallisessa kerrostalossa, eikä esimerkiksi asumisyksikössä. Henkilö selviää arkipäivän toimista lähes itsenäisesti, mutta hänen on mahdollista saada ongelmatilanteissa apua ohjaajilta. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 158.)

Ohjattu asuminen tarkoittaa asumispalvelua, jossa henkilö asuu asumisyksikössä, ja hän saa tarpeidensa mukaan ohjausta ja apua päivittäisissä toimissaan. Henkilökunta on töissä ohjatun asumisen yksiköissä osan vuorokaudesta. (Kaski ym. 2012, 158.)

Autettu asuminen on tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat ympärivuorokautista apua ja tukea asumiseensa ja elämiseensä. Autetun asumisen asumispalveluissa henkilökunta on läsnä vuorokauden ympäri. (Kaski ym. 2012, 158.)

4 TUETTU PÄÄTÖKSENTEKO

Ihminen, jolla on kehityksellinen vamma, saatetaan usein määrittää hänen vammansa perusteella kehitysvammaiseksi henkilöksi. On kuitenkin tärkeää muistaa, että hän on ennen kaikkea ihminen, oma ainutlaatuinen itsensä, ja että kehityksellinen vamma on vain yksi osa häntä. Mahdollinen vamma on vain pieni osa ihmistä, eikä sen pitäisi antaa määrittää sitä, millaisena tämä ihminen nähdään tai mitä hänestä ajatellaan.

Tärkeä osa ihmisyyttä ja ihmisoikeuksia on oikeus päättää ja toimia omaa itseä koskevissa asioissa, ja sitä kutsutaan itsemääräämisoikeudeksi. Jokaisella ihmisellä on oikeus itsemääräämiseen. Jos omat voimavarat tai taidot eivät tähän täysin riitä, on siihen mahdollista saada myös tukea. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.) Omien mielenkiinnon kohteiden toteuttaminen omassa elämässä ja itselle mielekkäiden asioiden tekeminen parantavat ihmisen elämänlaatua huomattavasti. (Verner 2012d.)

4.1 Tuettu päätöksenteko -menetelmä

Sivulan mukaan tuettu päätöksenteko -menetelmän tarkoituksena on rohkaista, opettaa, sekä tukea henkilöitä tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. (Sivula 2012, 48.) Tukemisen muotoja voivat olla esimerkiksi tiedon hankkiminen päätettävistä asioista ja päätösten seurauksista ja tiedon välittäminen tukea tarvitsevalle henkilölle hänen ymmärtämällään tavalla. Tukemista voi olla myös palveluiden hakeminen, asioiden miettiminen yhdessä toisen henkilön kanssa, vaihtoehtojen etsiminen sekä niiden punnitseminen. (Harjajärvi i.a.) Tuki voi olla myös rohkaisua ja apua kommunikoinnissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.) Tuettu päätöksenteko on myös tukea tarvitsevan henkilön suojelua päätösten negatiivisilta vaikutuksilta ja hyväksikäytöltä. Tukea tarvitseva henkilö voi itse määrittää, haluaako hän tuekseen esimerkiksi yhden tukihenkilön vai tukihenkilöiden verkoston. Sivulan mukaan tärkeintä tuetussa päätöksenteossa on luottamus tukea tarvitsevan henkilön ja häntä tukevien henkilöiden välillä. (Sivula 2012, 48.)

Oman elämän ja omien toiveiden miettiminen ja päätösten tekeminen omista asioista ei välttämättä ole helppoa, ja se voi vaatia harjoittelua, erityisesti silloin, jos kehitysvammainen henkilö on tottunut siihen, että hänen puolestaan päätetään ja tehdään asioita. Myönteisten kokemusten saaminen on tärkeä osa yksilökeskeisyyttä, sillä myönteiset kokemukset kasvattavat itsetuntoa ja itseluottamusta, rohkaisevat yrittämään uudelleen ja miettimään sekä tekemään jatkossakin asioita itse. (Vernerin 2012b & c.)

Tukea tarvitsevan henkilön ei tarvitse olla täydellinen, eikä hänen ole pakko aina onnistua päätöksissään. Yhtenä tuen muotona on myös positiivinen riskien otto, jossa riskit tiedostetaan. Sivulan mukaan positiivisen riskien otto voi edistää tukea tarvitsevan henkilön itsenäistymistä, itseluottamuksen vahvistumista, sekä vastuun ottamista omasta elämästä. (Sivula 2012, 54.) Jos jokin asia sattuisi menemään eri tavoin kuin on suunniteltu, tästä on hyvä keskustella esimerkiksi tukihenkilön kanssa ja ottaa asioista yhdessä opiksi. (Vernerin 2012b & d.) Tuen tarve sekä päätöksentekokyky ovat jokaiselle ihmiselle yksilöllisiä, ja voivat myös vaihdella tilannekohtaisesti.

Tuettua päätöksentekoa voidaan hyödyntää sekä pienissä että suurissakin valintoja ja päätöstentekoa sisältävissä tilanteissa. Esimerkkinä pienestä tuetun päätöksenteon hyödyntämistilanteesta mainittakoon jokapäiväiset ruokailutilanteet, ja suuressa mittakaavassa menetelmää voidaan hyödyntää vaikkapa täyden oikeustoimikelpoisuuden toteutumiseen. Tukea tarvitseva henkilö voi itse määrittää, millaista tukea ja missä asioissa hän haluaa. (Sivula 2012, 48.)

Yksilökeskeinen ajattelutapa näkee kehitysvammaisen henkilön ainutlaatuisena yksilönä, jolla on kykyjä, haluja, sekä tarpeita. Yksilökeskeisen ajattelutapa on keskeinen osatekijä yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa, joka on työväline kehitysvammaisen henkilön omien ajatusten saamiseksi näkyviin hänen oman elämänsä suunnittelussa. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun keinoin kehitysvammainen henkilö saa tukea, jotta hän löytäisi itsensä näköisen tavan suunnitella elämäänsä, elää ja ottaa myös vastuuta omasta elämästään. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun avulla kehitysvammainen henkilö voi myös miettiä sitä, millaista tukea hän haluaa ja tarvitsee, jotta hän voi elää siten kuin hän haluaa. (Vernerin 2012b & c.)

Kehitysvammaisilla henkilöillä saattaa olla haasteita kommunikaatiossa. He eivät välttämättä kykene kommunikoimaan esimerkiksi puheella tai kirjoittamalla. Kommunikaatioon mahdollisesti liittyvien haasteiden poistaminen on tärkeä osa tuettua päätöksentekoa. Vaihtoehtoiset eli puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät (AAC - menetelmät) ovat tärkeässä roolissa, jotta kehitysvammainen henkilö voi saada ymmärtämällään tavalla tietoa ja jotta hän voi ilmaista itseään muille ihmisille. Käytetyn kommunikaatiomenetelmän tunteminen molemmin puolin on edellytys todellisen vuorovaikutuksen syntymiselle kehitysvammaisen henkilön ja hänen kanssaan toimivan henkilön välille. (Vehmanen i.a.) Yksilökeskeisen ajattelutavan ja yksilökeskeisen elämänsuunnittelun kautta syntyy yksilökeskeinen toiminta, joka on käytännön toimimista kehitysvammaisen henkilön kanssa häntä siten tukien, että hänen omat ajatuksensa ja toiveensa tulevat näkyviksi toiminnassa. (Verner 2012b.)

Strukturit ovat monille kehitysvammaisille henkilöille tärkeitä. Strukturilla tarkoitetaan jäsentämistä, joka auttaa kehitysvammaista henkilöä hahmottamaan asioita, tapahtumia, ympäristöä, ja aikaa. (Papunet 2013.) Strukturitauluun on merkitty esimerkiksi viikon jokainen päivä omalla värillään, ja kunkin päivän kohdalle on merkitty kyseistä päivää koskevat tapahtumat ja asiat. Strukturitaulu on olla myös esimerkiksi vain yhtä päivää käsittelevä. Strukturitaulusta voidaan käyttää myös nimitystä viikkotaulu. Strukturitaulu voi auttaa kehitysvammaista henkilöä hahmottamaan asioita paremmin, ja rauhoittaa myös hänen mieltään, kun tulevia asioita on katsottavissa ja tarkistettavissa strukturitaululta.

4.2 Lait, asetukset, ja ohjelmat

Seuraavassa esitellään tuettuun päätöksentekoon liittyviä lakeja sekä niiden kehittämistyötä. Lisäksi käsitellään itsemääräämisoikeuden ja sitä kautta tuetun päätöksenteon edistämiseksi työskenteleviä toimintaohjelmia.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista määrittää itsemääräämisoikeutta seuraavasti:

8 § Itsemääräämisoikeus ja osallistuminen

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.

9 § Itsemääräämisoikeus erityistilanteissa

Jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000.)

Sosiaalihuollon asiakkailla on siis myös lainvoimainen oikeus tulla kuulluksi toiveineen ja mielipiteineen, sekä oikeus osallistua, ja näihin asioihin on saatava tarpeen mukaan myös tukea.

Suomen valtioneuvoston periaatepäätös kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta sisältää ohjelman kehitysvammaisten asumisen järjestämisen ja siihen liittyvien palveluiden järjestämiseksi. Ohjelman toimikausi jatkuu vuoteen 2015 saakka, ja sen aikana on tavoitteena mahdollistaa sekä laitosasumisesta että lapsuudenkodeistaan yksilölliseen asumiseen muuttaville kehitysvammaisille henkilöille yksilöllinen, esteetön, ja toimiva asuminen, sekä riittävät, yksilölliset, ja taroituksenmukaiset palvelut ja tuki. Ohjelman toimenpiteitä ovat: 1. Vammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä osallisuuden ja oikeuksien varmistaminen, 2. Vammaisten lasten oikeuksien varmistaminen, 3. Palvelujen kehittäminen, 4. Laitosasumisen lakkauttaminen, sekä 5. Osaamisen varmistaminen ja hallinnon alojen välinen yhteistyö. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012.)

Osallisuuden ja oikeuksien varmistamiseksi asumis- ja palveluratkaisuissa ohjelmassa selvitetään vammaisen henkilön toiveita, tarpeita, ja hänen elämälleen asettamia tavoitteita yhdessä henkilön itsensä kanssa. Muuttoprosessin osana laaditaan jokaiselle laitoksesta tai lapsuudenkodistaan pois muuttavalle henkilölle palvelusuunnitelman osana muuttosuunnitelma, ja sen teossa vammaisen henkilö sekä hänen läheisensä ovat mukana. Vammaisen henkilön mielipiteiden kuulemisen ja hänen oikeuksiensa turvaamiseksi muuttoprosessissa on laadittu sosiaali- ja terveysministeriössä kahdeksankohmainen toimenpideohjelma:

1. *Vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta vahvistetaan tiedottamalla heille heidän oikeuksistaan ja kehittämällä eri hallinnonaloilla paikallisia toimintamalleja itsemääräämisoikeuden turvaamiseksi.*
2. *Palveluja ja muuttoja suunniteltaessa käytetään tarvittaessa apuna erilaisia kommunikaatiokeinoja, esimerkiksi selkokieltä ja graafisia merkkejä. Henkilön hyvin tuntevaa edustajaa käytetään silloin, kun henkilö ei pysty edes tuetusti osallistumaan palvelujensa suunnitteluun. Kunnalla on vastuu palvelu- ja muuttosuunnitelman laatimisesta. Muuttosuunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilön, hänen läheistensä ja palveluista vastaavien toimijoiden kanssa.*
3. *Kunnan, laitoksen ja tulevan palvelujen tuottajan välisenä yhteistyönä varmistetaan, että henkilö saa tehostettua tukea muuttotilanteessa ennen ja jälkeen muuton, mukaan lukien muuttovalmennus ja tutustuminen asumisen eri vaihtoehtoihin.*
4. *Kunnan ja palveluista vastaavien toimijoiden vastuulla on osana muuton valmistelua antaa asiakkaalle neuvontaa ja ohjausta liittyen toimeentuloturvaan, Kelan etuuksiin ja niiden hakemiseen tai niihin liittyvien muutosten ilmoittamiseen Kelalle.*
5. *Henkilöllä on toimiva kommunikointikeino ja hänet ohjataan tarvittaessa terveydenhuollon apuvälinepalveluiden piiriin. Tuetun päätöksenteon muotoja kehitetään tulevassa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä.*
6. *Yksilöllistä tukea, hoivaa ja huolenpitoa edellyttävistä palveluista säädetään sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä.*
7. *Vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta koskevassa lainsäädännössä keskeinen tavoite on edistää asiakkaiden itsemääräämisoikeuden toteutumista ja minimoida rajoitetoimenpiteiden käyttöä.*
8. *Asumisen järjestäminen perustuu henkilön huoneenvuokralain mukaiseen vuokrasuhteeseen ja siinä määriteltyihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin tai omistusasumiseen*
(Sosiaali- ja terveysministeriö 2012.)

On tärkeää, että vammaisten henkilöiden oikeuksista pidetään huolta myös valtion hallinnon taholta, ja tuetun päätöksenteon mahdollistamiseksi tehdään töitä myös lakien ja

asetusten keinoin. Tuleva tuettua päätöksentekoa koskeva lainsäädäntö tulee myös olemaan merkittävä asia tuetun päätöksenteon edistämiseksi virallisin keinoin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeus -työryhmä on valmistelussa säädöksiä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoittamisesta. Asiakasryhminä säädöksissä huomioidaan kehitysvammaiset ja muistisairaat, raskaana olevat päihdeongelmaiset äidit, sekä somaattisessa ja psykiatrisessa hoidossa olevat henkilöt. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013b.) Osana työtään työryhmä selvittää, onko Lakia sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista mahdollista muuttaa siten, että säädökset tukisivat ja vahvistaisivat asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja asemaa palveluissa. Työryhmän toimikausi on 8/2010–12/2013. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013b.)

Sosiaali- ja terveysministeriössä on valmisteilla uusi itsemääräämisoikeuden lainsäädäntö, joka painottaa ennakointia ja rajoitusten käytön vähentämistä itsemääräämisoikeutta edistävinä tekijöinä. Lakiluonnoksessa kiinnitetään huomiota ennakoiviin ratkaisuihin kuten henkilöstön perehdyttämiseen ja täydennyskouluttamiseen, sekä itsemääräämistä tukeviin työmenetelmiin. Itsemääräämisoikeuden rajoittamisesta on tällä hetkellä säädetty lukuisissa laeissa. Uuden lainsäädännön tavoitteena on ajantasaistaa rajoittamistoimenpiteistä säädettyjä lakeja ja rajata rajoittamistoimenpiteiden käyttöä äärimmäisiin henkilöä uhkaaviin pakkotilanteisiin. Itsemääräämisoikeuslainsäädäntöä on valmisteltu vuodesta 2010 lähtien, ja sen on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2014 loppupuolella. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013a.)

Suomen hallitus haluaa parantaa vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista asemaa ja tasavertaisuutta. Tämän vuoksi on laadittu Suomen Vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO) vuosille 2010–2015, jonka tavoitteena on korjata epäkohtia käytännön korjaus- ja kehittämistoimenpitein. Osana Suomen vammaispoliittista ohjelmaa on myös tuettu päätöksenteko. Vammaispoliittisessa ohjelmassa tiedostetaan, että Suomessa tuettu päätöksenteko on melko uusi työmenetelmä, mutta ulkomailla sitä on käytetty ja kehitetty jo pidempään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.)

Tuettu päätöksenteko on yksi Yksilöllisen tuen laatukriteereistä, jotka Kehitysvammaalan neuvottelukunta on laatinut vammaisten ihmisten, heidän läheistensä, palvelutuot-

tajien, sekä kuntien ja viranomaisten käyttöön. Yksilöllisen tuen laatukriteerien suunnittelussa on ajateltu erityisesti asumisen tukemista, mutta kriteerit soveltuvat myös muiden palvelujen määrittämiseen. Lähtökohtana on, että palveluita järjestetään ja tuotetaan henkilön yksilöllisten tarpeiden mukaan, eikä esimerkiksi hänen diagnoosinsa perusteella. Yksilöllisesti suunnitelluilla tukitoimilla pyritään mahdollistamaan vammaiselle ihmiselle hänen itsensä näköinen elämä. (Kehitysvamma-alan neuvottelukunta 2011.)

Vuonna 2006 Yhdistyneet Kansakuntien (YK) yleiskokous hyväksyi yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista. Huhtikuuhun 2012 mennessä tämän sopimuksen on hyväksynyt maailmanlaajuisesti 153 valtiota, ja 112 valtiota on myös ratifioinut sen. Ratifioinnilla tarkoitetaan sopimuksen lopullista hyväksymistä, vahvistamista, ja voimaan saattamista. Myös Suomi hyväksyi sopimuksen vuonna 2007, mutta ratifiointiprosessi on Suomessa vielä kesken. Yleissopimuksen periaatteina ovat muun muassa henkilöiden yksilöllisen itsemääräämisoikeuden sekä siihen liittyvien valinnanvapauden ja riippumattomuuden kunnioittaminen. (Suomen YK-liitto 2012.)

Kehitysvammaliiton Onnistuneita valintoja -hanke toimii vuosina 2011–2013. Hakkeen tavoitteina on vahvistaa kehitysvammaisten henkilöiden vaikuttamismahdollisuuksia sekä omassa elämässä että palvelujen suunnittelussa, kehittää ja kokeilla uusia työtapoja sosiaalityöhön, palveluohjaukseen ja palvelujen suunnitteluun, sekä tutkia yhdessä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa palveluja, lähiyhteisöjä ja niihin liittymistä. (Kehitysvammaliitto 2013a.)

4.3 Vammaisen henkilön tarvitsemien palveluiden hakeminen

Vammaispalvelulain mukaisia palveluita voi saada henkilö, jolla on vammansa tai sairautensa vuoksi pitkäaikaisia erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Kehitysvammaisten erityishuoltolain mukaisia palveluita voi saada henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt, tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian, tai vamman vuoksi, ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluita. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013a.)

Palveluiden hakemisessa asiakasta tukevat hänen läheisensä, ja/tai hänen lähiverkostonsa työntekijät. Asiakkaan tarvitsemia palveluita selvitetään palvelutarpeen selvityksellä, jonka pohjalta laaditaan palvelusuunnitelma. Palveluohjaaja huolehtii yhdessä asiakkaansa kanssa asiakkaan tarvitsemien palveluiden suunnittelusta, hankkimisesta, sekä yhteensovittamisesta. Palveluohjaaja myös huolehtii, että asiakkaan asiat etenevät palvelusuunnitelman mukaisesti. Palveluohjaaja on vastuullinen työntekijä asiakkaansa palvelukokonaisuudesta. Palveluohjauksen tavoitteena on, että tarjontakeskeisistä palveluista siirtyä yksilökeskeisiin käyttäjä- ja kysyntäkeskeisiin palveluihin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013b.)

Asiakkaan ja työntekijän luottamussuhde sekä asiakaslähtöinen työskentelytapa ovat merkityksellisiä palveluohjauksen aikana. Palveluohjaajan tehtäviin kuuluu myös asiakkaan tilanteen kehittymisen seuranta yhdessä asiakkaan kanssa, sekä palveluiden tarpeen arviointi ja päätösten tekeminen mahdollisimman läheisessä yhteistyössä asiakkaan kanssa. Palveluohjauksella on koettu saadun ylläpidetyksi tai parannetuksi asiakkaiden toimintakykyä, itsenäisyyttä, ja yhteisöllisyyttä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013b.)

Jos asiakas ei kykene sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden, tai muun vastaavan syyn takia osallistumaan ja vaikuttamaan palveluidensa suunnitteluun, tai ei ymmärrä hänelle ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan omaa tahtoa selvitettävä yhteistyössä asiakkaan laillisen edustajan, kuten määrätyn edunvalvojan tai huoltajan, tai omaisen tai läheisen kanssa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013c.) Näin asiakkaalle mahdollistetaan päätöksenteko hänen tarvitsemansa tuen avulla.

4.4 Esimerkkejä tuettu päätöksenteko -menetelmän käytöstä ulkomailla

Ulkomailla tuettua päätöksentekoa ja siihen verrattavissa olevia menetelmiä käytetään useissa maissa. Australiassa, Iso-Britanniassa, ja Kanadassa on käytetty tuettu päätöksenteko - menetelmää jo pitkään. Euroopan neuvosto on huomionnut tuetun päätöksenteon vammaispoliittisessa ohjelmassaan, joka koskee kaikkia 47 sen jäsenvaltiota (Council of Europe 2012). Iso-Britannia on myös Euroopan neuvoston jäsenmaa, ja

noudattaa siten myös Euroopan neuvoston vammaispoliittista ohjelmaa. Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma tähtää vammaisten kansalaisten oikeuksien sekä täyden yhteiskuntaelämään osallistumisen edistämiseen Euroopassa vuosina 2006–2015. Ohjelmassa on 15 toimintalinjaa, jotka käsittelevät poliittiseen ja julkiseen elämään osallistumista, kulttuurielämään osallistumista, tietoa ja viestintää, koulutusta, työllistymistä, rakennettua ympäristöä, liikkumista, elämää yhteisön jäsenenä, terveydenhuoltoa, kuntoutusta, sosiaalista suojelua, oikeusturvaa, väkivallalta ja hyväksikäytöltä suojelemista, tutkimusta ja kehittämistä, sekä tietoisuuden lisäämistä. Toimintalinja 8 on nimeltään Elämä yhteisön jäsenenä, ja se keskittyy auttamaan vammaisia henkilöitä elämään mahdollisimman itsenäistä elämää sekä tulemaan täysivaltaisiksi tekemään asuinpaikkaa ja asumismuotoa koskevia päätöksiä. Toimintalinjan yhtenä tavoitteena on mahdollistaa, että vammaiset henkilöt pystyvät suunnittelemaan omaa elämäänsä, sekä elää mahdollisimman itsenäistä elämää. Lisäksi tavoitteena on tarjota runsaasti yhteisötason tukipalveluita, jotta vammaiset henkilöt voivat käyttää valinnanvaputtaan omia palveluitaan valitessa. Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden erityistoimissa mainitaan lisäksi, että varmistetaan yksilöille tietoon perustuvien valintojen mahdollisuus, ja että tarvittaessa on mahdollista saada valintojen tekoon pätevän edustajan tai avustajan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006.)

Ruotsissa on käytössä tuettu päätöksenteko-menetelmän kaltainen Personligt Ombud, joka suomennettuna tarkoittaa henkilökohtaista palveluohjausta tai henkilökohtaista edustajaa. Menetelmää käytetään Ruotsissa psyykkisesti toimintarajoitteisten henkilöiden palveluohjauksessa, jossa palveluita kohdennetaan yksilökeskeisesti asiakkaille. Personligt Ombud on tarkoitettu täysi-ikäisille henkilöille, joiden mielenterveysongelmat aiheuttavat heille haasteita arkielämässä ja sosiaalisissa suhteissa, ja jotka tarvitsevat koordinoitua hoitoa, tukea, sekä palveluita. (Ruotsin sosiaalhallitus 2004 & Personligt Ombud i.a.)

Paradigm on merkittävä vammaistyön toimija Iso-Britanniassa. Paradigm toimii konsultoinnissa, harjoitus- ja kehitystyössä, ja sen toiminta-ajatuksena on yksilökeskeisten lähestymistapojen levittäminen sekä palveluiden yksilöllinen suunnittelu. (Paradigm 2009.) Paradigm on muun muassa julkaissut tuettua päätöksentekoa käsittelevän oppaan tukena toimiville henkilöille. (Paradigm 2008.)

The Independent Mental Capacity Advocate (IMCA) on vuodelta 2005 olevan The Mental Capacity Act - lain säätämä palvelu, joka ajaa tukea tarvitsevien henkilöiden asioita tarjoamalla heille tukihenkilön päätöksenteon ja oman itsensä ilmaisun tueksi. IMCA - palvelu on tarkoitettu kaikille, jotka voivat tarvita tukihenkilöä. Palvelun asiakasryhmiä ovat esimerkiksi vammaiset henkilöt, dementiaa sairastavat vanhukset, aivo- vaurioista kärsivät ihmiset, sekä mielenterveyskuntoutujat. Tukihenkilö voi esimerkiksi tukea asiakastaan päätösten ja valintojen tekemisessä, oman itsen ilmaisussa sekä tiedottaa asiakasta hänen oikeuksistaan. Kommunikaation merkitys on suuri osa IMCA – tukihenkilön ja hänen asiakkaansa välistä vuorovaikutusta, sillä ja tukihenkilöillä on kokemusta myös kommunikaation haasteita omaavien asiakkaiden kanssa työskentelystä. Tukihenkilöt ovat itsenäisiä toimijoita, eivätkä he ole esimerkiksi jonkin palveluntuottajan palveluksessa. (The office of the Public Guardian i.a.)

Mencap on Englannin, Walesin, ja Pohjois-Irlannin alueilla toimiva organisaatio, joka tekee töitä oppimisvaikeuksia omaavien henkilöiden hyväksi. Mencapilla on toiminnassa useita projekteja, ja yhtenä niistä on Involve Me, jonka yhteistyökumppanina on British Institute of Learning Disabilities (BILD). Involve Me on kolmivuotinen projekti, jonka päämääränä on tukea luovilla menetelmillä vaikeasti kehitysvammaisten, PMLD-oireyhtymää (Profound and multiple learning disabilities) sairastavien henkilöiden osallisuutta päätöksenteossa ja konsultoinnissa sekä tukea palveluiden suunnittelua ja kehittämistä. Tuetun päätöksenteon menetelminä projekti on hyödyntänyt tarinallisuutta, luovaa kommunikaatiota, vertaistukea sekä multimedian keinoja kuten videoita. Involve Me on julkaissut käytännönläheisen oppaan nimeltä Involve Me: Practical Guide. Oppaassa on (Mencap i.a.a. & i.a.b.)

Scope on yksi Australian suurimmista voittoa tavoittelemattomista organisaatioista, ja suurin vammaistyön toimija Victorian osavaltiossa. Scopen tavoitteena on mahdollistaa kaikille sen tukemille henkilöille elämä tasavertaisena ja vaikutusvaltaisena kansalaisena. Scope tekee maailmanlaajuisia tutkimus- ja kehitystyötä, jonka tavoitteena on tukea vammaisia henkilöitä omaan elämään liittyvässä päätöksenteossa, heille oikean työn löytämisessä, asumisen järjestämisessä, yhteisöllisessä osallisuudessa, sekä kaikille yhtäläisten oikeuksien puolustamisessa. (Scope i.a.a.) Scope on julkaissut päätöksentekoon liittyvän harjoituspaketin henkilöille, jotka tuntevat vaikeasti tai erittäin vaikeasti kehitysvammaisen henkilön. Harjoituspaketin osana on menetelmiä tukihenkilön avuksi

tuetun päätöksenteon prosessissa. Tuetun päätöksenteon harjoituspaketin osana on myös tuettua päätöksentekoa käsittelevä video. (Scope i.a.b.)

Victorian osavaltiossa vammaispalveluissa on käytössä yksilökeskeinen näkökulma. Vammainen henkilö on keskiössä ja osallisena, kun hänen tarvitsemiaan palveluita suunnitellaan ja toteutetaan. Osana tätä yksilökeskeistä ajattelumallia on myös tuettu päätöksenteko - menetelmä. Tuettu päätöksenteko on jaettu vammaisen henkilön näkökulmasta seitsemään pääkohtaan, jotka ovat: 1. Minulla on oikeus tehdä päätöksiä, 2. Minulla on taito tehdä päätöksiä, 3. Saatan joskus tarvita apua päätöksenteossa, 4. Saatan pystyä tekemään päätöksiä joistakin asioista, mutta en kaikista, 5. Voin oppia kokeilemalla asioita, 6. Saatan haluta muuttaa mieltäni, ja 7. Saatan tehdä päätöksiä, joita muut eivät ehkä hyväksy. Tuetusta päätöksenteosta on julkaistu oppaita sekä vammaisille henkilöille itselleen, että vammaisten kanssa työskenteleville henkilöille (State Government of Victoria 2011.)

Kanadan luoteisosassa sijaitseva Yukonin territorio hyväksyi The Adult Protection and Decision Making Act – eli Aikuisten suojeleminen ja päätöksenteko - lakikokonaisuuden vuonna 2003, ja se tuli voimaan vuonna 2005. (Canadian Network for the Prevention of Elder Abuse 2011.) Laki sisältää joukon menetelmiä, joita voidaan käyttää heikentyneen päätöksentekokyvyn omaavien aikuisten (Kanadassa yli 19-vuotiaiden henkilöiden) auttamiseksi. Näihin menetelmiin kuuluu myös tuettu päätöksenteko. Tuki voi olla esimerkiksi keskustelua tukihenkilön kanssa, joka selventää päätettävää asiaa selkokielellä tukea tarvitsevalle henkilölle. Halutessaan tukea tarvitseva henkilö voi myös tehdä virallisen tuetun päätöksenteon sopimuksen (Yukon Health and Social Services i.a.) tukihenkilön kanssa, ja näin tuen muoto on virallinen ja lainvoimainen. (Government of Yukon 2013b.)

Nidus Personal Planning Resource Centre on voittoa tavoittelematon hyväntekeväisyysjärjestö, joka toimii Kanadan Brittiläisessä Kolumbiassa. Järjestö tarjoaa henkilökohtaista suunnittelua (personal planning), ja se on erikoistunut edustus sopimukseen (representation agreements), jossa kuka tahansa henkilö voi tehdä sopimuksen, jolla hän antaa edustajalleen oikeuden tehdä erikseen määritellyjä päätöksiä kyseisen henkilön puolesta. Esimerkkeinä tällaisen päätöksenteon käyttötarkoituksesta ovat vammaisen henkilön edunvalvonta, iän mukanaan tuomat haasteet päätöksenteossa, ja varautuminen

esimerkiksi sairauden tai onnettomuuden tuomien haasteiden kohtaamiseen tekemällä tällaisen tilanteen varalle sopimus edustajan kanssa. (Nidus Personal Planning Resource Centre 2013.) Vastaava järjestelmä (representation agreements) on käytössä myös Yukonin territoriossa. (Government of Yukon 2013a.)

5 YHTEISTOIMINNALLISEN KEHITTÄMISEN PROSESSI

Työyksiköillä on paljon tietoa omasta toiminnastaan, ja siitä, kuinka arki toimii. Projekti on tuonut omaa asiantuntemustaan työntekijöiden hyödyksi, ja työntekijät kehittivät asettamiensa tavoitteiden mukaisesti päätöksenteon menetelmiä työyksiköissään. Kehittämistyön päämääränä oli tuetun päätöksenteon sekä kommunikaation keinojen levittäminen ja juurruttaminen kunkin työyhteisön niiden kehitysvammaisten asiakkaiden arkeen. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

5.1 Yhteistoiminnallinen kehittäminen

Tuetusti päätöksentekoon -projekti on tehnyt pitkäkestoista työyhteisöjen ohjaustyötä vuodesta 2011 alkaen. Yhteistoiminnallisen kehittämisen tavoitteena on levittää ja juurruttaa tietoa tuettu päätöksenteko -menetelmän keinoista sekä puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiomenetelmistä. (Mykkänen 2013a.) Lisäksi jokainen toimintaan osallistuva asiakasyksikkö valitsi oman tavoitteensa, johon se pyrki vuoden kestäneen kehittämistyön aikana. Tavoitteeseen pääseminen jaettiin osiin siten, että myös välitavoite asetettiin ja keinoja tavoitteeseen pääsemiseksi kirjattiin ylös. Tavoitteet sovittiin yhteistyössä työyhteisön ja projektin kanssa. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Taulukossa 1 on esitelty yhteistoiminnallisen kehittämisen prosessi, joka on nelivaiheinen, ja kestoltaan yhden vuoden mittainen. (TAULUKKO 1).

TAULUKKO 1. Yhteistoiminnallisen kehittämisen prosessi. (Mykkänen 2013a.)

<p><u>Verkostoituminen</u> 1. Yhteistyökumppanuuksien luominen 2. Yhteistyön muodoista sopiminen</p>	<p>} Kesto 6 kk</p>
<p><u>Toiminta yksiköissä</u> 3. Yksikköön tutustuminen ja tavoitteen työstäminen 4. Koulutus 5. Työpaja 6. Koulutus 7. Vierailukäynti toisiin yksiköihin / ulkopuolinen koulutus 8. Asiakaskoulutus</p>	
<p><u>Toiminnan suunnittelua ja arviointia</u> 9. Väliarviointi 10. Toiminnan jatkosuunnittelu</p>	
<p><u>Toiminta yksiköissä ja loppuarviointi</u> 11. Tuettu päätöksenteko arjessa 12. Yksikön valitsema teema 13. Yksikön valitsema teema 14. Palveluiden suunnittelun päämiehisuus 15. Ulkopuolinen koulutus / muu tärkeä teema. Toiminnan päättäminen</p>	<p>} Kesto 6 kk</p>

Kunkin työyksikön osalta yhteistoiminnallisen kehittämisen ohjaus on edennyt yksilöllisesti. Yhteistä toiminnalle on, että kaikissa yksiköissä ohjaustapaamisia on ollut kerran kuukaudessa vuoden ajan. Ensimmäisen puolivuotiskauden aikana määriteltiin kunkin yksikön kehittämistavoitteet, perehdyttiin oman työn kehittämiseen, selvitettiin työryhmän vahvuuksia ja jaettiin kehittämistehtäviin liittyviä työtehtäviä työntekijöiden kesken. Toisen puolivuotiskauden aikana työyksiköille järjestettiin kolme kaikille yksiköille samansisältöistä tapaamista, jotka käsittelivät perustietoa tuetusta päätöksenteosta, palveluidensuunnittelun päämiehisyyttä sekä tietoutta yksilökeskeisen elämänsuunnittelun menetelmistä ja ajattelutavasta. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Osa tapaamisista sisälsi koulutusta, ja osa oli työpajatyypisiä. Työpaja-tapaamisissa keskityttiin tekemään käytännön kehittämistyötä kunkin työyhteisön oman kehittämistehtävän mukaisesti. Tuetusti päätöksentekoon -projekti järjesti työyksiköille koulutuk-

sia tuetusta päätöksenteosta, AAC - menetelmistä, puhevammaisuuden syistä, yksilökeskeisen elämänsuunnittelun menetelmistä, sekä kehitysvammaisuudesta ja autismin kirjosta. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun menetelmiä harjoiteltiin myös käyttämään asiakkaiden kanssa. Ulkopuolisen tahon pitämiä koulutuksia on ollut jokaiselle työyksikölle vähintään yksi. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Yhteistoiminnallisen kehittämisen prosessin tukena käytettiin Polku-työkalua, joka on yksilöllisen toimintasuunnitelman rakentamisen väline. Polku-työkalussa määritellään yksilöllinen toimintasuunnitelma viisivaiheisen polun mukaan. Polun lopussa on kohta yksi, eli haluttu tavoite ja muutos, jota kohti polun muiden kohtien avulla kuljetaan. Polun alussa kohdassa kaksi selvitetään nykytilanne haluttujen asioiden suhteen. Kohdassa kolme selvitetään, mitä voidaan tehdä asioiden muuttamiseksi haluttuun suuntaan. Kohdassa neljä mietitään, kuka tai ketkä voisivat olla avuksi, ja millä keinoin, ja kohdassa viisi tehdään asiassa etenemiseksi toimintasuunnitelma, -järjestys, sekä vastuiden-jako osallistujien kesken. (Vernerin 2012a.)

Projektin tarjoamana ulkopuolisen koulutuksen teemana oli ”Kuvat kommunikaation tukena”, ja siinä käsiteltiin erilaisia kuvakommunikaation mahdollisuuksia sekä Symwriter-kuvakirjoitusohjelman käyttöä. Työyhteisöjen toiveiden perusteella järjestettiin koulutusta asumisvalmennuksesta ja Messistä (Savon Vammaisasuntosäätiön yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työväline). Huomiota kiinnitettiin myös työpajatyöskentelyyn ja oman työn havainnointiin, ja näiden pohjalta työyhteisöt jatkoivat kehittämistehtäviään. Työyksiköt saivat halutessaan hyödyntää myös projektin tarjoamia välitapaamisia, jotka olivat vapaaehtoisia. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Kommunikaatiiovastaavien ja kommunikaatiiovastaavien tiimin tavoitteena on edistää kommunikaatiomenetelmien kehitystä ja levittää hyviä käytäntöjä työyksiköistä välillä. Savon Vammaisasuntosäätiön mallin mukaan käynnistettiin alkuvuodesta 2013 myös Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymässä kommunikaatiiovastaavien tiimi ja kaikkiin kehitysvammatyön yksiköihin nimettiin työntekijöistä kommunikaatiiovastaavat. Kommunikaatiiovastaavien tiimit ovat osa tuetun päätöksenteon juurruttamistyötä. Lisäksi kaikille projektiin osallistuneille asumisyksiköille tarjottiin mahdollisuutta muutaman kerran vuodessa toteutettaviin tuetun päätöksenteon juurruttamistapaamisiin työyhteisöjen ohjauksen päätyttyä. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

5.2 Työyhteisöjen asettamat tavoitteet, sekä toiminnan alkutilanteet

Huitulanharjun palvelukoti valitsi tuettuun päätöksentekoon liittyväksi keskeiseksi kehittämistavoitteekseen asukaskokouksen käytäntöjen kehittämisen. Osatavoitteena oli asukaspalaverin merkityksen selkeyttäminen koko palvelukodin yhteisölle. Asiakaskokoukselle haluttiin kehittää selkeä runko, jonka pohjalta kokous pidetään. Lisäksi tavoitteeksi asetettiin välineiden ja työmenetelmien kehittämisen asukkaiden äänen eli oman tahdon kuuluviin saamiseksi kokouksissa. Kun asukkaat saavat omaa ääntään kuuluviin, ja tietoa asioista, heillä on myös paremmat mahdollisuudet tehdä päätöksiä. Viikkotaulun kehittäminen toimivammaksi oli myös kehittämistehtävän tavoitteena. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Yhteistoiminnallisen kehittämisen käynnistyessä alkutilanne kehittämistehtävän suhteen oli Huitulanharjussa se, että asukaskokous järjestettiin viikoittain aina lauantai-iltapäivisin tiettyyn aikaan. Asukaskokous oli luonteeltaan vapaamuotoinen, ja kestoltaan noin tunnin mittainen. Kokouksen aiheina olivat Huitulanharjun yhteisön uudet asiat sekä esimerkiksi paloturvallisuus. Asukaskokouksesta kirjattiin muistio, joka tuli henkilökunnan nähtäväksi. Palvelukodin työntekijät kertoivat alkutilanteessa olevansa innostuneita kehittämään asukaskokouskäytäntöjä, ja selkeyttämään asukaspalaverin merkitystä koko Huitulanharjun yhteisölle. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Kotirinteen ohjatun ja tuetun asumisen yksikkö valitsi tuettuun päätöksentekoon liittyväksi kehittämistavoitteekseen asukaskokouskäytäntöjen kehittämisen. Tavoitteena oli saada kaikkien asukkaiden ääni kuuluviin viikoittaisissa asukaskokouksissa, ja löytää työvälineitä ja menetelmiä tämän toteuttamiseksi. Myös asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen Kotirinteen asukas-yhteisön asioissa, ja ymmärryksen saavuttaminen kaikkien kesken olivat kehittämistoiminnan tavoitteina. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.) Tuettu päätöksenteko – menetelmä on osaltaan kommunikaation mahdollistamista, tiedon välittämistä asiakkaille päätöstentekoa tueksi, sekä itsemääräämisoi-keuden toteutumisen edistämistä, ja näihin teemoihin liittyen toimiva asukaskokous sekä asiakkaiden äänen eli oman tahdon saaminen kuuluviin ovat tärkeitä osa-alueita.

Alkutilanne yhteistoiminnallisen kehittämisen käynnistyessä oli sellainen, että asukkaat tulivat asukaskokoukseen Kotirinteen kerhuhuoneelle, mutta erityisesti puhevammaisten

asukkaiden oman äänen eli mielipiteiden ja tahdon esiin saamisessa oli haasteita. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Mäntylän työntekijät valitsivat yhteistoiminnallisen kehittämisen tavoitteeksi uuden viikkotaulun työstämisen asukkaiden elämän tueksi. Sukevan päivätoimintakeskus Pirtissä oli jo käytössä hyväksi havaittu viikkotaulu, ja Mäntylässä lähdettiin työstämään uutta viikkotaulua Pirtin mallin mukaan. Tuettu päätöksenteko on osaltaan tiedon välittämistä asiakkaille. Toisena tavoitteena Mäntylässä oli henkilökohtaisten kalentereiden hankkiminen asukkaille. Yhteistoiminnallisen kehittämisen avulla Mäntylässä lähdettiin tavoittelemaan selkeämpää arkea ja turvallisuuden tunnetta asukkaille sekä pitkällä aikavälillä ajanhallinnan vahvistumista. Kun asukkaat saavat tietoa arkeen liittyvistä asioista ja tietävät, mitä tapahtuu milloinkin, he pystyvät olemaan rauhallisempia, ja myös tekemään päätöksiä saamiensa tietojen pohjalta. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Alkutilanne yhteistoiminnallisen kehittämisen käynnistyessä oli sellainen, että Mäntylän asukkaat kyselivät ohjaajilta paljon siitä, mitä tapahtuu. Myös ajanhallinta oli haasteellista asukkaille. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Pihlajakoti valitsi tuettuun päätöksentekoon liittyväksi kehittämistavoitteikseen kuvallisen materiaalin valmistamisen tuetusti asuville asiakkailleen asumisen ja elämisen tueksi. Lisäksi kehittämistavoitteena oli viikkotaulun sekä siihen liittyvien kuvien valmistaminen Pihlajakodille. Myös kuukausikalenterin kehittäminen, sekä arkipäivän toimintojen ohjaamiseen, valintojen tekemiseen ja vaihtoehtojen esiin tuomiseen liittyvän materiaalin hankkiminen/valmistaminen asetettiin yhteistoiminnallisen kehittämistoiminnan tavoitteiksi. Tuettuun päätöksentekoon kuuluu oleellisena osana kommunikaatio tiedonvälityksen keinona. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

Alkutilanne yhteistoiminnallisen kehittämisen käynnistyessä oli, että struktuuritaulua mietittiin toteutettavaksi tukiasukkaalle. Tästä ideasta muokkautui myös idea Pihlajakodin oman viikkotaulun päivittämisestä. (Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013.)

6 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA

Tuettua päätöksentekoa, ja siihen viitaten itsemääräämisoikeutta sekä osallisuutta on käsitelty useissa tutkimuksissa.

Kehitysvammaliiton tutkimus- ja kehittämishanke RATTI (Ratkaisuja haastaviin tilanteisiin kehitysvammaisten yksilöllisessä asumisessa) toimi vuosina 2009–2012. Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli vahvistaa kehitysvammapalveluiden piirissä elävien kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta heitä koskevien asioiden käsittelyssä sekä ratkaisuiden etsimisessä haastaviksi koettuihin tilanteisiin. Hankkeen tutkimus kohdistui palvelujärjestelmään sekä arkipäivän palvelukäytäntöihin, jotka määrittävät, rajoittavat, ja toisaalta myös mahdollistavat kehitysvammaisen henkilön elämää hyvin monitasoisesti. Hankkeen tutkimuksen kohdehenkilöinä, kokemusasiantuntijoina ja tutkimuskumppaneina oli kolme kehitysvammapalveluissa elävää henkilöä. Tutkimus tehtiin elämänhistoriallisena etnografiana. Ensimmäisenä tutkimusongelmana oli se, kuinka vammaisten henkilöiden täysivaltainen kansalaisuus, osallisuus, ja itsemääräämisoikeus toteutuvat arkielämässä heidän kuvaustensa kautta tulkittuna? Toisena tutkimusongelmana oli se, millaiset tilanteet määrittyvät haastaviksi täysivaltaisen kansalaisuuden, osallisuuden, ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen suhteen? (Kehitysvammaliitto 2013b.)

Tutkimusaineiston perusteella nostettiin esiin neljä ”oikeutta, joiden toteutuminen käytännössä näyttäytyivät haasteellisina. Ensimmäisenä on oikeus valita oma kotikunta, ja se, missä ja kenen kanssa asuu. Toisena on oikeus mielekkääseen työhön sekä työstä saatavaan asianmukaiseen palkkaan. Kolmantena on oikeus oppia ja kuntoutua itsenäisemmäksi kansalaiseksi. Neljäntenä on oikeus maailman kansalaisuuteen tietoverkossa, eli oikeus sosiaalisen median kansalaisuuteen. (Kehitysvammaliitto 2013b.) Rattihankkeen tuotoksina on valmistumassa vuoden 2013 aikana tutkimusjulkaisu ”Kyllä ihmisoikeuksissa olis parantamisen varaa!” Itsenäisen elämän haasteita vammaispalveluissa, joka julkaistaan Kehitysvammaliiton tutkimuksia - sarjassa. (Kehitysvammaliitto 2013b).

Marianne Välimäki tutki opinnäytetyössään (Välimäki 2012.) kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden, osallisuuden, sekä sosiaalisuuden toteutumista autetun asumisen ryhmäkodissa. Näkökulmana tutkimuksessa olivat asukkaiden ja ohjaajien näkemykset. Yksilökeskeinen suunnittelu ja tuettu päätöksenteko ovat Välimäen opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä. Tutkimuksessaan Välimäki selvitti ryhmäkodin asukkaiden ja ohjaajien näkemyksiä ja näkemuseroja sekä kyseisessä ryhmäkodissa, että Suomessa. Välimäki on verrannut ryhmäkodin työntekijöiltä ja asiakkailta keräämäänsä aineistoa SULO:oon eli subjektiivisen hyvinvoinnin asteikkoon, jossa on mukana vuosina 1995-1999 välisenä aikana kerätty viitearvoasteikko. Ryhmäkodin asukkaiden ja työntekijöiden näkemykset itsemääräämisoikeuden toteutumisesta erosivat tutkimuksen mukaan jonkin verran toisistaan. Ohjaajien näkökulma oli, että itsemääräämisoikeuden saavuttamiseksi henkilöllä tulee olla kyky kantaa vastuuta omista valinnoistaan ja päätöksistään. Ohjaajien näkemykset itsemääräämisoikeuden toteutumisesta sekä koko Suomen mittakaavassa, että kyseisessä ryhmäkodissa vaihtelivat jonkin verran. Tärkeiksi seikoiksi itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi koettiin se, että viime vuosina on lakien osalta panostettu kehitysvammaisten henkilöiden oikeuksiin tehdä itsenäisiä päätöksiä. Myös kehitysvammaisen henkilön ja hänen verkostonsa aktiivista toimijuutta tarvitaan tutkimuksen mukaan itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen tarkastellussa ryhmäkodissa koettiin toisaalta hyväksi, ja asukkaille mahdollistettiin päätösvalta sekä vastuun ottaminen. Toisaalta taas, koska kaikille asukkaille pyrittiin tarjoamaan samanlaiset oikeudet, sen koettiin rajoittavan itsemääräämisoikeuden toteutumista. (Välimäki 2012.)

Pauli Saksa tarkasteli opinnäytetyössään (Saksa 2012.) kehitysvammaisten asiakkaiden yksilöllisen tuen tarpeen kartoittamista TOIMI - menetelmällä tuetun työllistymisen palvelussa. TOIMI - menetelmässä käytetään arvioinnin tukena tuettua päätöksentekoa. Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata yksilöiden toimintakykyä, ja kuvaamisen apuna on käytetty TOIMI - menetelmän aikana käytyä dialogia. Saksan mukaan tuettu päätöksenteko on mahdollistamassa tutkimuksessa käydyissä keskusteluissa hyvän dialogin toteutumista, tasa-arvoisuutta, yhteisen jaetun löytämistä, ja uusien oivallusten toteutumista. Työvalmentaja on kehitysvammaisen asiakkaan tukena myös toimintakyvyn arvioinnin aikana, ja selventää esimerkiksi arviointikysymysten vaihtoehtoja asiakkaalle. Saksa toteaa, että tutkimusta varten haastattelemiensa henkilöiden voimavarat sekä tuen tarve liittyvät olennaisesti yhteen, ja että toimintakyky koostuu aina yksilön ja ympäris-

tön väliseen suhteeseen. Saksan mukaan TOIMI - menetelmä ja muut mahdolliset menetelmät tuovat välineitä tai mahdollisuuksia päätöksentekoon. Niiden avulla asiakas joko joutuu tai pääsee päättämään itse. Saksan mukaan tuetun työllistymisen palvelussa työvalmentajan rooli asioiden sanoittamisessa ja ymmärrettäväksi tekemisessä osana tuettua päätöksentekoa on hyvin merkittävä. (Saksa 2012.)

Pia Hirvonen tutki opinnäytetyössään (Hirvonen 2006.), kuinka asuntolassa asuvien, toimintakyvyltään eritasoisten kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisen mahdollistuu ja miten sitä mahdollistetaan. Hirvonen selvitti, kuinka asukkaan oma tahto tulee esille ja kuinka työntekijät mahdollistavat sen toteutumisen arjessa. Hirvosen mukaan tutkimus vahvisti olettamusta, että asuntolatyöntekijöillä on suuri vastuu siitä, kuinka itsemäärääminen ja päätöksenteko mahdollistuvat. Suuri merkitys on sillä, tehdäänkö valintoja mahdollisiksi, ja tähän vaikuttavat sekä käytössä olevat resurssit, että myös asuntolaohjaajien omat arvot. Tutkimuksen mukaan asiakkaiden itsemääräämisoikeus ja oma tahto toteutuvat asuntoloissa asiakkaiden toimintakyvyn eroavaisuuksista huolimatta. (Hirvonen 2006.)

7 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Kehitysvammaiset henkilöt asiakasryhmänä ovat tulleet minulle tutuksi sekä harrastusten, harjoitteluiden, että työnkin kautta. Kun lähdin kehittämään sosionomiopintojeni opinnäytetyön aihetta, johtoajatuksenani oli löytää aihepiiri, josta olisi hyötyä kehitysvammaisille henkilöille. Niinpä otin keväällä 2012 yhteyttä Savon Vammaisasuntosäätiön kehittämisyksikköön, ja esitin sinne kiinnostukseni opinnäytetyön tekemisestä.

Tuettu päätöksenteko ei ollut minulle entuudestaan laisinkaan tuttu työmenetelmä, mutta kiinnostuin aiheesta keskusteltuani sekä kehittämisyksikön että Tuetusti päätöksentekoon -projektin edustajien kanssa. Projektin kautta opinnäytetyön yhteistyökumppaniksi saatiin myös Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymä, jonka neljä kehitysvammaisten asumispalveluyksikköä sitoutui osallistumaan opinnäytetyöprosessiini. Tutkimuslupa-asiat sekä kuntayhtymän että Savon Vammaisasuntosäätiön kanssa saatiin kuntoon syksyn 2012 aikana.

Tuetusti päätöksentekoon -projektin tekemä pitkäkestoinen työyhteisöjen ohjaustyö on yhteistoiminnallisen kehittämisen ydinprosessin tukiprosessi. Pitkäkestoista työyhteisöjen ohjaustyötä on arvioitu sekä väliarviolla että loppuarvioilla. Opinnäytetyöni on osa tässä käsiteltävien asumispalveluyksiköiden yhteistoiminnallisen kehittämisen loppuarvioita. Opinnäytetyö aihepiiriä on rajattu siten, että aihetta käsitellään työyhteisöjen työntekijöiden näkökulmasta. Asumisyksiköiden asiakkaiden näkökulmasta tehty loppuarviointi on toteutettu projektin toimesta. Opinnäytetyö on myös osa Tuetusti päätöksentekoon -projektin tiedonkeruuprosessia.

7.1 Tutkimuksen kohderyhmä ja tavoitteet

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän kehitysvammaisten asumisyksiköissä ja palvelukodissa työskentelevät henkilöt, jotka osallistuivat Tuetusti päätöksentekoon -projektin ohjaamaan yhteistoiminnalliseen kehittämiseen vuonna 2012.

Opinnäytetyön tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia vaikutuksia työyhteisöjen työntekijät kokivat saavutetun Tuetusti päätöksentekoon -projektin ohjaaman ja työntekijöiden itsensä toteuttaman yhteistoiminnalliseen kehittämisen avulla.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia tuloksia Tuetusti päätöksentekoon -projektin toteuttama pitkäkestoinen työyhteisöjen ohjaus (yhteistoiminnallinen kehittäminen) on tuottanut työyhteisöissä?
2. Millaisia päätöksentekoa tukevia keinoja ja kommunikaatiomenetelmiä työyhteisöissä on käytössä?

Lisäksi opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää tuetun päätöksenteon hyviä käytäntöjä sekä tutkimuksessa mukana olleissa asumisyksiköissä, että myös lähdeaineistoon viittaen.

7.2 Käytetyt tutkimusmenetelmät

Koska tutkimuksessa haluttiin kartoittaa työntekijöiden näkökulmia tuettu päätöksenteko-työmenetelmästä, sen yhteistoiminnallisesta kehittämisestä sekä osallistumisesta Tuetusti päätöksentekoon -projektiin, päädyttiin käyttämään ensisijaisesti kvalitatiivisesta eli laadullista tutkimusmenetelmää.

Ihmisten kanssa työtä tehdessä tutkimustulosten mittaaminen ei välttämättä joka asiassa onnistu kvantitatiivisesti eli määrällisesti. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusote on hyödyllinen, koska sen avulla voidaan tutkia aihepiiriä ihmisten näkökulmasta. Kysymysasettelu kokemuksellista tietoa haettaessa on useimmiten muotoa mitä tai miten. Tällaisiin kysymyksiin vastausaineistoa saadaan parhaiten käyttämällä teemahaastattelua. Haastattelutilanteen dialogisuus tarjoaa runsaasti aineistoa, sillä haastattelutilanne antaa mahdollisuuksia aihepiirin käsittelemiseen laajamittaisesti. (Aaltola & Valli 2007, 25–26.)

Opinnäytetyö on myös osa Tuetusti päätöksentekoon -projektin tiedonkeruu-prosessia, ja myös pitkäkestoisen työyhteisöjen ohjauksen arviointia. Osana tiedonkeruuprosessia

toteutettiin kvantitatiivisin eli määrällisin tutkimusmenetelmin sähköinen kyselylomake (LIITE 2). Kyselylomakkeen ja teemahaastatteluiden katsottiin tukevan ja täydentävän toisiaan tiedonkeruun välineinä. Kyselylomakkeessa oli rakenteeltaan sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä. Avoimilla kysymyksillä haluttiin tarjota kyselyyn vastaajille mahdollisuus vastata omin sanoin yhteistoiminnalliseen kehittämiseen liittyviin kysymyksiin. Avointen kysymysten katsottiin myös tukevan teemahaastatteluita, ja antavan vastaajille mahdollisuuden haastattelutilannetta rauhallisempaan ja mietitympään vastaamiseen. Tuetusti päätöksentekoon -projekti teki pitkäkestoisen työyhteisöjen ohjauksen alussa alkukartoituksen, ja toiminnan etenemistä on arvioitu myös kesällä 2012 väliarviokyselyn avulla. Projekti pystyy hyödyntämään kerättyä määrällistä aineistoa opinnäytetyöstä saamansa hyödyn lisäksi tehdessään kokonaisarviota pitkäkestoisesta työyhteisöjen ohjauksesta. Kun käytettiin sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista tutkimusmenetelmää, voidaan sanoa tutkimuksessa käytetyn triangulaatiota eli usean menetelmän yhdistelmää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 218.)

Sekä kyselylomake että teemahaastattelun kysymysrunko (LIITE 1) laadittiin yhteistyössä opinnäytetyön tekijän sekä Tuetusti päätöksentekoon -projektin kanssa, ja pohjana käytettiin sekä projektin että Savon Vammaisasuntosäätiön kehittämissyksikön kysely- ja haastattelulomakkeita. Lomakkeen arviointiasteikkona käytettiin muokattua Likert -asteikkoa, jossa ei käytetty vaihtoehtoa ”En osaa sanoa” lainkaan. Tämä siitä syystä, että kyselyä tehdessä lähdettiin oletuksesta, että kyselyyn vastaavan työntekijän tulee tietää mielipiteensä kysyttävistä asioista.

7.3 Aineiston keruu

Teoriatiedon keräämisen opinnäytetyötä varten aloitin loppuvuodesta 2012, ja tiedonkeruu jatkui koko opinnäytetyöprosessin ajan. Koska opinnäytetyöprosessi kesti noin vuoden, käytettyjen lähteiden paikkaansa pitävyys tarkastettiin syksyllä 2013.

Tutkimusaineiston kerääminen opinnäytetyötä varten aloitettiin tammikuussa 2013, jolloin kävin tutustumassa kaikkiin neljään Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän kehitysvammaisten asumispalveluyksikköön. Tutkimusaineiston kerääminen jatkui helmimaaliskuussa 2013 sekä sähköisellä kyselylomakkeella että teemahaastatteluiden teke-

misen muodossa. Teemahaastattelut tehtiin yhteensä seitsemälle toimintaan osallistuneelle työntekijälle aikavälillä. Yhden työntekijän haastattelu peruuntui työntekijän sairastapauksen vuoksi, mutta haastattelua ei katsottu tarpeelliseksi toteuttaa enää myöhemmässä vaiheessa, sillä aineistoa opinnäytetyötä varten saatiin kyseiseltä haastateltavaksi aiotulta henkilöltä myös kyselylomakkeen avointen kysymysten kautta.

Haastattelut kestivät keskimäärin 20 minuuttia, ja ne tallennettiin haastattelusta riippuen joko sanelulaitteen tai videokameran avulla. Haastatteluaineiston keräämistä ja tallentamista varten kysyttiin ja saatiin kaikilta haastatelluilta kirjallinen lupa.

Internetissä täytettävän kyselylomakkeen (LIITE 2) linkki lähetettiin sähköpostitse asumisyksiköihin helmikuun 2013 puolivälissä. Vastausaikaa kyselyyn annettiin aluksi noin 2,5 viikkoa, mutta vastausaikaa jouduttiin pidentämään viikolla, koska vastauksia ei tullut määräaikaan mennessä tarpeeksi. Yhteistoinnalliseen kehittämistoimintaan osallistuneista 21 työyhteisöjen työntekijästä kyselylomakkeeseen vastasi 11 henkilöä, eli 52 % osallistujista.

7.4 Aineiston analysointi

Teemahaastattelujen avulla kerätty haastatteluaineisto litteroitiin kokonaisuudessaan, minkä jälkeen aineisto teemoiteltiin alustavasti haastattelu-teemojen mukaisesti. Aineistoja tutkittiin, ja yhteisiä teemoja etsittiin eri haastattelujen aineistoista. Tavoitteena oli muodostaa tietyn työyhteisön edustajien haastatteluaineistoista yhteinen ääni kyseiselle työyhteisölle, ja siksi teemoitellut aineistot yhdistettiin työyksikkökohtaisesti. Teemoitellut aineistot analysoitiin sisällönanalyysi-menetelmää käyttäen.

Kyselylomakkeella hankittu määrällinen aineisto analysoitiin Webropol -ohjelmiston työkalujen avulla. Kyselylomakkeen avointen kysymysten vastaukset analysoitiin teemahaastatteluaineiston tapaan sisällönanalyysimenetelmällä. Lopuksi kyselylomakkeen avointen kysymysten aineisto yhdistettiin teemahaastatteluiden aineistoon työyksikkökohtaisesti.

8 HAASTATTELUTUTKIMUKSEN TULOKSET

Haastattelututkimuksen tulokset esitellään seuraavassa työyksikkökohtaisesti. Yksikkökohtaisiin tuloksiin on yhdistetty myös kyselylomakkeen (LIITE 2) avointen kysymysten avulla hankittu aineisto.

8.1 Huitulanharju

Huitulanharjun työntekijöiden mukaan tuettu päätöksenteko tarkoittaa asukaslähtöisyyttä, jossa annetaan asukkaille mahdollisuus päättää omista asioista ja tarjotaan välineitä päätöksenteon tueksi. Asukkailla on siis päätäntävalta omista asioistaan, ja työntekijät tarjoavat käytettävissä olevin resurssein tukea asiakkaille päätöksentekoon.

Huitulanharjussa tuettu päätöksenteko näkyy arjessa pienissäkin asioissa, esimerkiksi ruokailutilanteissa, kun asukkaat tekevät valintoja siitä, mitä he esimerkiksi haluavat juoda. Ruokalajeihin asukkaat eivät pysty juuri vaikuttamaan, sillä ruoka tulee Huitulanharjuun ulkopuoliselta ruoantoimittajalta. Tuettu päätöksenteko näkyy myös siten, että asukkaat päättävät itse, haluavatko esimerkiksi osallistua erilaisiin tilaisuuksiin. Myös asukaspalaverin uusi järjestelmällisempi muoto edesauttaa tuettua päätöksentekoa.

Työntekijän näkökulmasta tuettu päätöksenteko menetelmänä on projektiin osallistumisen myötä tullut tutummaksi siten, että tietoisuus tuetusta päätöksenteosta on kasvanut, ja vaihtoehtojen tarjoamiseen asukkaille on kiinnitetty huomiota. Ennen projektiin osallistumista päätösten tekeminen oli enemmän ohjaajien vastuulla, mutta projektin myötä Huitulanharjussa tehdään töitä resurssit huomioiden asukkaita entistä enemmän kuunnellen. Ajan riittäminen koettiin haasteeksi tuetun päätöksenteon toteutumiselle. Jos aikaa olisi enemmän, niin myös hiljaisempia asiakkaita pystyttäisiin kohtaamaan paremmin.

Projektiin osallistumisen ja yhteistoiminnallisen kehittämisen myötä Huitulanharjussa on otettu jonkin verran kuvia käyttöön tuetun päätöksenteon edistämiseksi. Työntekijöi-

den mukaan kaikki Huitulanharjun asukkaat kommunikoiivat puhuen ja ovat myös kuulevia, joten muita puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä ei ole käytössä juuri ollut.

8.1.1 Kehittämistehtävän eteneminen

Yhteistoiminnallisen kehittämisen myötä asukkaiden osallisuus on Huitulanharjun työntekijöiden mukaan kasvanut, ja lähes kaikki asukkaat osallistuvat nykyisin asukaspalaveriin. Asukaspalaverin rungon laatiminen on edesauttanut sitä, että asukkaat ovat alkaneet oppimaan, mitä asioita asukaspalaverissa käsitellään ja mitä puheenvuoroja palaverissa on. Kuvien käyttö tuli myös uutena asiana asukaspalaveriin mukaan.

Asukaspalaverin kehittämisessä kiinnitettiin huomiota siihen, missä, millä tavoin, ja millä tavalla palaveri pidetään. Ennen asukaspalaverin kehittämistä asukkaat saattoivat tulla paikalle kesken palaverin, jonka vuoksi palaverin asioita jouduttiin kertaamaan myöhemmin tulleille. Nykyisin asukkaat tietävät, mihin aikaan palaveri pidetään, ja suurin osa asukkaista onkin saatu osallistumaan siihen ja tulemaan paikalle oikeaan aikaan. Asukaspalaverin suunnittelussa kiinnitettiin myös huomiota siihen, miten asukkaat istuvat palaveritilassa, ja nykyisin kaikki osallistujat istuvat yhden suuren pöydän ääressä. Osallistujien istumapaikkojen miettiminen kokoustilaa ajatellen on merkityksellistä, sillä täten mahdollistetaan, että asiakkaat kuulevat, näkevät, ja pystyvät osallistumaan parhaalla mahdollisella tavalla asukaspalaveriin. Asukaspalaverin runko on selkeyttänyt palaverin pitämistä, ja myös asukkaiden on helpompi seurata palaverin etenemistä. Uutena asiana asukaspalaveriin tuli seuraavan viikon ohjelman läpikäyminen. Työntekijöiden mukaan Huitulanharjun arki on rauhoittunut, kun asukkaat saavat aiempaa paremmin ja enemmän tietoa asukaspalaverin kautta. Aiemmin asukkaat kyselivät paljon asioita ohjaajilta, mutta kysely on nykyisin selvästi vähentynyt.

Huitulanharjun työntekijät kokivat haastavana kehittämistehtävän tekemisessä sen, että alkuun kesti jonkin aikaa sisäistää se, kuinka asukaspalaverin runko saataisiin toimimaan, ja kuinka kuvat saadaan otettua osaksi asukaspalaverin runkoa. Asioiden sisäistäminen vei oman aikansa myös työntekijöiltä. Vaikka kuvat otettiin asukaspalaverin pitoon mukaan, siitä huolimatta koettiin, ettei hiljaisempien asukkaiden ääntä ole saatu aiempaa enemmän kuuluviin. Mahdollisena haasteena heidän kohdallaan koettiin se, etteivät nämä asukkaat oikein vielä hahmota kuvia, ja yhtenä synnä tähän saattaa olla

myös asukkaiden huono näkö. Toisaalta kuvia on käytetty vasta lyhyen aikaa, ja uusien asioiden omaksuminen vaatii usein oman aikansa. Työntekijöiden mukaan kuvien käytön opetteluun asukkaiden kanssa, ja kuvien kanssa kommunikointiin on käytettävissä liian vähän aikaa.

Projektiin osallistuneet työntekijät kehittivät asukaskokousta yhteistoiminnallisen kehittämisen keinoin, mutta kokouksen varsinainen pitäminen tapahtui kuitenkin yksin. Oman tavan löytäminen asukaspalaverin vetämiseen koettiin haastavaksi, koska ei tiedetty, kuinka toiset työntekijät palaveria pitävät. Työntekijät kokivat, että olisi ollut hyvä järjestää kaikille työntekijöille asukaskokouksen seuraamismahdollisuus oppimismielessä.

Huitulanharjun työntekijät kokivat, että kehittämistehtävässä on päästy siinä mielessä tavoitteeseen, että asukaspalaverin pitäminen on sujuvampaa nyt, kuin ennen projektiin osallistumista. Kehittämistehtävän työstämiselle jatkossa ei Huitulanharjun työntekijöiden mukaan ole varmaankaan yhteistä aikaa, mutta heidän mukaansa kehittämistehtävä saattaa ajan myötä kuitenkin edistyä, kun työntekijöiden toisilleen antamat ideat ja vinkit jalostuvat käyttöön.

8.1.2 Projekti työntekijöiden kokemana

Projektissa mukana oleminen tarjosi Huitulanharjun työntekijöille tilaisuuden tehdä kehittämistyötä siihen erikseen varattuna aikana. Ajankäyttö kehittämistyöhön normaalin työajan sisällä koettiin haastavaksi, sillä työtä tehdään pääasiallisesti työvuorossa yksin ja perustyön ohella kehittämistyöhön ei löydy aikaa. Uusien työmenetelmien läpikäyminen koettiin hyväksi asiaksi, mutta vielä käytännönläheisempää lähestymistapaa asioihin olisi kuitenkin toivottu.

Projektiin osallistumisen koettiin tuoneen uutta teoretietoa erilaisista työmenetelmistä, kuten esimerkiksi unelmakartasta, mutta menetelmiä ei kokeiltu käytännössä. Menetelmät vaikuttivat hyödyllisiltä ja käyttökelpoisilta, ja niitä voitaisiin työntekijöiden mukaan hyödyntää Huitulanharjussa esimerkiksi silloin, kun asukas on muuttamassa palvelukodilta tuettuun asumiseen, ja hänen tulevaisuuden haaveitaan itsenäisemmästä asumisesta selvitetään. Kommunikaatiotiimi koettiin työntekijöiden mielestä tärkeäksi

asiaksi tiedonvälityksen kannalta. Tiimin kautta hyvät käytännöt siirtyvät vammaistyön yksiköistä toisiin.

Osallistumisen projektiin koettiin tarjonnan tietoa erilaisista kommunikaatiomenetelmistä, ja ideoita asiakkaan oikeuksien ja päätöksenteon mahdollisuuksien tarkempaan miettimiseen. Projektiin osallistuminen merkitsi Huitulanharjun työntekijöille työyhteisön yhteistä projektia, ja myös toimintatapojen muutosta kohti asukaslähtoisempää työskentelyä. Työntekijöiden mukaan asukkaat kokevat, että heidän ääntään kuullaan, ja että heillä on mahdollisuus vaikuttaa asioihin. Lisäksi asukkaiden mielipiteitä kuunnellaan enemmän, ja asukkaiden on aiempaa helpompi ymmärtää, mistä asioista puhutaan. Yhdessä tekeminen, ajan antaminen, ja selkokielen käyttäminen ovat auttaneet asukkaita.

Yhteistoiminnallisen kehittämistyön tavoitteiden jatkotyöstämisestä Huitulanharjun työntekijät kertoivat, että ideana voisi olla keskittyminen kommunikaatiohaasteita omaaviin asukkaisiin, ja heidän mielipiteidensä julkittuomiseen. Kehittämisideoihin suhtauduttiin myönteisesti, mutta ajan ja työvoiman puutteiden vuoksi kehittämistyö koettiin haasteelliseksi.

Kehittämisideana projektia varten työntekijät kertoivat, että käytännönläheisyyteen voisi mahdollisesti panostaa enemmän. Myös asukkaiden osallisuutta yhteistoiminnallisessa kehittämisessä olisi Huitulanharjun työntekijöiden mukaan voinut lisätä. Huitulanharjun työyksikköä ajatellen kehittämisideoina tuli esiin kuvien käytön tehostaminen, kommunikaatioapuvälineiden opettelu, ja yksilökeskeisyys lisääminen esimerkiksi henkilökohtaisten kuvien käyttämisen muodossa.

Huitulanharjun työyhteisöllä oli kiireinen ajanjakso projektiin osallistumisaikana. Lukuisten koulutusten ja muiden tavallisuudesta poikkeavien tilaisuuksien koettiin häirinneen keskittymistä kehittämistyöhön. Projektiin osallistumisesta koettiin kuitenkin olleen enemmän hyötyä kuin haittaa. Työntekijät kokivat, että kehittämistyölle erikseen osoitettu työpäiväpäivä on hyvä keino tehdä kehittämistyötä, joka arjen työn keskellä käytössä olevin resurssein ei muuten onnistuisi.

8.2 Kotirinne

Kotirinteen työntekijät kuvasivat tuettua päätöksentekoa siten, että kehitysvammaisilla asukkailla on oikeus tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä, ja nämä päätökset voivat olla niin pieniä kuin suuriakin. Esimerkkeinä päätöksenteosta asukas voi päättää, ottaako hän ruokailun yhteydessä maitoa vai piimää tai haluaako hän asua Kotirinteellä. Tuettu päätöksenteko on myös vaihtoehtojen esilletuomista ja valinnanmahdollisuuksien antamista, vaikka itse päättämällä ohjaaja saattaisikin kokea pääsevänsä helpommalla. Asukkaalla on oikeus saada päätöksentekoon tarvitsemaansa tukea, niin Kotirinteen työntekijöiltä kuin omalta lähiverkostoltaankin. Työntekijöiden roolina tukemisessa on selventää asukkaille niitä asioita, joita he eivät ymmärrä. Työntekijät myös kysyvät asukkaiden mielipiteitä asukkaita koskevissa asioissa. Yhtenä tuen muotona päätösten teossa asukkaille Tuetusti päätöksentekoon -projektiin osallistuessa oli myös projektin toiminta. Asukkaiden omien voimavarojen hyödyntäminen päätösten teossa koettiin tärkeäksi asiaksi. Myös vertaistuki asukkaalta toiselle koettiin asukkaille merkitykselliseksi, ja sen koettiin kasvattavan tukena olevien asukkaiden itsetuntoa. Vertaistuen muotoina oli esimerkiksi asioiden selventäminen toisille asukkaille lukemalla tai kirjoittamalla.

Tuetun päätöksenteon kerrottiin näkyvän Kotirinteen arjessa siten, että keskiviikkoisin järjestetään asukaskokous, jossa asukkaat voivat ilmaista omaa tahtoaan, ja kokouksessa myös kysytään heidän mielipiteitään sekä toiveitaan. Torstaisin asukkaille on varattu viikko-ohjelmaan yhteistä aikaa, jonka ohjelmasta asukkaat voivat päättää asukaskokouksessa. Käytössä on myös toivelista, johon asukkaat voivat laittaa omia toiveitaan asukaskokousta varten. Toivelistaa ei kuitenkaan ole vielä saatu käyttöön kunnolla, sillä toivelistan merkitys ei ole vielä täysin sisäistynyt Kotirinteen asukkaille.

Työntekijät tukevat asukkaiden päätöksentekoa kuuntelemalla heitä, ja keskustelemalla asukkaita kiinnostavista asioista heidän kanssaan. Työntekijät myös tiedottavat asukkaita esimerkiksi lehdissä mainostettavista tapahtumista, ja saamiensa tietojen perusteella asukkaat voivat itse päättää, haluavatko he osallistua tapahtumiin. Jos jokin asukkaan toive vaikuttaa epärealistiselta, työntekijät käyvät asukkaan kanssa läpi muita vaihtoehtoja. Asukkaiden esittämien toiveiden perusteella työntekijöiden myös miettivät, kuinka toiveet olisivat toteutettavissa käytössä olevien työntekijäresurssien mukaisesti. Oma-

toimiset asukkaat, jotka pystyvät tekemään itsenäisiä päätöksiä, ja joiden toimintakyky on hyvä, voivat myös toteuttaa asioita itsenäisesti, jolloin työntekijäresurssia ei tarvita. Kotirinteellä on käytössä toiveruoka, eli asukkaat voivat toivoa haluamaansa ruokaa, ja toiveita toteutetaan kerran viikossa. Ruokatoiveiden päättämisen tueksi on olemassa kuvia eri ruoista tuomassa vaihtoehtoja esiin. Viikoittaisten henkilökohtaisten ostosten kauppalistojen laadinnassa työntekijät ovat myös asukkaiden tukena. Kotirinteellä pyritään ensisijaisesti asukkaiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.

Tuettua päätöksentekoa edistävinä keinoina Kotirinteen työntekijät kokivat kuvien käytämisestä kommunikaation ja päätöksenteon apuvälineenä olevan hyötyä erityisesti asukkaille, jotka eivät kykene ilmaisemaan itseään puhumalla tai kirjoittamalla. Lisäksi kommunikaatiovaikeuksia omaavien asukkaiden kohdalla myös selkokielisyys koettiin tärkeäksi asiaksi. Lyhyitä, selkeitä lauseita käyttäen työntekijät pystyvät kommunikoi-
maan asukkaiden kanssa paremmin.

Kotirinteen asukkailla on halua saada omaa ääntään kuuluviin, vaikkei yhteistä kommunikaatiokeinoa työntekijöiden kanssa välttämättä olisikaan. Jos työntekijä ei meinaa ymmärtää asukkaiden kertomaa asiaa, niin asukkailla riittää intoa ja motivaatiota kertoa asiansa tarpeeksi moneen kertaan ja etsiä keinoa tulla ymmärretyksi, niin että kommunikaatio viimein onnistuu. Asukkaiden tuntemuksen koettiin olevan tuettua päätöksentekoa edistävä seikka, koska tällöin asukkaiden oikea tulkitseminen on helpompaa.

Viikkostruktuurin merkitys on monelle Kotirinteen asukkaalle suuri, ja kalenterin käyttäminen päätöksenteon tukena on rauhoittanut asukkaiden mielialaa selkeästi. Asukkail-
la on rauhallisempi mieli, kun he tietävät, mitä milloinkin tapahtuu.

Työntekijöiden perehtyminen tuettu päätöksenteko-menetelmään on Kotirinteen työntekijöiden mukaan myös eräs tuettua päätöksentekoa edistävä tekijä. Projektiin osallistuminen on tuonut vahvistusta menetelmän tuntemukseen ja käyttöön. Työyhteisöön tulevat opiskelijat sekä uudet työntekijät koettiin myös rikkaudeksi, sillä he tuovat mukanaan uusia näkökulmia asukkaisiin ja heidän voimavaroihinsa.

Haasteena tuetun päätöksenteon toteutumiselle Kotirinteen työntekijät kokivat sen, että joissakin tilanteissa asukkaiden asioita mietitään työntekijöiden näkökulmasta liian pit-

källe. Työntekijät kokivat, että asukkaille ei aina anneta mahdollisuuksia kokeilla ja mahdollisuuksia myös epäonnistua, vaan asioita mietitään joskus liiaksi varman päälle. Ajatuksen turvallisen toimintaympäristön luomisesta asukkaille koettiin olevan mahdollinen syy asukkaiden puolesta päättämiseen. Mahdolliseksi haasteeksi koettiin myös se, että pitkäaikaiset työntekijät eivät ehkä huomaa asukkaiden voimavaroja.

Myös kiire voi joskus tuoda haasteita asukkaiden itsemääräämisoikeuden ja päätöksenteon toteutumiseen, kun asioita joudutaan päättämään nopealla aikataululla, ja työntekijät joutuvat tekemään päätöksiä asukkaiden puolesta. Kotirinteellä toiminnan tavoitteena kuitenkin on, että asukkaat ovat mukana päätöksenteossa aina kun mahdollista.

8.2.1 Kehittämistehtävän edistyminen

Kehittämistehtävään liittyen hyvin koettiin sujuneen se, että kuvien käyttöä on lisätty niin asukaskokouksessa kuin Kotirinteellä muutenkin, myös asukkaiden asunnoissa. Myös piirtämistä on ryhdytty käyttämään tarvittaessa kuvittamisen keinona, jotta asioita saadaan havainnollistettua kuvallisesti esimerkiksi kalentereissa. Asukaskokouksrunon kuvittamiseen käytettiin Papunetin kuvapankkia. (Papunet i.a.)

Kuvitettu asukaskokouksrunko auttaa asukkaita seuraamaan paremmin kokouksen etenemistä, ja hahmottamaan kuvien kautta, mitä asiaa milloinkin käsitellään. Kuvien käyttö tukee esimerkiksi lukutaidottomien ja huonokuuloisten henkilöiden osallisuutta asukaskokouksessa. Kuvien käytöstä on koettu olevan apua myös esimerkiksi valintatilanteissa. Eräs Kotirinteen asukas pystyi kuvia päätöksenteon apuna käyttäen kertomaan sosiaalityöntekijälle, millaisia asioita hän haluaa tehdä henkilökohtaisen avustajan kanssa. Ennen kuvien käyttöönottoa asukkaan itseilmaisun kanssa oli haasteita, mutta kuvallisista vaihtoehtoista asukas kykeni hyvin ilmaisemaan asiat, joita hän haluaa tehdä.

Kehittämistehtävän tavoitteeseen päästiin Kotirinteen työntekijöiden mukaan melko hyvin. Suurena haasteena kehittämistehtävän toteuttamisessa koettiin olleen pienen työyhteisön resurssien riittäminen perustyön ohessa kehittämistyöhön. Työyhteisön päätehtävästä eli sen asukkaista ja heidän asioistaan huolehtiminen vie merkittävän osan työntekijöiden työajasta. Haastavaksi kehitystehtävän työstämisessä koettiin myös asukaskokouksen esityslistan käyttöönotto, sillä asukkaat eivät olleet vielä alkaneet sitä käyt-

tää. Toisaalta, uusien asioiden oppiminen ja sisäistäminen vie aikaa, erityisesti kehitysvammaisilla henkilöillä, ja tämä on syytä huomioida. Työntekijät kertoivat, että asukaskokouksen pitämisestä ei ole laadittu ohjetta työntekijöille, vaan kokouskäytännöt siirtyvät suullisesti työntekijöiltä toisille.

8.2.2 Projektiin työntekijöiden kokemana

Tuetusti päätöksentekoon -projektin toiminta koettiin Kotirinteen työntekijöiden mukaan hyvin suunnitelluksi ja järjestetyksi, sekä käytännönläheiseksi. Projektin toimintaa kuvattiin myös mielenkiintoiseksi ja opettavaiseksi. Projektin vetämien koulutusten koettiin tarjonneen asiatietoa, ja myös tiedon käyttöä asiakastyössä käytiin niissä läpi. Yhteistoiminnalliseen kehittämiseen osallistumisen koettiin tuoneen lisäarvoa ja uutta sisältöä oman työn tekemiseen, esimerkiksi tietoa erilaisista kommunikaatiomenetelmistä sekä niiden käytöstä.

Työntekijät kokivat rohkaistuneensa yhteistoiminnallisen kehittämisen myötä antamaan asukkaille enemmän vastuuta, sekä tilaa kokeilla ja kehittyä, ja näin olla paremmin osallisena omassa elämässään. Esimerkkinä tästä asukkaiden itsenäinen kauppa-asiointi on lisääntynyt. Projektin toiminnan koettiin myös vaikuttaneen myönteisesti asukkaisiin, ja rohkaisseen heitä toimimaan itse. Asukkaille annetaan lisääntyneen vastuun myötä myös mahdollisuus epäonnistua, ja jos niin tapahtuu, niin asiaa käsitellään ohjaajien kanssa, ja siitä opitaan yhdessä. Kommunikaatioon liittyen kuvien käyttöä on lisätty myös kauppaostosten yhteydessä.

Työyhteisön kannalta haasteelliseksi koettiin se, että projektiin osallistumisen aikana työyhteisössä oli paljon työntekijämuutoksia, ja myös ajanpuute toi omat haasteensa. Työntekijöiden poissaolojen koettiin vaikuttaneen jonkin verran myös kehittämistehtävän työstämiseen. Vastuita yhteistoiminnallisen kehittämisen prosessissa kyllä jaettiin, mutta vastualueiden yksilöllinen hoitaminen koettiin haastavaksi työntekijöiden poissaolojen vuoksi. Kehittämistyön vastualueiden tehtävät tehtiinkin tämän vuoksi pääsääntöisesti työyhteisön yhteistyöllä.

Kehittämisideana projektille Kotirinteeltä kerrottiin, että kommunikaation merkeissä viittomiin voisi kiinnittää jatkossa huomiota, ja viittomien käyttöön toivottiin koulutus-

ta. Kotirinteen asukkaista monilla viittomat ovat kommunikaatiokeinona käytössä, ja siten myös ohjaajien tulisi hallita paremmin viittomien käyttöä.

Työyksikön osalta työntekijöiden perehdyttämiskansio koettiin erittäin tärkeäksi työvälineeksi, ja työyksikössä oli keväällä 2013 käynnissä perehdyttämiskansion päivittäminen. Työyksikön osalta asukkaiden yksilöllisyyden, päätösvallan, ja omien ajatusten esiintuomisen lisääminen, sekä kommunikaation kehittäminen muutenkin kuin viittomien osalta koettiin tärkeiksi kehittämisen aiheiksi.

Asukaskokouksen kehittämisen suhteen Kotirinteellä ei ole suunnitelmia, mutta tuettuun päätöksentekoon liittyä kehittämisideoita on tullut runsaasti kehittämistehtävän teon aikana. Yhtenä kehittämisen aiheena on keskusteltu asukkaiden viikko-ostosten tekemiseen liittyä siitä, että rahankäytön ja rahasummien hahmottamiseen kiinnitettäisiin jatkossa huomiota.

Tuettu päätöksenteko-menetelmän koettiin kehittyneen Kotirinteellä projektiin osallistumisen myötä, ja valinnan mahdollisuuksiin on kiinnitetty erityistä huomiota. Työntekijät ovat kiinnittäneet huomiota siihen, missä asioissa asukkaat voivat tehdä päätöksiä, ja missä asioissa tuki on heille tarpeen. Resurssit koettiin haasteena tuetun päätöksentekon osalta, sillä henkilökunnan rajallinen määrä rajoittaa myös yksilöllisen ajan ja tuen antamista asukkaille.

Projektiin osallistuminen on tuonut lisätietoa ja neuvoja kuvien käytöstä kommunikaatioissa, ja Kotirinteen kommunikaatioympäristöä onkin kehitetty lisäämällä kuvien käyttöä. Kuvien käytön lisäämiselle koettiin olevan tarvetta edelleenkin. Projektiin osallistuminen on myös yleisesti tuonut työkaluja asiakkaiden oman mielipiteen esille tuomiseksi. Lisäksi projektin myötä saatiin työkaluja ja vahvuutta ajanhallintaan, jonka tukena ovat viikkotaulu, struktuurit, kalenterit, ja myös säännölliset viikkokokoukset. Projektiin osallistumisen koettiin myös kehittäneen työntekijöiden asennemaailmaa.

Kehittämistyössä ovat olleet työntekijöiden ohella myös asukkaat innolla mukana. Kehittämistehtävän kautta sekä asukasyhteisölle että yksilöille tuli pysyviä käytäntöjä toimintaan, ja myönteisiä vaikutuksia omien mielipiteiden tuomiseksi esiin niin oman elä-

mään kuin asumisyhteisöönkin liittyvissä asioissa. Projektiin osallistumisen koettiin tuoneen yleisesti paljon hyvää asiakkaiden elämään.

Kommunikaatiovastaavien tiimin koettiin olevan hyvä asia, ja ikään kuin jatkumo projektiin osallistumiselle. Tiimin kautta työyhteisöön kyetään tuomaan uutta tietoa. Kotirinteen työntekijät kokivat kommunikaation olevan merkittävä osa kehitysvammaatyötä, ja että on hyvä, että siihen kiinnitetään entistä enemmän huomiota. Esimerkkinä kommunikaatiotiimin toiminnasta mainittiin, että tiimin yksikkötehtävänä oli käydä kunkin asukkaan kommunikaatiotavat sekä kommunikaation tuen tarpeet läpi. Kunkin asukkaan kommunikointiin kiinnitetään täten erityistä huomiota, ja myös siihen, millaisiin asioihin ohjaajien tulisi kiinnittää huomiota.

8.3 Mäntylä

Mäntylän työntekijät kuvasivat tuettua päätöksentekoa siten, että se on kehitysvammaisen asukkaan keino ilmaista itseään ja omaa tahtoaan käyttäen sanoja, kuvia, tai jotakin muuta kommunikaatiokeinoa. Henkilökunta on tukemassa asukkaita jokapäiväisessä päätöksenteossa, ja antaa kaiken tarpeellisen tiedon asioista asiakkaalle päätöksenteon tueksi. Työntekijän näkökulmasta tuettu päätöksenteko merkitsee sitä, että asukas saa tukea ja apua, jos jokin asia on epäselvä.

Tuettu päätöksenteko näkyy Mäntylän arjessa siten, ohjaajat ovat asukkaiden tukena ja kannustavat heitä tekemään itse päätöksiä. Asukkaita ohjataan ja neuvotaan tarpeen mukaan. Ohjaajilta asukkaat voivat kysyä, jos jokin asia mietityttää, ja työntekijät pyrkivät tiedottamaan kaikista asioista asukkaita. Kerran viikossa Mäntylässä järjestetään yhteisöpalaveri, jossa asukkaat voivat kertoa omia mielipiteitään esimerkiksi retkimahdollisuuksista tai tulevista tapahtumista. Yhteisöpalaverissa voidaan myös äänestää esimerkiksi siitä, mihin tapahtumaan yhteisesti osallistutaan, ja päätetyt asiat merkitään viikkotaululle. Näin asukkaat voivat myös tarkistaa viikkotaululta, mitä yhteisöpalaverissa on päätetty. Ohjaajat kiinnittävät huomiota myös hiljaisempiin asukkaisiin, jotta myös heidän äänensä tulisi kuuluviin. Vaikka jokin asia olisikin yhteisesti päätetty, niin asukkailla on myös oikeus muuttaa mielipidettään, ja jäädä pois yhteisesti sovitusta tapahtumasta niin halutessaan.

Monet asukkaista ovat asuneet Mäntylässä 20–30 vuotta, ja lisäksi työntekijöillä on pitkä työkokemus heidän kanssaan työskentelystä. Asukkaiden tunteminen pitkältä ajalta helpottaakin heidän kanssaan työskentelyä, kommunikointia, sekä asukkaiden itseilmaisukeinojen sekä oman äänen tunnistamista. Useat Mäntylän asukkaista kommunikoivat puhumalla, mutta myös muita kommunikaatiokeinoja, kuten näyttämällä asian esittäminen, on käytössä. Kuvakommunikaatio tuli suuremmassa mittakaavassa Mäntylän yhteisön käyttöön Tuetusti päätöksentekoon -projektin myötä. Uuden kommunikaatiotavan omaksuminen vie oman aikansa, mutta kuvilla kommunikoinnista on jo havaittavasti hyötyä asukkaille.

Mäntylässä työntekijät ovat kiinnittäneet jo pitkään huomiota asukkaiden valinnanmahdollisuuksiin, ja asukkaita on rohkaistu tekemään valintoja. Esimerkkinä valinnanmahdollisuuksista Mäntylän työntekijät kertoivat, että valintatilanteita on vuosien mittaan harjoiteltu esimerkiksi antamalla asukkaille tietty määrä heille sopivia vaatteita, joista he ovat saaneet valita, mitä laittavat päälleen. Harjoittelun tuloksena asukkaat ovat oppineet tekemään itse vaatevalintoja. Aikakäsityksen opettamiseen asukkaille on Mäntylässä kiinnitetty myös huomiota, ja asukkaat kykenevät hahmottamaan esimerkiksi ruokailuajat sekä tulemaan oikeaan aikaan syömään.

Työntekijät kuvasivat, että Mäntylän asukkaat ovat melko itsenäisiä, ja he voivatkin toimia pääasiassa valintojensa mukaan, kunhan eivät aiheuta muille vahinkoa. Joissakin tilanteissa ohjaajien on kuitenkin puututtava asukkaiden itsemääräämisoikeuteen turvallisuuden nimissä, esimerkiksi silloin, jos asukas on lähdössä talvipakkasella ulos shortseissa. Rajoituksia Mäntylässä on lähinnä lääkkeiden ja ruoan suhteen, ja nekin terveydellisistä syistä. Joillakin asukkailla on haasteena syömänsä ruoan määrän kontrollointi, ja tästä syystä näille asukkaille annettavan ruoan määrää on rajoitettava. Lisäksi tupakatuotteiden käyttöä on asukkailta rajoitettu. Kaikki Mäntylän asukkaat ovat edunvalvonnan piirissä, eli heidän rahankäyttöään valvovat edunvalvojat. Pakotteita ei Mäntylässä asukkaille ole. Ohjaajien mukaan pakottaminen kuuluu lääkäriin tehtäviin, ei ohjaajien.

Tuettua päätöksentekoa edistävänä asiana ohjaajat kokevat myös sen, etteivät he ole koko ajan neuvomassa ja ohjaamassa asukkaita, vaan että asukkaat saavat itse tehdä ja

valita asioita. Virheiden tekeminen on myös sallittua, ja niistä otetaan opiksi. Ohjaajien tehtävä on varmistaa, ettei liian suuria virheitä synny. Mäntylässä asukkaita kannustetaan itsenäiseen toimintaan ja omista asioista päättämiseen. Esimerkkinä tästä onkin se, että lukuisat asukkaat ovat Mäntylän 30 toimintavuoden aikana menestyksekkäästi muuttaneet ohjatusta asumisesta tuettuun asumiseen, eli asumaan itsenäisesti, tarvitsemansa tuen avulla.

Haasteena tuetun päätöksenteon kannalta Mäntylän työntekijät kokivat sen, että joskus kiireisissä tilanteissa joudutaan tekemään tai päättämään asioita asukkaan puolesta. Terminä päätöksenteko koettiin sellaiseksi, ettei kehitysvammainen henkilö välttämättä ymmärrä sitä, mutta sen, mitä päätöksenteko käytännössä on, moni kuitenkin ymmärtää, ja se onkin tärkeintä. Haasteeksi koettiin myös kiire, sillä kiiretilanteissa joudutaan joskus tekemään tai päättämään asioita asiakkaan puolesta.

8.3.1 Kehittämistehtävän edistyminen

Kehittämistehtävä eteni Mäntylän työntekijöiden mukaan suunnitelmien ja aikataulun mukaisesti, ja myös asiakkaat olivat ajan tasalla kehittämistehtävän etenemisestä. Kehittämistehtävän suunnittelussa mahdollisuudet ja tarpeet otettiin huomioon asiakaslähtöisesti, ja myös asiakkaiden mielipiteitä ja toiveita kuunneltiin. Sekä henkilökunta että asiakkaat saivat projektilta koulutusta, ja puitteita tuetun päätöksenteon edistämiseksi luotiin yhdessä asiakkaiden kanssa. Yhteistoiminnallisen kehittämisen työstämisessä oli kiire, mutta koko työyhteisö oli mukana kehittämistehtävän tekemisessä ja tavoitteeseen päästiin. Viikkotaulu saatiin käyttöön loppuvuodesta 2012. Uuden viikkotaulun käyttämisen opettelussa on todettu menevän oma aikansa, mutta uudesta viikkotaulusta on havaittu olevan jo hyötyä. Asukkaat käyttävät työntekijöiden mukaan uutta viikkotaulua melko usein.

Sukevan päivätoimintakeskus Pirtissä käytössä oleva viikkotaulu oli todettu hyväksi, ja siitä otettiin mallia, kun uutta viikkotaulua ryhdyttiin suunnittelemaan. Samaan viikkotaulun malliin Pirtin kanssa päädyttiin myös siitä syystä, että viikkotaulujen samankaltaisuus olisi selkeämpi asukkaille, kun sekä asumisen että päivätoiminnan puolella olisi samankaltaiset viikkotaulut, joista päivää ja viikkoa koskevat asiat voi katsoa. Ai-

emmin viikkotaulu oli sijainnut Mäntylän keittiössä, mutta nyt viikkotaulu sijoitettiin yhteisön olohuoneeseen kaikkien nähtäville.

Kuvitettu viikkotaulu auttaa asukkaita seuraamaan, mitä on ohjelmassa minäkin päivänä ja viikkona. Taululta selviää myös, ketkä työntekijät ovat milloinkin työvuorossa Mäntylässä, ja jos asukkailla on menoja, taululta näkee, minne kukin asukas on menossa. Asioiden katsominen viikkotaululta on vähentänyt asukkaiden tarvetta kysyä asioista ohjaajilta. Ennen viikkotaulun valmistamista runsas kysely on ohjaajien mukaan hyvin yleistä, vaikka Mäntylässä olikin käytössä ennen projektiin osallistumista viikkotaulun esiaste, johon merkittiin työntekijät sekä Mäntylän asioita.

Asukkaat täyttävät henkilökohtaisia viikkotauluja yhdessä ohjaajien kanssa. Henkilökohtaisista viikkotauluista asukkaiden saama hyöty on ohjaajien mukaan hyvin yksilöllistä. Projektin toiminnan myötä kuvien käyttöä on lisätty Mäntylässä, ja asukkaista myös heikompi tasoiset hyötyvät kuvien käytöstä kommunikoinnissa ja päätöksenteon tukena. On kuitenkin yksilöllistä, kuinka asukkaat kuvien käyttöön suhtautuvat. Toiset asukkaista kokevat pärjäävänsä jo pidempään käytössä olleiden menetelmin, ja toiset ovat innostuneet kuvien käytöstä merkittävästi.

Mäntylässä toimi aiemmin päivätoiminta asumisyksikön kanssa samoissa tiloissa, mutta vuonna 2011 päivätoiminta muutti toisiin tiloihin Sukevan kirkonkylällä. Mäntylän asukkaille päivätoimintapaikan vaihtumisen hahmottaminen tuotti alkuun vaikeuksia, mutta projektin myötä valmistettu kuvitettu viikkotaulu on tuonut helpotusta asiaan. Viikkotaululta kukin asukas voi katsoa, onko hänellä esimerkiksi päivätoimintaan meno päivän ohjelmassa, eli löytyykö oma valokuva viikkotaululta päivätoiminnan kohdalta. Kuvien käytön yleistyessä Mäntylässä projektin toiminnan myötä heräsi ajatus siitä, voisiko kalenterin käytöstä olla hyötyä myös itsenäisemmin toimiville tuetusti asuvilla Mäntylän asukkaille. Kalentereiden avulla tuetusti asuvien asukkaiden on helpompi suunnitella elämäänsä ja myös hahmottaa aikaa paremmin. Myös tuetusti asuvat asukkaat kyselivät aiemmin ohjaajilta melko paljon asioista, mutta kalentereiden hankinnan jälkeen kysely on vähentynyt. Suunnitelmia kehittämistehtävän jatkotyöstön suhteen ei Mäntylässä ole, mutta viikkotaulua aiotaan tarpeen mukaan kehittää.

8.3.2 Projekti työntekijöiden kokemana

Projektin käyttämiä työskentelytapoja pidettiin Mäntylän työntekijöiden mukaan hyvinä, ja tavoitteita sekä suunnitelmia selkeinä. Projektilla oli hyvä ammatillinen ja kehitävä työote, ja se huomioi toiminnassaan niin työyhteisön, työntekijät, kuin asiakkaatkin, sekä työn kiireisen luonteen. Projektin työyhteisölle tuoman tiedon kerrottiin olleen mielenkiintoista ja hyvin esitettyä.

Haasteellisena asiana koettiin se, että asukkaat eivät välttämättä ymmärrä, mitä päätöksenteko tarkoittaa. Kun asiaa heille selvittää ja termiä avaa, niin asukkaat kyllä yleensä tietävät, mistä on kyse. Terminä päätöksenteko koettiin usein vaikeasti ymmärrettäväksi.

Osallistuminen Tuetusti päätöksentekoon -projektiin koettiin Mäntylässä mielenkiintoisena kokemuksena, ja se herätti Mäntylän työntekijöitä kiinnittämään enemmän huomiota asiakkaiden itsemääräämisoikeuteen sekä tiedon saamiseen. Työntekijät kertoivat myös, että oli mielenkiintoista seurata asiakkaiden oppimista ja keskinäistä yhteistyötä projektin toimintaan osallistuessa. Projektin tuomana hyötynä työyhteisölle koettiin myös se, että työyhteisön toimintaa kehitetään tulevaisuutta, ja myös tulevia asiakkaita varten. Myös Mäntylän asukkaat sisäistivät, että projektin toiminnassa oli kyse heidän edustaan. Yhteistoiminnallisen kehittämisen alkuvaiheessa esiintyi jonkin verran muutosvastarintaa työntekijöiden keskuudessa, mutta työskentelyn edetessä ja asioiden selkeytyessä muutosvastarinta hävisi.

Työntekijöiden mukaan Mäntylän asukkaiden yhteisöllisyys on kehittynyt parempaan suuntaan projektiin osallistumisen myötä, ja työntekijöiden huomio on kiinnittynyt enemmän asiakkaisiin, jotka eivät juuri kommunikoi puheella, ja siihen kuinka heidän mielipiteitään saataisiin kuuluviin.

Työntekijöiden mukaan projekti tiedotti asukkaita selkeästi ja asukkaiden ymmärtämystason huomioiden. Tiedon välittäminen kuvien avulla on lisääntynyt projektin myötä Mäntylässä. Työntekijät kokivat hyväksi myös työyhteisön ulkopuolelta tulevan kouluttajan, joka toi uusia näkökulmia asioihin, ja sai herätettyä koulutuksissa olleiden mielenkiinnon tuttuja kouluttajia paremmin.

Projektin toiminnan kehittämisideana Mäntylän työntekijät toivoivat, että toimintaan otettaisiin mukaan myös tuetusti asuvat Mäntylän asiakkaat. Tuetusti asuville asiakkaille on jo hankittu kalentereita, ja niiden avulla tiedonsaanti on parantunut, ja asioista kysely myös vähentynyt. Tähänastisen toiminnan jatkamista pidettiin myös hyvänä asiana, jotta käytännöt pääsevät kunnolla juurtumaan työyhteisöön.

Kehittämisideoina työyhteisöllä mainittiin, että kuva- ja valintakorteista oli ollut projektin tiimoilta puhetta, mutta että ne ovat vielä toteuttamatta. Kuva- ja valintakorttien toteuttaminen on työntekijöiden suunnitelmissa myöhemmässä vaiheessa, kun aika antaa myöten. Kehitysideoina on myös asiakkaiden oman äänen saaminen paremmin kuuluviin, ja asiakkaiden oman elämän suunnittelu esimerkiksi palvelusuunnitelmapalaverissa.

Tiedon siirtyminen vanhoilta työntekijöiltä uusille työntekijöille tarkoittaa myös osaltaan asiakkaita koskevien tietojen siirtymistä. Asiakkaiden tunteminen lisää työntekijän mahdollisuuksia myös asiakkaan itseilmaisukeinojen sekä oman äänen tuntemiseen ja havaitsemiseen. Mäntylässä toivottiin, että asiakkaat kykenisivät tuomaan itseään enemmän esiin, ja esimerkiksi sitä, kuinka he kertovat omia mielipiteitään.

Tuetun päätöksenteon koettiin kehittyneen yhteistoiminnallisen kehittämisen myötä Mäntylässä siten, että uudelta struktuuritaululta asukkaat voivat katsoa, mitä on viikko-ohjelmassa, ja sen mukaan miettiä, haluavatko osallistua. Osalle asukkaista struktuuritaulun hahmottaminen ja käyttäminen eivät tosin ole vielä selkeytyneet. Kuvien käytön lisääminen on myös edesauttanut asukkaiden kysyä hahmottaa asioita. Projektin toiminnan myötä Mäntylän työntekijät ovat alkaneet kiinnittää enemmän huomiota siihen, että asukkaat saavat tehdä valintoja. Myös tietoisuus olemassa olevista asukkaista koskevista rajoitteista on kasvanut projektin myötä, ja on havaittu, ettei rajoitteita juuri ole.

Kommunikaatiovastaavien tiimi koetaan Mäntylässä hyväksi asiaksi, sillä tiimin kautta työyksiköt pystyvät vaihtamaan ajatuksia kommunikaatioon liittyvistä teemoista, ja näin myös hyvät käytännöt siirtyvät yksiköistä toisiin.

8.4 Pihlajakoti

Pihlajakodilla tuettu päätöksenteko tarkoittaa työntekijöiden mukaan sitä, että asiakkaita tuetaan tekemään itsenäisiä omia päätöksiä. Työntekijät tukevat asiakkaita päätöstententossa selventämällä tarpeen mukaan asioita, jotta ymmärrys päätettävästä asiasta syntyy asiakkaalle.

Tuettu päätöksenteko näkyy Pihlajakodin arjessa siten, että sunnuntaisin yhteisössä pidetään asukasyhteisöpalaveri, jossa käydään läpi tulevan viikon asiat. Palaverissa käytetään kuvia kommunikoinnin apuna. Struktuuritaululle kootaan kuvien avulla viikko-ohjelma, jossa oleelliset tapahtumat merkitään kuvien avulla kunkin viikonpäivän kohdalle. Kuvitettu viikkokalenteri auttaa asiakkaita hahmottamaan viikon kulkua. Esimerkkeinä asukkaiden tekemistä päätöksistä Pihlajakodilla ovat päivittäisen vaatetuksen valinta, sekä ruokailutilanteisiin liittyvät valintatilanteet.

Tuetun päätöksenteon merkitys Pihlajakodin työntekijöille on, ettei työntekijöiden tarvitse päättää asukkaiden puolesta asioista, vaan asukkaat itse päättävät eli käyttävät itsemääräämisoikeuttaan. Työntekijöiden rooliksi nähdään asukkaiden tukeminen tarpeen mukaan. Myös epäonnistuminen päätöksenteossa on sallittua.

Tuettua päätöksentekoa edistäviä keinoja Pihlajakodilla ovat struktuurikuvat ja struktuuritaulu, sekä sivuasunnoilla olevat struktuuritaulut. Myös kuvitettu asukkaiden keittiövuorolista on toimiva apuväline, josta asukkaat näkevät kuvan kera, kenen asukkaan keittiövuoro milloinkin on. Lisäksi työntekijöiden työkokemus ja kouluttautuminen vammaistyöhön edesauttavat tuetun päätöksenteon toteutumista Pihlajakodilla.

Haasteena tuetulle päätöksenteolla Pihlajakodilla koettiin työntekijöiden näkökulmasta se, että joskus voi olla haastavaa saada asukas ymmärtämään käsiteltävät asiat. Erilaisien kommunikaatiokeinojen kuten puheen, kuvien, viittomien tai eleiden käyttäminen ei välttämättä luo ymmärrystä työntekijän ja asukkaan välille.

8.4.1 Kehittämistehtävän edistyminen

Pihlajakodin kehittämistehtävänä oli struktuuritaulun valmistaminen tuetusti asuvalle asukkaalle. Tehtävä onnistui työntekijöiden mukaan hyvin, ja asukas on taulusta innoissaan. Tämän kehittämistehtävän pohjalta noussut idea Pihlajakodin struktuuritaulun valmistamisesta toteutui myös hyvin. Työntekijöiden mukaan myös tähän tavoitteeseen päästiin projektiin osallistumisen aikana. Uusi struktuuritaulu sijoitettiin Pihlajakodin ruokailutilaan, jossa se on ahkerassa käytössä. Samassa tilassa pidetään myös Pihlajakodin viikkokokous viikoittain, ja struktuuritaulua hyödynnetään myös siinä. Aiemmin käytössä ollut struktuuritaulu pääsi uusiokäyttöön erään tukiasukkaan asunnolle, ja hän kokee sen hyvin tärkeäksi. Struktuuritaulun valmistaminen sekä vastuiden jakaminen onnistui hyvin. Haasteita kehittämistehtävän tekemisessä ei koettu olleen, mutta projektin työyhteisöön tuoman uudet teemat koettiin paikoin haastaviksi.

Pihlajakodilla valmistettiin projektiin osallistumisen myötä myös struktuurikuvia, ja kuvien tekemistä varten Pihlajakodille hankittiin laminointilaite. Tulevaisuuden suunnitelmissa on tietokoneohjelman ja väritulostimen hankkiminen kuvien tekoa varten. Väritulostimen avulla kuvista saadaan värikkäitä ja paremmin havainnollistavia. Tuetun päätöksenteon todettiin kehittyneen selvästi yhteistoiminnallisen kehittämisen myötä, ja samalla kommunikointi asukkaiden kanssa on helpottunut, kun kuvien käyttöä kommunikoinnissa on lisätty.

8.4.2 Projekti työntekijöiden kokemana

Projektiin osallistuminen koettiin Pihlajakodilla hyvänä asiana. Koko työyhteisöä koskevaan projektiin, kuten tässä tapauksessa yhteistoiminnalliseen kehittämiseen, osallistuminen koettiin tarpeelliseksi, ja koko työyhteisöä, sekä myös asiakkaiden kanssa tehtävää työtä koskevia projekteja toivottiin olevan enemmänkin. Projektiin osallistumisen alkuvaiheessa oli hieman muutosvastarintaa havaittavissa uusia asioita kohtaan, mutta työskentelyn edetessä ja työntekijöiden päästessä uusiin asioihin sisälle projektin pitämien koulutuksien myötä muutosvastarinta katosi. Projektin myötä opituilla uusilla keinoilla on saatu Pihlajakodin asiakkaiden asioita edistymään, ja myös työntekijöiden työ on helpottunut uusien keinojen myötä. Työntekijöiden mukaan molemminpuolinen hyöty sekä asiakkaille että työntekijöille on tosi hyvä asia.

Projektiin osallistuminen on tarjonnut sekä Pihlajakodin työntekijöille että työyhteisölle uusia näkökulmia asiakaskeskeisempään työntekoon. Asiakkaiden äänen ja oman tahdon saamiseen paremmin kuuluviin on kiinnitetty huomiota, ja siinä on myös onnistuttu, ja tähän on ovat edesauttaneet projektin myötä valmistetut struktuuritaulut, valintataulut, sekä kuvat. Yhtenä tärkeänä projektiin osallistumisen tuloksena Pihlajakodin työntekijät kokivat, että projektiin osallistuneiden työntekijöiden aiemmasta niin sanotusta tiukasta auktoriteetista oli päästy eroon, ja työssä on keskitytty rauhallisuuteen sekä asiakaslähtöisyyteen. Tuettu päätöksenteko-menetelmän kehittämisen Pihlajakodilla on koettu myös helpottaneen ohjaajien työtä, kun uusien kommunikaatiokeinojen hyödyntämisen myötä asukkaiden kanssa on aiempaa helpompi kommunikoida.

Kehittämisideana projektia ajatellen Pihlajakodin työntekijät kertoivat, että projekti voisi aloittaa tiedottamisen vieläkin yksinkertaisemmista asioista esimerkiksi kommunikointoon liittyen. Tämä siitä syystä, että jos työyhteisöissä on vähän vammaistyön kokemusta omaavia työntekijöitä, myös he pääsisivät perusasioiden kautta paremmin sisälle asioihin.

Pihlajakodin työyhteisön omina jatkokehitysideoina nousivat esiin kuvien käytön lisääminen isoissa päätöksissä kuten muuttoasioissa, ja kalentereiden hankkiminen tuetusti asuville asukkaille. Struktuuritaulujen työstäminen muita tukiasuntoja varten oli vielä työn alla. Työntekijät kertoivat, että kun tukiasuntojen struktuuritaulut saadaan käyttöön, on aika miettiä uusia haasteita tarkemmin.

Pihlajakodin asukkaille projektiin osallistuminen ja tuettu päätöksenteko - menetelmän kehittäminen on työntekijöiden mukaan lisännyt osallisuutta myös asukasyhteisön yhteisiin asioihin. Lisäksi asukkaat ovat rohkaistuneet toimimaan itsenäisemmin, ja esimerkiksi käymään pienillä kauppasioinneilla itsenäisesti. Tähän on päästy siten, että työntekijät ovat osaltaan rohkaistuneet antamaan asukkaille tilaa itsenäiseen toimintaan, ja myös tukemaan heitä päätöksenteossa. Myös asukkaiden ymmärryksen siitä, että he eivät ole päätösten kanssa yksin, vaan saavat tarvittaessa apua ja tukea, on koettu lisääntyneen. Aina eivät kauppareissut ole välttämättä sujuneet täysin ongelmitta, mutta Pihlajakodin työntekijät ovat keskustelleet asioista asukkaiden kanssa, ja virheistä on otettu yhdessä opiksi.

Kommunikaatiotiimi koettiin myös Pihlajakodilla hyvänä asiana. Työyksiköissä on monella työn osa-alueella otettu vastuuhenkilö-malli käyttöön, ja kommunikaativastaavan tehtävän aloittamista pidettiin myös hyvänä. Kun kommunikointiin on nimetty oma vastuuhenkilönsä, on asia aktiivisesti käsittelyssä. Jos kommunikaatiota, tai jotakin muuta aihealuetta ei olisi kenenkään yksittäisen työntekijän vastuualueena, vaan yleisesti kaikkien vastuulla, niin teeman kehittäminen saattaisi jäädä useiden työstettävien teemojen sekaan. Kommunikaatiotiimi koettiin hyväksi asiaksi myös siitä syystä, että kommunikaatiotiimissä tiedonvaihto kommunikaativastaavien kesken työyksiköiden välillä onnistuu paremmin kuin ilman kommunikaatiotiimiä.

8.5 Yhteenveto Tuetusti päätöksentekoon -projektiin osallistumisen vaikutuksista

Taulukossa 2 on koottu yhteen Huitulanharjun, Kotirinteen, Mäntylän, ja Pihlajakodin sanallisesta tutkimusaineistosta esiin nousseita vaikutuksia niin asiakkaiden, työntekijöiden, kuin konkreettisen toiminnankin näkökulmista, joita Tuetusti päätöksentekoon -projektin toimintaan osallistuminen ja yhteistoiminnallinen kehittäminen ovat tuoneet mukanaan. (TAULUKKO 2.)

TAULUKKO 2. Tuetusti päätöksentekoon -projektiin osallistumisen ja yhteistoiminnallisen kehittämisen mukanaan tuomat vaikutukset

	Tavoite	Vaikutukset asiakkaille	Vaikutukset työntekijöille	Konkreettiset vaikutukset
Huitulanharju	Asukaspalaverin kehittäminen	Osallisuus lisääntynyt, asukaspalaveri aiempaa selkeämpi, kysely asioista vähentynyt tiedon lisääntyessä, tarjotaan vaihtoehtoja aiempaa enemmän	Asiakkaita kuunnellaan aiempaa enemmän, työntekijöiden tietoisuus tuetusta päätöksenteosta, työmenetelmistä, ja kommunikaatio-menetelmistä kasvanut	Järjestelmällisempi ja rungoltaan parempi asukaspalaveri, kuvien käyttöä lisätty asukaspalaverissa
Kotirinne	Asukaspalaverin kehittäminen	Asukaspalaveri aiempaa selkeämpi, asukkaiden mieliala rauhoittunut tiedon lisääntyessä, projekti on rohkaissut asiakkaita, vaihtoehtoja tarjotaan aiempaa enemmän.	Enemmän rohkeutta vastuun ja tilan antamiseen asukkaille, lisäarvoa ja uutta sisältöä työhön, lisää työkaluja asiakkaiden omien mielipiteiden esille tuomiseen, asenteet kehittyneet, tietoisuus tuetusta päätöksenteosta kasvanut, uutta tietoa mm. kommunikaatiomenetelmistä, työvälineitä ajanhalintaan	Parempi runko asukaspalaveriin, kuvien käyttöä lisätty asukaspalaverissa, ja myös muuten työssä
Mäntylä	Struktuuritaulun kehittäminen, kalentereiden hankkiminen	Asioista kysely vähentynyt tiedon lisääntyessä, yhteisöllisyys kasvanut	Kiinnitetään enemmän huomiota itsemääräämisoikeuteen, sekä puhumattomiin asiakkaisiin	Uusi struktuuritaulu ja kalentereita asukkailla käytössä, kuvien käyttöä lisätty
Pihlajakoti	Struktuuritaulujen kehittäminen, kuvallisen materiaalin valmistaminen	Asiakkaiden asioita saatu edistymään, asiakkaille enemmän tietoa, osallisuus kasvanut, ymmärrys päätöksentekoon saatavilla olevasta tuesta kasvanut, asiakkaiden oma ääni ja tahto paremmin kuuluviin, struktuuritaulu on helpottanut elämää	Enemmän rohkeutta vastuun ja tilan antamiseen asiakkaille, kommunikointi asiakkaiden kanssa helpottunut, rauhallisuutta työhön, työntekijöiden tiukasta auktoriteetista on päästy eroon, työn tekeminen on helpottunut	Uusi struktuuritaulu käytössä sekä Pihlajakodilla että tuetusti asuvalla asiakkaalla, kuvien käyttöä lisätty

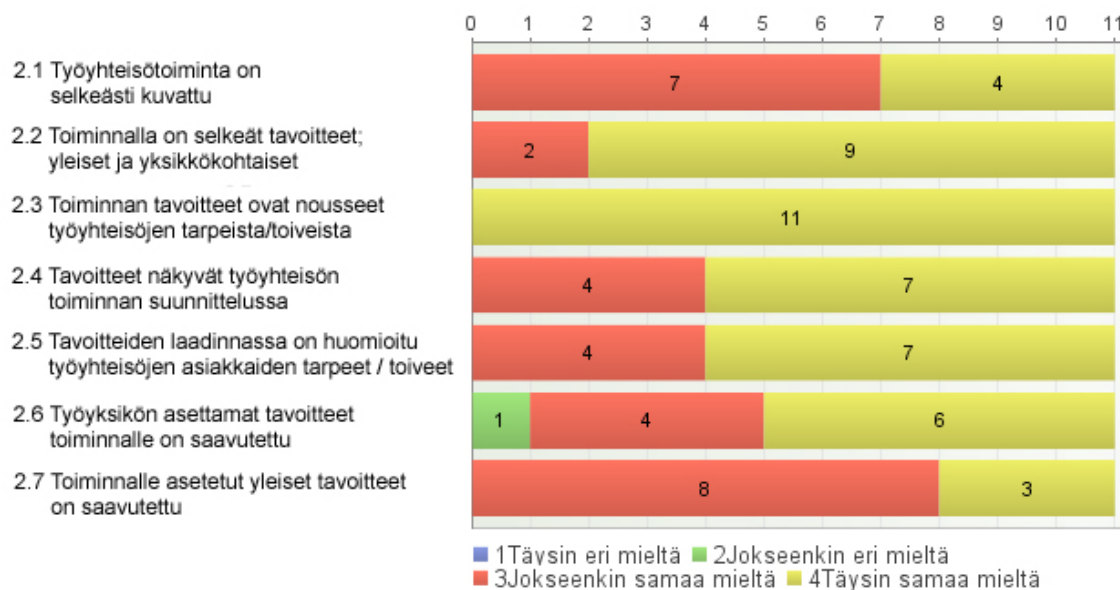

9 WEBROPOL -KYSELYN TULOKSET

Kyselylomakkeella (LIITE 2) kerättiin asumisyksiköiden työntekijöiden mielipiteitä yhteistoiminnallisen kehittämistoiminnan tavoitteista, sisällöstä ja laadusta, käytännön järjestelyistä, vaikutuksista yleisesti, vaikutuksista ammattitaitoon, sekä yleisesti työyhteisöjen kehittämistoiminnasta. Kyselylomakkeen suljettujen kysymysten tulokset esitellään seuraavassa havainnollistavien kuvioiden avulla. Työyhteisökohtaisesti katsoen kyselylomakkeen vastauksia saatiin yhdestä kuuteen per työyhteisö. Kyselylomakkeen avointen kysymysten vastaukset on yhdistetty työyhteisökohtaisesti luvussa 8 esitettyihin teemahaastattelun tuloksiin. Kyselylomakkeeseen saatiin kaiken kaikkiaan 12 vastausta. Eräs vastaaja oli vastannut kahteen kertaan, sillä hän oli ymmärtänyt arviointiasteikon ensimmäisellä kerralla väärin, ja korjasi myöhemmin vastauksensa. Tämä väärinymmärretyllä asteikolla tehty vastaus etsittiin Webropol-ohjelmiston vastausaineistosta, ja kyseinen vastaus jätettiin huomioimatta kyselyn tuloksissa. Eräs kyselyyn vastaajista antoi vastauksensa ilman työyhteisön tietoja, mutta tämä kyselyvastaus pystyttiin yhdistämään oikeaan työyksikköön vastauksessa olleiden tietojen perusteella, ja siten myös hyödyntämään tulosten tarkastelussa.

9.1 Toiminnan tavoitteet

Mielipiteitä toiminnan tavoitteista kartoitettiin seitsemällä väittämällä. Kysymysosion jokaiseen kysymykseen vastasivat kaikki kyselyyn osallistujat (11). Kuviossa 1 on kysymysosion tulokset. (KUVIO 1).

KUVIO 1. Toiminnan tavoitteet

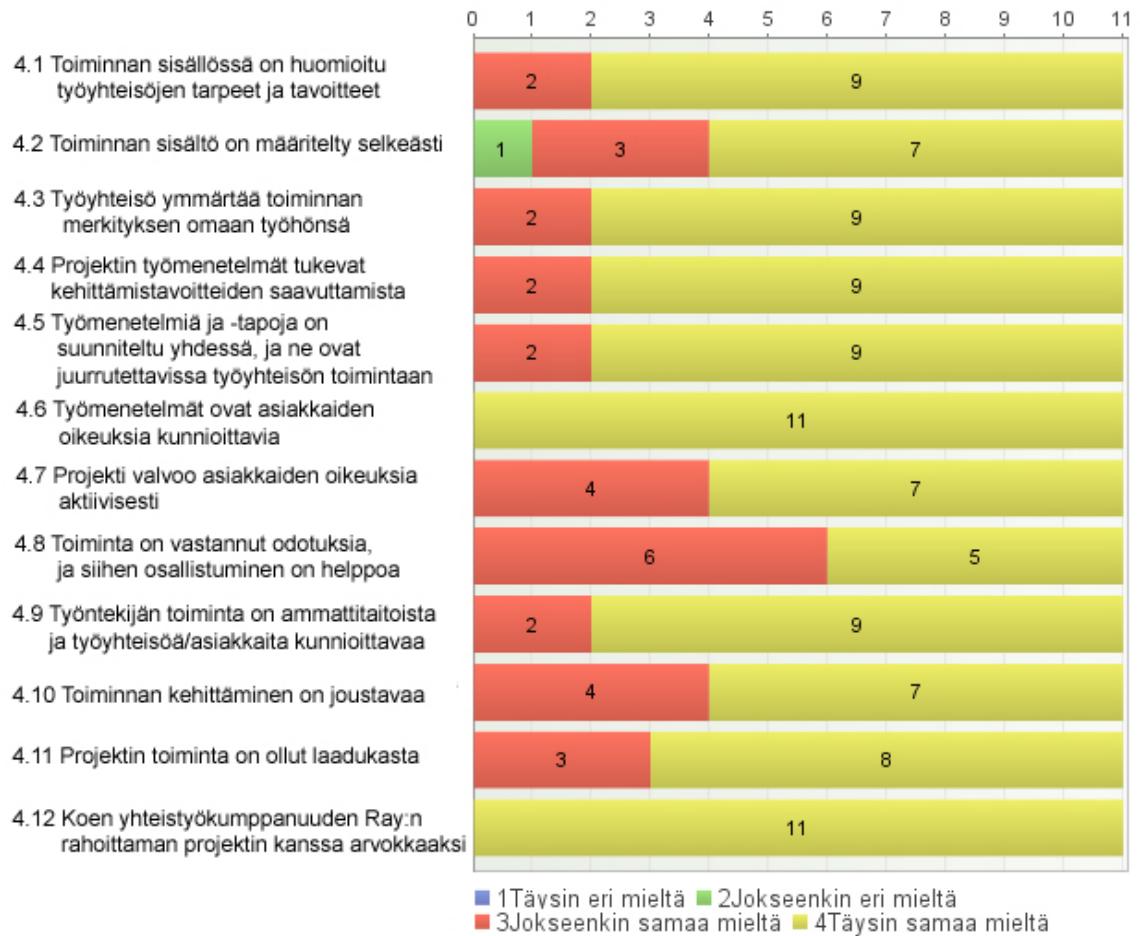
Seitsemän vastaajaa oli jokseenkin samaa mieltä siitä, että Tuetusti päätöksentekoon -projektin ohjaamaan yhteistoiminnallisen kehittämisen toiminta oli selkeästi kuvattu (vastausten keskiarvo 3,36). Yhdeksän vastaajaa kertoi, että toiminnan yleiset ja työyksikkökohtaiset tavoitteet oli kuvattu selkeästi (vastausten keskiarvo 3,82). Kaikki vastaajat olivat samaa mieltä siitä, että yhteistoiminnallisen kehittämisen tavoitteet olivat nousseet työyhteisöjen omista tarpeista ja toiveista (vastausten keskiarvo 4,0). Seitsemän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että toiminnan tavoitteet näkyivät työyhteisöjen toiminnan suunnittelussa (vastausten keskiarvo 3,64).

Seitsemän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että työyhteisöjen asiakkaiden tarpeet ja toiveet oli huomioitu toiminnan tavoitteiden laadinnassa (vastausten keskiarvo 3,64). Kuusi vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että heidän työyksiköidensä projektin toiminnalle asettamat tavoitteet oli saavutettu (vastausten keskiarvo 3,45). Kahdeksan vastaajaa kertoi olevansa jokseenkin samaa mieltä siitä, että toiminnalle asetetut yleiset tavoitteet on saavutettu (vastausten keskiarvo 3,27).

Toiminnan tavoitteet -kysymysoision vastausten keskiarvot vaihtelivat välillä 3,27–4,00. Eniten samaa mieltä kyselyyn vastaajat olivat väittämästä 2.3 - Yhteistoiminnallisen kehittämisen tavoitteet ovat nousseet työyhteisöjen omista tarpeista/toiveista (vastausten keskiarvo 4,00). Vähiten samaa mieltä kyselyyn vastaajat olivat väittämästä 2.7 - Toiminnalle asetetut yleiset tavoitteet on saavutettu (vastausten keskiarvo 3,27).

9.2 Toiminnan sisältö ja laatu

Mielipiteitä toiminnan sisällöstä ja laadusta kartoitettiin kahdentoista väittämän avulla. Kysymysosion jokaiseen kysymykseen vastasivat kaikki kyselyyn osallistujat (11). Kuviossa 2 on esitelty kysymysosion tulokset. (KUVIO 2).

KUVIO 2. Toiminnan sisältö ja laatu

Yhdeksän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että toiminnan sisällössä oli huomioitu työyhteisöjen tarpeet sekä tavoitteet (vastausten keskiarvo 3,82). Seitsemän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että toiminnan sisältö oli määritelty selkeästi (vastausten keskiarvo 3,55). Yhdeksän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että heidän työyhteisönsä ymmärtää projektin toiminnan merkityksen työyhteisön omaan työhön, että Tuetusti päätöksentekoon -projektin käyttämät työskentelytavat tukivat työyhteisöjen kehittämistavoitteiden saavuttamista, ja että työmenetelmiä ja työtapoja on suunniteltu yhdessä, ja

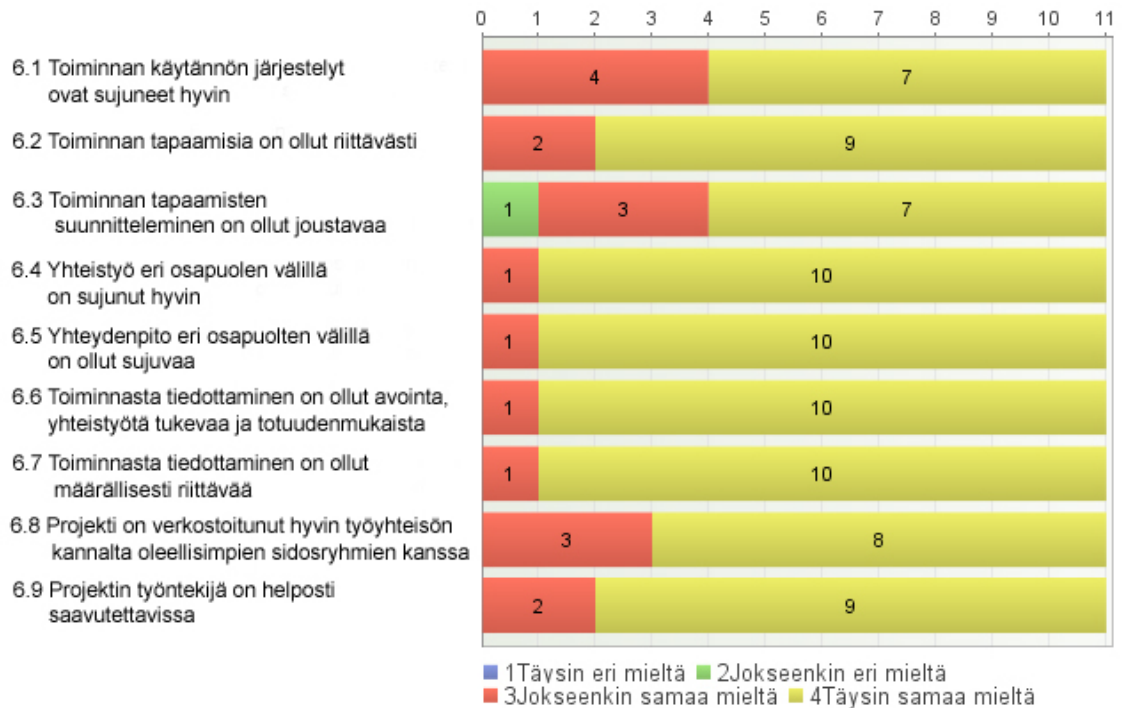
ne ovat juurrutettavissa osaksi työyhteisöjen toimintaa (vastausten keskiarvot 3,82). Kaikki vastaajat olivat täysin samaa mieltä siitä, että työmenetelmät ovat asiakkaiden oikeuksia kunnioittavia (vastausten keskiarvo 4,00). Seitsemän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että Tuetusti päätöksentekoon -projekti valvoo asiakkaiden oikeuksia aktiivisesti (vastausten keskiarvo 3,64).

Kuusi vastaajaa oli jokseenkin samaa mieltä siitä, että projektin toiminta on vastannut odotuksia, ja että toimintaan osallistuminen on ollut helppoa (vastausten keskiarvo 3,45). Yhdeksän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että projektin edustajan toiminta on ollut ammattitaitoista, ja työyhteisöjä ja niiden asiakkaita kunnioittavaa (vastausten keskiarvo 3,82). Seitsemän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että toiminnan kehittäminen on ollut joustavaa (vastausten keskiarvo 3,64). Kahdeksan vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että projektin toiminta on ollut laadukasta (vastausten keskiarvo 3,73). Kaikki vastaajat kokivat yhteistyön Raha-automaattiyhdistyksen rahoittaman projektin kanssa arvokkaaksi (vastausten keskiarvo 4,00).

Toiminnan sisältö ja laatu -kysymysoseion vastausten keskiarvot vaihtelivat välillä 3,45–4,00. Eniten samaa mieltä kyselyyn vastaajat olivat väittämistä 4.6 - Työmenetelmät ovat asiakkaiden oikeuksia kunnioittavia, ja 4.12 - Koen yhteistyökumppanuuden RAY:n rahoittaman projektin kanssa arvokkaaksi (vastausten keskiarvot 4,00). Vähiten samaa mieltä kyselyyn vastaajat olivat väittämästä 4.8 - Toiminta on vastannut odotuksia, ja siihen osallistuminen on helppoa (vastausten keskiarvot 3,45).

9.3 Toiminnan käytännön järjestelyt

Mielipiteitä toiminnan käytännön järjestelyistä kartoitettiin yhdeksän väittämän avulla. Kysymysoseion jokaiseen kysymykseen vastasivat kaikki kyselyyn osallistujat (11). Kuviossa 3 on esitelty kysymysoseion tulokset. (KUVIO 3.)

KUVIO 3. Toiminnan käytännön järjestelyt

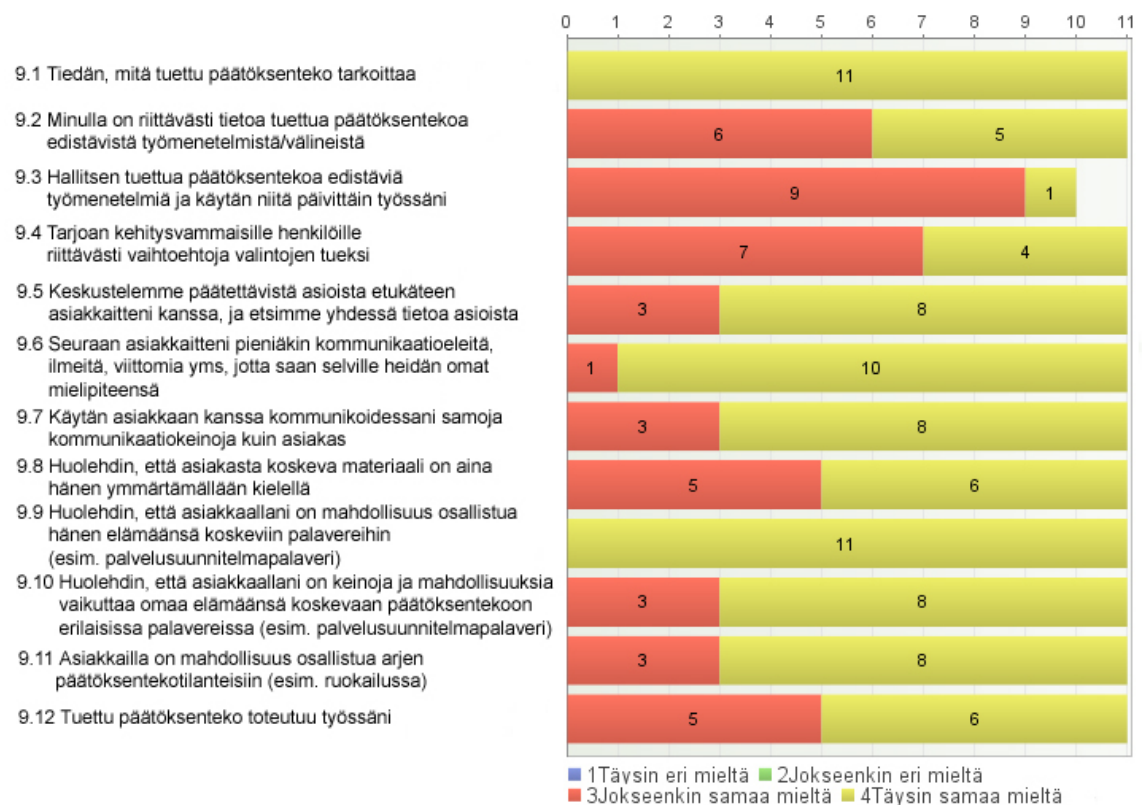
Seitsemän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että toiminnan käytännön järjestelyt olivat sujuneet täysin hyvin (vastausten keskiarvo 3,64). Yhdeksän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että projektin tapaamisia oli ollut riittävästi (vastausten keskiarvo 3,82). Seitsemän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että yhteistoiminnallisen kehittämisen tapaamisten suunnittelu on ollut joustavaa (vastausten keskiarvo 3,55). Kymmenen vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että yhteistyö eri osapuolten välillä on sujunut täysin hyvin, että yhteydenpito eri osapuolten välillä on ollut sujuvaa, ja että toiminnasta tiedottaminen on ollut avointa, yhteistyötä tukevaa, ja totuudenmukaista (vastausten keskiarvot 3,91). Kymmenen vastaajaa oli täysin samaa mieltä myös siitä, että toiminnasta tiedottaminen on ollut määrällisesti riittävää (vastausten keskiarvo 3,91). Kahdeksan vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että Tuetusti päätöksentekoon -projekti on verkostoitunut hyvin työyhteisön kannalta oleellisten sidosryhmien kanssa (vastausten keskiarvo oli 3,73). Yhdeksän vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että projektin edustaja on ollut helposti saavutettavissa (vastausten keskiarvo 3,82).

Toiminnan käytännön järjestelyt -kysymysosion vastausten keskiarvot vaihtelivat välillä 3,55–4,00. Kyselyyn osallistuneet työntekijät olivat siis keskimäärin jokseenkin tai täysin samaa mieltä kysymysosion väittämien kanssa. Eniten samaa mieltä vastaajat olivat väittämistä 6.4 - Yhteistyö osapuolten välillä on sujunut hyvin, 6.5 - Yhteydenpito osa-

puolten välillä on ollut sujuvaa, 6.6 - Toiminnasta tiedottaminen on ollut avointa, yhteistyötä tukevaa ja totuudenmukaista, ja 6.7 - Toiminnasta tiedottaminen on ollut määrällisesti riittävää (vastausten keskiarvot 3,91). Vähiten samaa mieltä kyselyyn vastaajat olivat väittämästä 6.3 - Toiminnan tapaamisten suunnittelu on ollut joustavaa (vastausten keskiarvo 3,55).

9.4 Toiminnan vaikutukset ammattitaitoon

Mielipiteitä toiminnan vaikutuksista ammattitaitoon kartoitettiin kahdentoista väittämän avulla. Kysymykseen 9.3 vastasi 10 kyselyyn osallistujaa. Kaikkiin muihin kysymyksiin vastasivat kaikki kyselyyn osallistujat (11). Kuviossa 4 on esitelty kysymyksen tulokset. (KUVIO 4).

KUVIO 4. Toiminnan vaikutukset ammattitaitoon

Kaikki vastaajat olivat täysin samaa mieltä siitä, että he tietävät, mitä tuettu päätöksenteko tarkoittaa (vastausten keskiarvo 4,00). Kuusi vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että heillä on riittävästi tietoa tuettua päätöksentekoa edistävästä työmenetelmästä ja työvälineistä (vastausten keskiarvo 3,45). Yhdeksän vastaajaa kymmenestä oli jokseenkin

samaa mieltä siitä, että he hallitsevat tuettua päätöksentekoa edistäviä menetelmiä ja käyttävät niitä päivittäin työssään. (vastausten keskiarvo 3,10, vastaajia 10).

Seitsemän vastaajaa oli jokseenkin samaa mieltä siitä, että he tarjoavat kehitysvammaisille henkilöille riittävästi vaihtoehtoja valintojen tueksi (vastausten keskiarvo 3,36). Kahdeksan vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että he keskustelevat päätettävistä asioista etukäteen asiakkaidensa kanssa, ja etsivät yhdessä tietoa asioista (vastausten keskiarvo 3,73).

Kymmenen vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että he seuraavat asiakkaidensa pieniäkin kommunikaatioeleitä kuten ilmeitä ja viittomia saadakseen selville asiakkaiden omat mielipiteet (vastausten keskiarvo 3,91). Kahdeksan vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että he käyttävät samoja kommunikaatiokeinoja kuin heidän asiakkaansa (vastausten keskiarvo 3,73). Kuusi vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että he huolehtivat asiakasta koskevan materiaalin olevan aina asiakkaan ymmärtämällä kielellä (vastausten keskiarvo 3,55).

Kaikki vastaajat olivat samaa mieltä siitä, että he huolehtivat asiakkaidensa pääsevän osallistumaan heidän elämäänsä koskeviin palavereihin kuten palvelusuunnitelmapalaveriin (vastausten keskiarvo 4,00). Kahdeksan vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että asiakkaiden elämään liittyvissä palavereissa asiakkailla on keinoja ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon, ja myös siitä, että heidän asiakkaillaan on mahdollisuus osallistua arjen päätöksentekotilanteisiin (vastausten keskiarvot 3,73). Kuusi vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että tuettu päätöksenteko toteutuu heidän työssään (vastausten keskiarvo 3,55).

Toiminnan vaikutukset ammattitaitoon -kysymysosion vastausten keskiarvot olivat välillä 3,10–4,00. Eniten samaa mieltä vastaajat olivat väittämistä 9.1 - Tiedän mitä tuettu päätöksenteko tarkoittaa, ja 9.9 - Huolehdin, että asiakkaallani on mahdollisuus osallistua hänen elämäänsä koskeviin palavereihin (esim. palvelusuunnitelmapalaveri) vastausten keskiarvot 4,00). Vähiten samaa mieltä vastaajat olivat väittämästä 9.3 - Hallitsen tuettua päätöksentekoa edistäviä työmenetelmiä ja käytän niitä päivittäin työssäni (vastausten keskiarvo 3,10, vastaajia 10).

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tulosten perusteella Tuetusti päätöksentekoon -projektiin osallistuminen ja tuettu päätöksenteko – menetelmän yhteistoiminnallinen kehittäminen koettiin työntekijöiden näkökulmasta myönteisinä asioina, joista myös koettiin olevan hyötyä omaa työtä ja asiakkaita ajatellen.

Menetelmään liittyen kommunikaation kehittämällä päästiin hyviin tuloksiin asiakkaiden osallisuuden ja asioiden hahmottamisen lisääntyessä. Kommunikaation ja kommunikaatiomenetelmien merkitys osana tuettua päätöksentekoa on opinnäytetyötutkimuksen perusteella suuri, ja kommunikaatioon liittyvät kehittämistavoitteet onnistuivat pääsääntöisesti hyvin. Myös struktuuritaulujen tuki päätöksiä tehdessä ja elämää hahmottaessa on tutkimuksen mukaan merkittävä asia kehitysvammaisille henkilöille, ja struktuuritaulujen todettiin selkeyttäneen ja rauhoittaneen asiakkaiden elämää.

Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän kehitysvammaisten asumisyksiköissä tehdyn opinnäytetyötutkimuksen tulosten mukaan uusien asioiden oppiminen ja sisäistäminen voi viedä aikaa, sillä kehitysvammaisille henkilöille saattaa olla haastavaa ymmärtää sanojen tai asioiden merkitystä. Siksi onkin tärkeää, että asiakkaan ymmärrys varmistetaan, ja mahdolliset vaikeat sanat tai asiat selitetään, jotta tiedonkulku kehitysvammaisen henkilön ja muiden ihmisten välillä olisi myös tältä osin esteetöntä. On yksilöllistä, kuinka nopeasti kehitysvammaiset henkilöt omaksuvat esimerkiksi kuvien käytön kommunikaation apuvälineenä tai menetelmänä. Vaikka jotkin asiat eivät olisikaan vielä täysin sisäistyneet osaksi toimintaa, niin ne saattavat löytää paikkansa ajan kuluessa ja asioiden työstyessä niin työntekijöiden, työyhteisöjen, kuin niiden asiakkaiden mielissä. Myös Saksan mukaan työntekijän (työvalmentajan) rooli asioiden sanoittamisessa ja ymmärrettäväksi tekemisessä osana tuettua päätöksentekoa on hyvin merkittävä. (Saksa 2012.)

Hirvosen mukaan suuri merkitys asiakkaiden itsemääräämisoikeuden ja päätöksenteon mahdollistamisessa on valintojen mahdollistamisella, ja tähän vaikuttavat käytettävissä olevat resurssit. (Hirvonen 2006.) Ajan antaminen asiakkaille koettiin tärkeäksi asiaksi myös Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän asumisyksiköissä ja palvelukodissa, ja myös

haasteeksi kehitysvammatyössä, sillä rajalliset resurssit vaikeuttavat asiakkaiden yksilöllistä kohtaamista. Kiinnittämällä tietoisesti huomiota asiakkaiden yksilöllisyyteen sekä itsemääräämisoikeuteen myös koulutusten kautta voidaan resurssien rajallisuudesta huolimatta kuitenkin parantaa asiakkaiden osallisuutta, ja sitä kautta myös heidän elämänlaatuun, kun päätösten tekeminen tarvittavan tuen ja kommunikaatiomenetelmien avulla mahdollistuu.

Työn kehittäminen perustehtävän ohella saattaa joskus olla haastavaa, ja myös siitä syystä projektiluontoinen kehittämistoiminta koettiin työntekijöiden näkökulmasta hyvänä asiana, koska yhteistoiminnalliseen kehittämiseen varattuna aikana kehittämistyötä oli mahdollista tehdä rauhassa.

Kaikissa käsitellyissä asumisyksiköissä on ollut jo ennen projektin alkua lähtökohtaisesti tuetun päätöksenteon elementtejä toiminnassa, ja tuettu päätöksenteko – menetelmän on koettu selkeästi kehittyneen projektiin osallistumisen ja yhteistoiminnallisen kehittämisen myötä.

Tuetusti päätöksentekoon -projektin ohjaamasta työyhteisöjen yhteistoiminnallisesta kehittämisestä hyötyvät ensisijaisesti asumisyksiköiden työyhteisöt, toimintaan osallistuneet työntekijät ja heidän kauttaan myös muut työyhteisön työntekijät, ja erityisesti asumisyksiköiden asukkaat. Myös asukkaiden lähi-ihmiset sekä verkostot hyötyvät tuetun päätöksenteko – menetelmän kehittämisestä. Päämiehisyyden lisääntyminen on hyvin tärkeä asia, ja on hienoa havaita, että työ päämiehisyyden edistämiseksi kantaa hedelmää.

10.1 Hyviä käytäntöjä

Hyvillä käytännöillä kehitysvamma-alalla tarkoitetaan toimintatapoja, joilla parannetaan kehitysvammaisten henkilöiden elämänlaatua. Lisäksi hyvien käytäntöjen tulee olla asiakaskeksisiä ja asiakkaita osallistavia, ja asiakkaiden tulee olla mukana menetelmien suunnittelussa ja arvioinnissa mahdollisuuksien mukaan. Hyvä käytäntö on dokumentoitu selkeästi, ja se on siirrettävissä tarvittaessa myös toiseen toimintaympäristöön. Hyvä käytäntö on myös toistuvasti käytössä oleva toimintatapa, joka täyttää sille mah-

dollisesti asetetut eettiset periaatteet sekä lakipykälät ja asetukset. Hyvä käytäntö myös vahvistaa esimerkiksi asiakkaan itsemääräämisoikeutta, toimintakykyä, tai osallisuutta. (Verner 2011.)

Opinnäytetyötä varten tehdyn tutkimuksen, sekä lähdeaineiston hankinnan myötä esiin nousi lukuisia hyväksi havaittuja käytäntöjä ja toimintatapoja, joilla tuettua päätöksentekoa voidaan edistää.

10.1.1 Kommunikaatioon liittyvät käytännöt

Jotta ihminen voi olla yhdenvertainen yhteiskunnan jäsen muiden ihmisten rinnalla, on hänen voitava ilmaista itseään ja omaa tahtoaan. Vammaisella henkilöllä saattaa olla haasteita itsensä ilmaisemisessa puhumalla. Kommunikaation helpottamiseksi on mahdollista käyttää erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä.

Olellainen osa tuettua päätöksentekoa on kommunikaatio tukea tarvitsevan henkilön, ja häntä tukevan henkilön välillä. Kuvien käyttäminen kommunikaatiokeinona koettiin hyväksi toimintatavaksi kaikissa asumisyksiköissä. Kotirinteen asumisyksikössä tärkeiksi kommunikaation keinoiksi koettiin myös selkokielisyys, sekä viittomakieli. Kotirinteen asukkaiden suuri halu tulla ymmärretyksi kommunikoidessa koettiin myös merkittäväksi tuettua päätöksentekoa edistäväksi tekijäksi.

Iso-Britanniassa toimiva Involve Me -projekti on hyödyntänyt PMLD - oireyhtymää sairastavien vaikeavammaisten henkilöiden osallisuuden lisäämisessä multimediallinen keinoja. Esimerkkeinä tästä ovat videotallenteet projektin asiakkaiden kommunikaation ja itseilmaisun keinoina. Videon avulla voidaan hyödyntää ilmeitä ja eleitä tilannekohtaisesti kommunikaation keinoina. (Involve Me i.a.b.)

Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekki sekä Kehitysvammaliitto ry ovat kehittäneet yhteistyössä kommunikointipassin, jonka tarkoituksena on helpottaa puhevammaisen henkilön kommunikointia muiden ihmisten kanssa. Kommunikointipassi on esimerkiksi vihko, kortti, video, tai esimerkiksi muistitikulle tallennettu tietopaketti, jossa kerrotaan tärkeimmät asiat kyseisen henkilön kommunikaatiosta. Kommunikointipassia on tarkoitus kuljettaa aina mukana, jotta se on käytettävissä tarpeen mukaan.

Näin kuka tahansa kommunikointipassin omistajan kohtaava henkilö voi tutustua kyseisen henkilön kommunikointitapoihin, ja sen kautta helpommin kommunikoida hänen kanssaan. Kommunikointipassista käytetään myös nimitystä kommunikaatiopassi. (Verner 2010.)

Yhtenä keinona kommunikaation varmistamiseksi on käyttää apuna puhevammaisten tulkkia. Tulkkauspalvelun järjestämisvastuu on Kansaneläkelaitoksella, ja asiakas voi lain mukaan saada tulkkipalvelua 180 tuntia vuodessa. Palvelu on asiakkaalle ilmainen. (Jääskeläinen 2011.) Tulkkauksessa voidaan hyödyntää esimerkiksi viittomakieltä tai jotakin muuta vaihtoehtoista kommunikaatiotapaa. Kuten muissakin tulkkipalveluissa, myös puhevammaisen henkilön tulkkipalveluissa on etätulkkaukset mahdollista. Etätulkkaukset tarkoittaa, että tulkkauksen osapuolet eli asiakas ja tulkki eivät ole fyysisesti samassa paikassa, vaan ovat video- tai ääniyhteydessä toisiinsa, ja tulkkaus tapahtuu tämän etäyhteyden välityksellä. (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista 2010.)

Kuvitettujen viikkotaulujen, eli toiselta nimeltään viikkostruktuurien, sekä henkilökohtaisten struktuuritaulujen käyttäminen koettiin merkittäväksi tiedonvälityksen välineeksi ja sen myötä tuetun päätöksenteon edistäjäksi kaikissa tutkimukseen osallistuneissa työyhteisöissä.

Kanadassa käytössä oleviin tuetun päätöksenteon menetelmiin liittyen julkaistut oppaat olivat tekstipohjaisia, eikä niissä ollut käytetty kuvitusta. Esimerkiksi Tuetusti päätöksentekoon -projektin julkaisema tuetun päätöksenteon opas on kuvitettu ymmärrettävyyden parantamiseksi, ja se vaikuttaa toimivalta ratkaisulta. Näin sanallisen viestinnän tukena olevat kuvat auttavat oppaan lukijoita ymmärtämään paremmin, mistä oppaassa on kyse. (Savon Vammaisasuntosäätiö i.a.c.)

10.1.2 Työntekijöiden ammattitaito

Työntekijöiden kouluttautuminen, työkokemus, ja perehtyminen vammaistyöhön sekä tuettuun päätöksentekoon koettiin asumisyksiköiden mukaan tärkeiksi tuettua päätöksentekoa edistäviksi tekijöiksi. Myös asiakkaiden tuntemus koettiin tärkeäksi asiaksi Kotirinteellä ja Mäntylässä, jotta asiakkaiden kommunikaatiota ja heidän omaa ääntään kyetään tulkitsemaan oikein, ja siten tukemaan heitä päätöksenteossa. Tuetusti päätök-

sentekoon -projektin koettiin tarjonnan työntekijöille yksilökeskeisempiä näkökulmia työn tekemiseen, ja siten kehittäneen heidän ammattitaitoaan yksilökeskeisempään suuntaan.

Tilan antaminen asiakkaille on tärkeää, jotta heillä on mahdollisuuksia harjoitella toimimaan ja tekemään valintoja sekä päätöksiä. Mäntylän sekä Pihlajakodin työntekijöiden mukaan ohjaaminen tai neuvominen ei ole tarpeen joka tilanteessa, vaan asukkaiden on hyvä päästä itse tekemään ja kokeilemaan asioita. Lisäksi mahdollisen epäonnistumisen salliminen, ja siitä opiksi ottaminen ovat tärkeitä asioita, joiden avulla asukkaiden itsetuntoa, ja rohkeutta tehdä päätöksiä voidaan tukea.

10.1.3 Asukaskokoukset

Asukaskokoukset, joista käytettiin myös osassa asumisyksiköistä nimeä asukaspalaveri, koettiin merkityksellisiksi päätöksenteon tukimuodoiksi. Asukaskokouksissa asukkaat saavat tietoa heitä ja heidän asumisyhteisöään koskevista asioista, ja siellä he voivat myös päättää asioista. Kokouskäytäntöjen kehittämiseksi koettiin olevan merkittäviä vaikutuksia asukkaiden osallisuuteen, ja tuetun päätöksenteon edistämiseen.

10.1.4 Minun elämäni suunnitelma Messi

Savon Vammaisasuntosäätiötä varten on kehitetty yksilökeskeisen elämänsuunnittelun työväline nimeltä Messi (Minun elämäni suunnitelma), jota hyödynnetään asiakkaiden oman äänen saamiseksi kuuluviin heidän elämäänsä koskevissa asioissa, ja sitä kautta heidän elämänlaatunsa parantamisessa. Messistä on tehty selkokielineen kuvitettu ohjevihko, joka on myös saatavilla viitottuna videoversiona. Lisäksi Messistä on myös julkaistu viitottu esittelyvideo. (Savon Vammaisasuntosäätiö i.a.b.)

10.1.5 Virallinen sopimuslomake tukea tarvitsevan ja tukea tarjoavan henkilön välillä

Kanadalaisen mallin mukainen tuetun päätöksenteon sopimuslomake voisi olla toimiva käytäntö myös Suomessa. Näin kehitysvammaisen henkilön saama tuki tulisi virallisesti dokumentoiduksi, ja se olisi helposti todennettavissa esimerkiksi oikeudellisissa tilanteissa. (Yukon Health and Social Services i.a.)

10.2 Jatkotutkimuksen aiheita

Tuetusti päätöksentekoon -projektin ohjaaman yhteistoiminnallisen kehittämisen tuloksena saatiin kehitettyä neljän kehitysvammaisten asumisyksiköiden osalta tuettu päätöksenteko-menetelmä, ja näin parannettua asiakkaiden osallisuutta ja päämiehisyyttä.

Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi, että selvittäisiin pitkittäistutkimuksella, kuinka Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän työyhteisöt ja niiden asiakkaat hyötyvät pidemmällä aikavälillä tuetusta päätöksenteosta, ja kuinka asiakkaiden päämiehisuus sekä työntekijöiden ammattitaito kehittyvät pidemmän ajan, esimerkiksi useamman vuoden seuranta-ajan kuluessa. Kuten todettua, uusien asioiden sisäistäminen vie usein aikaa, ja pitkittäistutkimuksella voitaisiin selvittää myös, kuinka pitkä aika tuetun päätöksenteon sisäistämiseen menee, tai millaisia tuloksia on saatu tietyssä ajassa.

Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi selvittää, kuinka tuettu päätöksenteko – menetelmä on käytössä Suomessa valtakunnallisesti, ja kuinka laajasti ja monipuolisesti menetelmää Suomessa tunnetaan ja käytetään.

11 POHDINTA

On hienoa havaita, että yksilön oikeuksiin kiinnitetään huomiota kehitysvamma työ kentällä, ja kehitysvammaisten henkilöiden osallisuus omassa elämässään on kasvamas sa. Kehitysvammaisen henkilön kohtaaminen ajattelevana, toimivana, tekevänä, elämästään päättävänä ihmisenä saattaa olla haasteellista. Erilaisuus on paremminkin moninaisuutta, sillä jokainen meistä on ihminen, mutta kuitenkin oma ainutlaatuinen yksilönsä. Tietoisuuden lisääminen tuettu päätöksenteko - työmenetelmästä ja ajatusmallista on tärkeää, jotta myös kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus ja oman elämän päämiehisuus pääsisivät kunnolla esiin.

Välttämättä tuettua päätöksentekoa työssään käyttävä työntekijä ei tiedosta, että kyseessä on juuri tämä tietty työmenetelmä, sillä yksilön oikeudet ja niiden kunnioittaminen ovat osaltaan oma ajatusmallinsa, joka toisille on hyvin luontevaa. On kuitenkin hyvä, että tuettu päätöksenteko on esillä mediassa, ja siihen työmenetelmänä kiinnitetään huomiota esimerkiksi juuri Savon Vammaisasuntosäätiön Tuetusti Päätöksentekoon -projektin kautta. Koko ihmiselämä on oppimista täynnä, ja kun ajatellaan työelämää, niin pitkän työuran aikana saattavat käytetyt työmenetelmät ja suuntaukset muuttua hyvinkin suuresti. Kehitysvammaisten henkilöiden asema ihmisinä, asiakkaina, ja kansalaisina on parantunut huomattavan paljon viimeksi kuluneiden parin vuosikymmenen aikana, mutta paljon on vielä tehtävää, ja tietoa levitettävänä, jotta ajatusmalli heidän oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan tulisivat tiedostetuiksi laajemminkin.

Ammatillinen kehittyminen ja kasvaminen ovat tärkeitä asioita, kun työtä halutaan tehdä ammattitaitoisesti ja asiakkaiden parhaaksi. Osana ammatillista kasvua on myös mahdollisuus lisäkouluttautumiseen ja työn kehittämiseen. On merkittävä asia, että Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymä panostaa kehitysvamma työ, sekä sitä tekevien työntekijöiden ammattitaidon kehittämiseen osallistumalla esimerkiksi juuri Tuetusti päätöksentekoon -projektiin.

Kuinka saada opittu ja / tai kehitetty tieto elämään työyhteisössä, kun työntekijöitä vaihtuu? Yhtenä ratkaisuna voisivat olla säännönmukaiset koulutukset tarpeellisista työmenetelmistä, hieman samaan tyyliin jolla lääkehoidon osaamista todennetaan aika-ajoin.

Hyvien käytäntöjen dokumentointi työyhteisöissä on myös tärkeää, jotta uudet työntekijät voivat myös dokumenttien avulla päästä kiinni käytettyihin menetelmiin.

11.1 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyötä tehdessä kommunikaation suuri merkitys vuorovaikutuksessa ja itsensä ilmaisussa on avautunut minulle merkittävästi. Kuvallisten apukeinojen käyttö osana asioiden ymmärtämisen helpottamista on myös asia, jonka merkitys hahmottui minulle opinnäytetyötä tehdessäni. On hienoa havaita, että päämiehisyyteen liittyen Ylä-Savossa ollaan liikkeellä myös verkostotyön näkökulmasta, sillä kommunikaatiovastaavien tiimi kokoaa yhteen kommunikaatiovastaavat Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän kehitysvammatyön yksiköistä. Tiedon vaihto työyhteisöjen välillä sekä kommunikaatioon liittyvien hyvien käytäntöjen ja vinkkien jakaminen mahdollistuu tiimin avulla hyvin.

Kokemuksena opinnäytetyöprosessi on ollut mielenkiintoinen ja opettavainen. Aiempi kokemukseni kehitysvammatyöstä on melko vähäistä, mutta mielenkiintoa tälle sosiaalisen työn sektorille minulla on paljon. Opinnäytetyön tekeminen tuettuun päätöksentekoon liittyen on perehdyttänyt minua yksilökeskeisyyteen, ja saanut ajattelemaan asiakkaiden kohtaamista ja heidän hyväkseen tehtävää työtä aiempaa yksilöllisemmin. Opinnäytetyötä tehdessäni olen havainnot selkeästi, kuinka konkreettisia vaikutuksia oman elämän asioista päättämällä on kehitysvammaiselle henkilölle.

Tuettu päätöksenteko on yksi esimerkki tärkeistä sosiaalisen työn menetelmistä, joiden tunteminen ja käyttäminen ovat merkityksellisiä sosionomin ammatissa. Opinnäytetyötä tehdessäni olen perehtynyt myös prosessityöskentelyyn. Tein opinnäytetyöni yksin, ja opinnäytetyöprosessin työstäminen sekä päätösten ja valintojen tekeminen itsenäisesti ovat kehittäneet valmiuksiani itsenäiseen työskentelyyn. Myös näitä taitoja tulen varmasti tarvitsemaan työssäni sosionomina. Tutkimus- ja kehittämistyö kiinnostavat minua, ja mielenkiintoinen ammatillisen kasvun näkökulma onkin, millainen tästä opinnäytetyöstä olisi tullut, jos olisin tehnyt sen vaikkapa kehitysvammatyötä tekevänä työntekijänä työn ohessa, ja tuettu päätöksenteko -menetelmä olisi ollut minulle ainakin jossain määrin tuttu jo opinnäytetyöprosessin alussa. On toki toisaalta hyvin mielenkiintoista lähteä tutustumaan täysin uuteenkin aihealueeseen, oppia uutta, ja löytää uusia

ammattillisia työkaluja. Oman työn kehittäminen on nähdäkseni hyvin kiinnostava työn elementti, ja hyvin tarpeellista jo ammatillisen kasvunkin näkökulmasta. Ihmisten kanssa ja heidän hyväkseen tehtävä työ on lähellä sydäntäni, ja omaa työtäni kehittämällä koen pystyväni työskentelemään paremmin ja ammattitaitoisemmin ihmisten hyväksi. Tuettu päätöksenteko - menetelmä on nähdäkseni sovellettavissa monelle eri sosiaalisen työn kentälle. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon maahanmuuttajien kanssa tehtävä työ. Kun esimerkiksi pakolainen tai turvapaikanhakija saapuu Suomeen, hänellä on useimmiten edessä suomenkielen opiskelu ja suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutuminen. Lisäksi jokaisella ihmisellä on oma tarinansa mukanaan, ja erityisesti pakolaisilla ja turvapaikanhakijoilla noihin tarinoihin voi liittyä suuriakin traumaattisia kokemuksia. Kun uutta kotimaata katsoo tällaisesta viitekehyksestä käsin, voi monen uuden ja ennestään tuntemattoman asian äärellä olla tuen tarpeessa. Maahanmuuttajien parissa tehtävä työ on paljolti ohjaamista ja tukemista, ja myös palveluohjausta. Uusien asioiden, kuten länsimaisen palvelujärjestelmän.. Kommunikaatiolla on myös iso merkitys, ja tulkkipalveluiden käyttö on tuiki tarpeellista maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä, jotta toisaalta maahanmuuttajien oma ääni pääsee kuuluviin, ja toisaalta, jotta he saavat tietoa ja tukea itse ymmärtämällään kielellä. Kun ihminen saa tietoa, hän pystyy tekemään sen pohjalta päätöksiä. Nähdäkseni maahanmuuttajien kanssa tehtävässä työssä on paljon tuetun päätöksenteon elementtejä, ja tukena siinä ovat sekä tulkit, sosiaaliohjaajat, sosiaaliryöntekijät, perhetyöntekijät, että myös opettajat.

11.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Tutkimus- ja kehittämistoiminnassa eettisyys näkyy ihmisten kunnioittamisena, tasa-arvoisena vuorovaikutuksena ja oikeudenmukaisuuden korostamisena. (Diakoniammattikorkeakoulu 2010.)

Opinnäytetyön toteutuksessa noudatettiin voimassa olevaa salassapittoa ja tietosuojan liittyvää lainsäädäntöä. Kaikilta haastatelluilta työntekijöiltä kysyttiin ennen haastattelua kirjallinen lupa haastatteluiden tallentamiseen. Opinnäytetyö on tehty siten, että yksittäistä haastateltavaa tai kyselyyn vastaajaa ei pysty tunnistamaan. Opinnäytetyötä varten koottua tutkimusaineistoa on säilytetty asianmukaisesti, ja käytetty aineisto tuhoitiin opinnäytetyöprosessin päätteeksi.

Käytettyä lähdeaineistoa on koottu runsaasti eikä käytettyä tietoa ole perustettu ainoastaan yhteen lähteeseen, mikäli useita lähteitä on ollut mahdollista hyödyntää. Lähdeviitteisiin on myös kiinnitetty erityistä huomiota ja tarkkuutta. Käytetyn tiedon oikeellisuuteen ja opinnäytetyön luettavuuteen sekä hyödynnettävyyteen on kiinnitetty myös huomiota. Opinnäytetyön esilukijoina ovat toimineet projektipäällikkö Maarit Mykkänen Tuetusti Päätöksentekoon -projektista, kehittämispäällikkö Kirsi Ruutala Savon Vammaisasuntosäätiöstä, opinnäytetyötä ohjaava lehtori Jaana Paasu Diakoniammattikorkeakoulusta sekä kehitysvammayksiköiden esimies Elina Puustinen Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymästä.

Kyselylomakkeeseen saatiin yhteensä kaksitoista vastausta, joista kymmenessä oli annettu tunnistetietona vastaajan työyhteisö. Yksi kyselyn vastaus tuli täysin nimettömänä, eikä siinä mainittu edes työyhteisöä, mutta tämä vastaus pystyttiin luotettavasti yhdistämään oikeaan työyhteisöön vastauksissa kerrottujen tietojen perusteella. Saaduista kahdestatoista kyselyvastauksesta opinnäytetyöprosessissa kyettiin hyödyntämään yhtätoista. Yhdessä kyselyvastauksessa vastaaja oli ymmärtänyt aluksi käytetyn arviointias- teikon väärin, ja tästä johtuen vastannut asteikolla eri tavoin kuin oli tarkoittanut. Ky- seinen vastaaja lähetti myöhemmin uuden kyselyvastauksen ja pahoitteli aiempaa vää- rinymmärrystään. Sekä väärinymmärretyssä kyselyvastauksessa että uudelleen täytetys- sä kyselyvastauksessa oli selkeät tunnistetiedot, joten uudelleen lähetettyä vastausta voidaan pitää luotettavana. Aikaisempi väärinymmärryksen vuoksi lähetetty vastaus jätettiin tästä syystä huomioimatta kyselyn tuloksia käsiteltäessä.

On hyvä muistaa, että opinnäytetyötä varten haastatellut henkilöt sekä kyselylomakkee- seen vastanneet henkilöt edustavat vain otosta työyhteisöjen ohjaustyöhön osallistunei- den henkilöiden kokonaismäärästä. Näin ollen kerätty aineisto, sekä siitä saadut tulokset myös edustavat vain osaa yhteistoiminnalliseen kehittämiseen osallistuneista henkilöis- tä.

11.3 Opinnäytetyöprosessin haasteet

Internetissä täytettävän kyselylomakkeen käyttämiseen päädyttiin, sillä sen täyttäminen ja lähettäminen verrattuna paperiseen kyselylomakkeeseen ajateltiin olevan helppoa työntekijöiden perustyön ohessa. Vastauksien saaminen kyselylomakkeeseen oli kuitenkin haastavaa, ja kyselyyn vastaamisaikaa jouduttiin jatkamaan, jotta vastauksia saataisiin jokaisesta toimintaan osallistuneesta työyksiköstä. Työyksiköt olivat sitoutuneet mukaan opinnäytetyöprosessiin, mutta kyselyyn vastaaminen oli kuitenkin vapaaehtoista. Yhtenä tekijänä kyselyvastausten saamisen haasteellisuuteen saattoi olla se, että linkki kyselylomakkeeseen lähetettiin työyhteisöihin sähköpostitse. Jos linkki kyselylomakkeeseen olisi lähetetty sähköpostitse erikseen jokaiselle työntekijälle, olisi kyselylomake saattanut tuntua henkilökohtaisemmin kohdennetulta, ja siten siihen vastaaminen myös tärkeämmältä.

Eräästä työyhteisöstä saatiin lopulta vain yksi kyselyvastaus, mutta kyseisestä työyhteisöstä saatiin haastattelujen avulla kuitenkin niin paljon tietoa, että yksi kyselyvastaus katsottiin sen osalta riittäväksi. Erään työyhteisön haastatteluista toinen peruuntui haastateltavan työntekijän sairastapauksen vuoksi. Haastatelluksi aiotulta henkilöltä saatiin kuitenkin kyselylomakkeen avulla niin hyvin tutkimusaineistoa, että peruuntunutta haastattelua ei katsottu tarpeelliseksi toteuttaa enää myöhemmässä vaiheessa.

Jälkeenpäin ajateltuna vastaajan nimen olisi voinut jättää kokonaan pois kyselylomakkeessa kysytyistä tiedoista, sillä se ei ollut millään tavoin merkityksellinen tieto. Nimen kysyminen saattoi myös heikentää kyselyyn vastaamisen intoa. Nimen laittaminen ei kuitenkaan ollut pakollista, ja useat vastaajat jättivätkin nimensä laittamatta kyselyvastaukseensa. Työyksikkö sen sijaan olisi voinut olla pakollisena kenttänä kyselylomakkeessa, jotta vastausten identifiointi tiettyyn työyksikköön olisi mahdollista. Pakollisia kysymyksiä kyselyssä ei ollut, ja vastaajista osa käyttikin vapauttaan vastata vain osaan kysymyksistä.

LÄHTEET

- Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Canadian Network for the Prevention of Elder Abuse 2011. Canadian Laws on Abuse and Neglect. Viitattu 29.9.2013.
http://www.cnpea.ca/canadian_laws_on_abuse_and_negle.htm
- Council of Europe 2012. 47 countries Council of Europe. Viitattu 29.9.2013.
<http://hub.coe.int/web/coe-portal/navigation/47-countries>
- Government of Yukon 2013a. Adult Protection and Decision-Making Act - Representation Agreements - Health and Social Services- Government of Yukon. Viitattu 29.9.2013. http://www.hss.gov.yk.ca/rep_agreements.php
- Government of Yukon 2013b. Adult Protection and Decision-Making Act - Supported Decision-Making Agreements - Health and Social Services- Government of Yukon. Viitattu 23.9.2013.
http://www.hss.gov.yk.ca/supported_agreements.php
- Hakkarainen, Martti i.a. Autistinen ja kehitysvammainen henkilö potilaana. Viitattu 2.10.2013.
http://www.savas.fi/tiedostot/File/tepa/TEPA_Hakkarainen_MLI12032013.pdf
- Harjajärvi, Minna i.a. Kehitysvammaisen henkilön tuettu päätöksenteko. Viitattu 21.9.2013. http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen_kasikirja/tyovalineita/tyomenetelmia/kehitysvammaisen-henkilon-tuettu-paatöksenteko/
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko; Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirvonen, Pia 2006. ”Otatko maitoa vai piimää?” Eli miten kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus mahdollistuu. Viitattu 15.8.2013
http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Jarvenpaa2006/afe65c_Jrvenp_Hirvonen_5297.pdf
- Iivanainen, Matti 2009. Kehitysvammaisuus : Terveyskirjasto. Viitattu 16.8.2013.
http://www.terveyskirjasto.fi/terveysportti/tk.koti?p_artikkeli=seh00131
- Jääskeläinen, Pirkko 2011. Tulkkaus puhevammaisille. Viitattu 28.9.2013.

- <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/kommunikointi/tulkkauspalvelu/tulkkaus-puhevammaisille/>
- Kaski, Markus (toim.); Manninen, Anja; Pihko, Helena 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kehitysvammaliitto 2012. Kehitysvammaliitto – Kehitysvammaisuus. Viitattu 16.8.2013.
<http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tietoa-liitosta/kehitysvammaisuus/>
- Kehitysvammaliitto 2013a. Kehitysvammaliitto - Onnistuneita valintoja. Viitattu 29.9.2013.
<http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/kehittaminen/onnistuneita-valintoja/>
- Kehitysvammaliitto 2013b. Kehitysvammaliitto – RATTI. Viitattu 19.10.2013.
<http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tutkimus/tutkimushankkeet/ai-kaisemmat-tutkimushankkeet/ratti/>
- Kehitysvamma-alan neuvottelukunta 2011. Yksilöllisen tuen laatukriteerit. Viitattu 22.8.2013.
http://verneri.net/yleis/fileadmin/tiedostot/muut/Yksilollisen_tuen_laatukriteerit.pdf
- Laine, Kaisa 2007. Kommunikointi ja kehitysvammaisuus – Vernerin. Viitattu 29.9.2013.
<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/diagnoosit/kommunikointi-ja-kehitysvammaisuus.html>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000. FINLEX® - Ajantasainen lainsäädäntö: 22.9.2000/812. Viitattu 29.9.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista 2010. FINLEX FINLEX® - Ajantasainen lainsäädäntö: 19.2.2010/133. Viitattu 28.9.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100133>
- Mencap i.a.a. Involve Me. Practical guide. Viitattu 29.9.2013.
http://www.mencap.org.uk/sites/default/files/documents/Involve%20Me%20practical%20guide_full%20version.pdf
- Mencap i.a.b. Mencap | InvolveMe. Viitattu 23.9.2013.
www.mencap.org.uk/involveMe

- Mykkänen, Maarit 2012. Tuetusti päätöksentekoon -projekti. Väliraportti 4/2012. Savon Vammaisasuntosäätiö. Viitattu 20.8.2013.
http://www.savas.fi/tiedostot/File/Materiaalipankkiin/Tuepa_valiraportti2012.pdf
- Mykkänen, Maarit 2013a. Tuetusti päätöksentekoon -projekti. Väliraportti 4/2013. Savon Vammaisasuntosäätiö. Maarit Mykkänen. Viitattu 26.9.2013.
http://www.savas.fi/tiedostot/File/tuepa/TUEPA_valirap_kevat2013.pdf
- Mykkänen, Maarit 2013b. Tuetusti päätöksentekoon -projektin projektipäällikkö. Sähköpostiviesti 4.10.2013. Tuloste opinnäytetyön tekijän hallussa.
- Nidus Personal Planning Resource Centre 2013. Personal planning gives us peace of mind | Nidus Personal Planning Resource Centre and Registry. Viitattu 23.9.2013. www.nidus.ca
- Papunet 2013. Sanasto | Papunet. Viitattu 6.10.2013.
<http://papunet.net/materiaalia/sanasto/S>
- Papunet i.a. Kuvasivut | Papunet. Viitattu 6.10.2013.
<http://www.papunet.net/kuva/>
- Paradigm 2008. Supported decision making. A guide for supporters. Viitattu 19.8.2013.
<http://www.paradigm-uk.org/Resources/9/2/9/Supported%20Decision%20Making%20%28Final%20Online%20Version%29.pdf>
- Paradigm 2009. About Paradigm. Viitattu 29.9.2013.
<http://www.paradigm-uk.org/content/AboutParadigm/AboutUs.aspx>
- Personligt Ombud i.a. Personligt Ombud. Viitattu 23.9.2013.
<http://www.personligtombud.se/Om%20oss/mer%20om%20PO.pdf>
- Puustinen, Elina 2013. Ylä-Savon SOTE -kuntayhtymän kehitysvammayksiköiden esimies. Iisalmi. Sähköpostiviesti 21.10.2013. Tuloste opinnäytetyön tekijän hallussa.
- Ruotsin sosiaalhallitus 2004. Psykkisesti toimintarajoitteisten henkilöiden palveluohjaus. Kymmenen kokeilutoiminnan kuuden vuoden seurantatutkimus. Viitattu 29.9.2013.
http://www.otu.fi/cms/images/otupdf/psykkisesti_toimintarajoitteisten_henkiloiden_palveluohjaus.pdf
- Saksa, Pauli 2012. Asiakkaan yksilöllisen tarpeen kartoitus - TOIMI -menetelmän käyttö Tuetun työllistymisen palvelussa. Viitattu 26.9.2013.

https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/39761/Saksa_Pauli.pdf?sequence=1

Savon Vammaisasuntosäätiö 2011. Kehittämisyksikkö. Viitattu 26.9.2013.

http://www.savas.fi/tiedostot/File/projektiesitteet/KEYS_esite.pdf

Savon Vammaisasuntosäätiö 2013. Savas - Vuosikirja 2013. Viitattu 26.9.2013.

http://www.savas.fi/tiedostot/File/savas_vuosikirja_2013.pdf

Savon Vammaisasuntosäätiö i.a.a. SAVAS – Savon Vammaisasuntosäätiö.

<http://www.savas.fi/saatio/>

Savon Vammaisasuntosäätiö i.a.b. SAVAS – Savon Vammaisasuntosäätiö. Messi-materiaali. Viitattu 4.10.2013. <http://www.savas.fi/messi-materiaali/>

Savon Vammaisasuntosäätiö i.a.c. Teen päätöksiä – Olen oman elämäni päämies. Viitattu 6.10.2013.

http://www.savas.fi/tiedostot/File/projektiesitteet/Tuettu_paatoksenteke_ohjevihko.pdf

Scope i.a.a. Scope Website – About Scope. Viitattu 29.9.2013.

<http://www.scopevic.org.au/index.php/site/whoweare/aboutscope>

Scope i.a.b. Scope Website – Listening to those rarely heard. Viitattu 29.9.2013.

<http://www.scopevic.org.au/index.php/site/resources/listeningtothoserarelyheard>

Seppälä, Heikki & Rajaniemi, Mari 2012. Mitä kehitysvammaisuus on? – Vernerit. Viitattu 16.8.2013.

<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html>

Sivula, Sirkka 2012. Henkilökohtaista apua päätöksenteon tueksi. Teoksessa Konola, Kirsi; Kukkanieniemi, Petri; Tiihonen, Petra 2012. Aktiivinen tuki: näkymiä tukea tarvitsevan henkilön osallisuuteen. Tampere: Kehitysvammaisten palvelusäätiö, 46-54.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2006. Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toiminta-ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:18. Viitattu 29.9.2013. <http://www.vane.to/images/stories/passthru.pdf>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. VAHVA POHJA OSALLISUUDELLE JA YH-DENVERTAISUUDELLE. Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4. Viitattu 22.8.2013.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Valtioneuvoston periaatepäätös kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen ja palvelujen turvaamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:15. Viitattu 20.10.2013. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5197397&name=DLFE-24004.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013a. Itsemääräämisoikeus painottaa ennakointia ja rajoitusten käytön vähentämistä - Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 21.10.2013. <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/-/view/1861337#fi>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2013b. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeus – työryhmä – Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 21.10.2013. <http://www.stm.fi/vireilla/tyoryhmat/itsemaaramisoikeus>

State Government of Victoria 2011. Supporting decision making guide – Department of Human Services, Victoria, Australia. Viitattu 22.8.2013. <http://www.dhs.vic.gov.au/about-the-department/documents-and-resources/policies,-guidelines-and-legislation/supporting-decision-making-guide>

Suomen YK-liitto 2012. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Viitattu 29.9.2013. http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf

The office of the Public Guardian i.a. Making decisions. The Independent Mental Capacity Advocate (IMCA) service. Viitattu 23.9.2013. <http://www.justice.gov.uk/downloads/protecting-the-vulnerable/mca/making-decisions-opg606-1207.pdf>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013a. Palvelujen hakeminen ja päätöksenteko. Viitattu 22.10.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/palveluprosessi/palvelujen-hakeminen-ja-paatoksenteko/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013b. Palveluohjaus. Viitattu 22.10.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/palveluprosessi/palveluohjaus/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013c. Palvelusuunnitelma. Viitattu 22.10.2013.

- <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/palveluprosessi/palvelusuunnitelma/>
- Tuetusti päätöksentekoon 2011–2013. Tuetusti päätöksentekoon -projektin kirjalliset aineistot. Aineistot projektin hallussa.
- Vehmanen, Mari i.a. AAC-menetelmät – Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Viitattu 29.9.2013. <http://www.kvtl.fi/fi/kommunikaation-keinoja/aac-menetelmat/>
- Vernerit 2010. Kommunikointipassi – Vernerit. Viitattu 28.9.2013. <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/hyvat-kaytannot/tutustu/kommunikointipassi.html>
- Vernerit 2011. Hyvät käytännöt – Vernerit. Viitattu 28.9.2013. <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/hyvat-kaytannot.html>
- Vernerit 2012a. Polku-työväline - Vernerit. Viitattu 20.8.2013. <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/yksilokeskeinen-tyoote/arjen-muutokset/polku-tyovaline.html>
- Vernerit 2012b. Yksilökeskeinen ajattelu, suunnittelu ja toiminta – Vernerit. Viitattu 29.9.2013. <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/yksilokeskeinen-tyoote/yksilokeskeinen-ajattelu-suunnittelu-ja-toiminta.html>
- Vernerit 2012c. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu – Vernerit. Viitattu 29.9.2013. <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/yksilokeskeinen-tyoote/yksilokeskeinen-elamansuunnittelu.html>
- Vernerit 2012d. Yksilökeskeinen toiminta – Vernerit. Viitattu 29.9.2013. <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/yksilokeskeinen-tyoote/yksilokeskeinen-toiminta.html>
- Viitapohja, Kari 2004. Tuettu kommunikoinnin harjoittelu :: Kehitysvammahuollon tietopankki. Viitattu 19.10.2013. <http://www.kvhtietopankki.fi/kunt/fct/>
- Välimäki, Marianne 2012. KEHITYSVAMMAISEN HENKILÖN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN, OSALLISUUDEN JA SOSIAALISUUDEN TOTEUTUMINEN. Ryhmäkodin asukkaiden ja ohjaajien näkemyksiä. Kemi-Tornion Ammattikorkeakoulu. Viitattu 18.8.2013. https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/46885/Valimaki_Marianne.pdf.pdf?sequence=3
- Ylä-Savon SOTE 2012a. Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä. Huitulanharjun palvelukoti. Viitattu 16.8.2013. <http://www.ylasavonsote.fi/default.asp?link=5085.5>

Ylä-Savon SOTE 2012b. Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä. Mäntylän asuminen. Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä. Viitattu 16.8.2013.

<http://www.ylasavonsote.fi/default.asp?link=5084.5>

Ylä-Savon SOTE 2012c. Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä. Ohjatun ja tuetun asumisen yksikkö Kotirinne. Viitattu 16.8.2013.

<http://www.ylasavonsote.fi/default.asp?link=5082.5>

Ylä-Savon SOTE 2012d. Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä. Pihlajakoti. Viitattu 16.8.2013. <http://www.ylasavonsote.fi/default.asp?link=5083.5>

Ylä-Savon SOTE i.a. Ylä-Savon SOTE Kuntayhtymä.

<http://www.ylasavonsote.fi/index.asp?tz=-3>

Yukon Health and Social Services i.a. Supported Decision-Making Agreement. Viitattu 29.9.2013. http://www.gov.yk.ca/forms/forms/5000/yg5255_e.pdf

LIITTEET

LIITE 1. Teemahaastattelun runko

Työntekijöiden teemahaastattelu:

- Mitä tuettu päätöksenteko tarkoittaa?
  - Mitä se tuettu päätöksenteko merkitsee sinulle?

- Miten tuettu päätöksenteko näkyy työyksikkönne arjessa?

- Mitkä asiat edistävät tuettua päätöksentekoa työyksikössänne?
  - millä keinoilla asiakkaiden itsemääräämisoikeutta edistetään työyksikössänne?
  - käytännön työvälineet, käytännöt, oivallukset?

- Mitkä asiat estävät tuettua päätöksentekoa työyksikössänne?

- Kerro työyksikkönne kehittämistehtävästä
  - mitkä asiat sujuivat hyvin?
  - mitkä asiat olivat haastavia?
  - Miten tehtävä on edistynyt?
  - Onko vastuita jaettu?
  - Onko tavoite saavutettu, ja millä tavoin?
  - Miten kehittämistavoitteenne työstäminen jatkuu?

- Miten tuettu päätöksenteko on projektin myötä kehittynyt yksikössänne?

- Mitä ajattelet projektin käyttämistä työskentelytavoista?
  - kokemukset projektista?
  - kokemukset kommunikaatiotiimistä?

- Kehittämisasiideoita tulevaisuutta varten?
  - projekti / työyksikkö

LIITE 2. Kyselylomake.

**Tuetusti päätöksentekoon-projektin tekemän
työyhteisöjen ohjauksen loppuarviointi**

TOIMINNAN ARVIOINTIPERUSTEET:

- **Toiminnan tarkoituksenmukaisuus**
- **Toiminnan tulokset ja vaikutukset**
  - ⇒ työyhteisötyön välittömät vaikutukset;
    - toiminnan vaikutus työyhteisöjen toimintaan
  - ⇒ työyhteisötyön välilliset vaikutukset;
    - toiminnan merkitys, hyöty ja vaikutukset yhteistyökumppaneille ja muille toiminnassa mukana oleville sidosryhmille

1. VASTAUSJANKOHTA JA VASTAAJAN TIEDOT

Huom! Voit vastata kyselyyn myös nimettömästi. Jos haluat vastata nimettömästi, merkitse tällöin kohtaan 1 vain arviointipäivämäärä sekä työyhteisösi.

Arvioinnin päivämäärä

Vastaajan nimi

Työyhteisö

Oma tehtävä työyhteisössä

---

2. TOIMINNAN TAVOITTEET

Jos arviointiasteikosta ei löydy sopivaa vaihtoehtoa johonkin kysymykseen, voit jättää kyseisen kohdan tyhjäksi, ja kirjoittaa vastauksesi seuraavan kysymyksen avoimeen vastauslaatikkoon.

	1 Täysin eri mieltä	2 Jokseenkin eri mieltä	3 Jokseenkin samaa mieltä	4 Täysin samaa mieltä
2.1 Työyhteisötoiminta on selkeästi kuvattu	☐	☐	☐	☐
2.2 Toiminnalla on selkeät tavoitteet; yleiset ja yksikkökohtaiset	☐	☐	☐	☐
2.3 Toiminnan tavoitteet ovat nousseet työyhteisöjen tarpeista/toiveista	☐	☐	☐	☐
2.4 Tavoitteet näkyvät työyhteisön toiminnan suunnittelussa	☐	☐	☐	☐
2.5 Tavoitteiden laadinnassa on huomioitu työyhteisöjen asiakkaiden tarpeet / toiveet	☐	☐	☐	☐
2.6 Työyksikön asettamat tavoitteet toiminnalle on saavutettu	☐	☐	☐	☐
2.7 Toiminnalle asetetut yleiset tavoitteet on saavutettu	☐	☐	☐	☐

3. TOIMINNAN TAVOITTEET

Kehittämissideoita:

---

4. TOIMINNAN SISÄLTÖ JA LAATU

Jos arviointiasteikosta ei löydy sopivaa vaihtoehtoa johonkin kysymykseen, voit jättää kyseisen kohdan tyhjäksi, ja kirjoittaa vastauksesi seuraavan kysymyksen avoimeen vastauslaatikkoon.

	1 Täysin eri mieltä	2 Jokseenkin eri mieltä	3 Jokseenkin samaa mieltä	4 Täysin samaa mieltä
4.1 Toiminnan sisällössä on huomioitu työyhteisöjen tarpeet ja tavoitteet	☐	☐	☐	☐
4.2 Toiminnan sisältö on määritelty selkeästi	☐	☐	☐	☐
4.3 Työyhteisö ymmärtää toiminnan merkityksen omaan työhönsä	☐	☐	☐	☐
4.4 Projektin työmenetelmät tukevat kehittämistavoitteiden saavuttamista	☐	☐	☐	☐
4.5 Työmenetelmiä ja -tapoja on suunniteltu yhdessä, ja ne ovat juurrutettavissa työyhteisön toimintaan	☐	☐	☐	☐
4.6 Työmenetelmät ovat asiakkaiden oikeuksia kunnioittavia	☐	☐	☐	☐
4.7 Projekti valvoo asiakkaiden oikeuksia aktiivisesti	☐	☐	☐	☐
4.8 Toiminta on vastannut odotuksia ja siihen osallistuminen on helppoa	☐	☐	☐	☐
4.9 Työntekijän toiminta on ammattitaitoista ja työyhteisöä/asiakkaita kunnioittavaa	☐	☐	☐	☐
4.10 Toiminnan kehittäminen on joustavaa	☐	☐	☐	☐
4.11 Projektin toiminta on ollut laadukasta	☐	☐	☐	☐
4.12 Koen yhteistyökumppanuuden Ray:n rahoittaman projektin kanssa arvokkaaksi	☐	☐	☐	☐

5. TOIMINNAN SISÄLTÖ JA LAATU

Kehittämideoita:

---

6. TOIMINNAN KÄYTÄNNÖN JÄRJESTELYT

Jos arviointiasteikosta ei löydy sopivaa vaihtoehtoa johonkin kysymykseen, voit jättää kyseisen kohdan tyhjäksi, ja kirjoittaa vastauksesi seuraavan kysymyksen avoimeen vastauslaatikkoon.

	1 Täysin eri mieltä	2 Jokseenkin eri mieltä	3 Jokseenkin samaa mieltä	4 Täysin samaa mieltä
6.1 Toiminnan käytännön järjestelyt ovat sujuneet hyvin	☐	☐	☐	☐
6.2 Toiminnan tapaamisia on ollut riittävästi	☐	☐	☐	☐
6.3 Toiminnan tapaamisten suunnitteleminen on ollut joustavaa	☐	☐	☐	☐
6.4 Yhteistyö eri osapuolten välillä on sujunut hyvin	☐	☐	☐	☐
6.5 Yhteydenpito eri osapuolten välillä on ollut sujuvaa	☐	☐	☐	☐
6.6 Toiminnasta tiedottaminen on ollut avointa, yhteistyötä tukevaa ja totuudenmukaista	☐	☐	☐	☐
6.7 Toiminnasta tiedottaminen on ollut määrällisesti riittävää	☐	☐	☐	☐
6.8 Projekti on verkostoitunut hyvin työyhteisön kannalta oleellisten sidosryhmien kanssa	☐	☐	☐	☐
6.9 Projektin työtekijä on helposti saavutettavissa	☐	☐	☐	☐

7. TOIMINNAN KÄYTÄNNÖN JÄRJESTELYT

Kehittämissideoita:

---

8. TOIMINNAN VAIKUTUKSET

Mitä merkitystä ja vaikutuksia toiminnasta on ollut sinulle?

Mitä merkitystä ja vaikutuksia toiminnasta on ollut työyhteisöllesi?

Millaisia vaikutuksia toimintaan osallistumisellasi on ollut asiakkaiden elämään?

Mitkä tekijät ovat mielestäsi vaikuttaneet siihen?

Kuvaile kehittämistehtävän edistymistä omin sanoin.

Miten kehittämistyötä olisi hyvä jatkaa : tavoite, kohde yms?

Kehittämisideoita:

---

9. TOIMINNAN VAIKUTUKSET AMMATTITAITOON

Jos arviointiasteikosta ei löydy sopivaa vaihtoehtoa johonkin kysymykseen, voit jättää kyseisen kohdan tyhjäksi, ja kirjoittaa vastauksesi seuraavan kysymyksen avoimeen vastauslaatikkoon.

	1 Täysin eri mieltä	2Jokseenkin eri mieltä	3Jokseenkin samaa mieltä	4 Täysin samaa mieltä
9.1 Tiedän, mitä tuettu päätöksenteko tarkoittaa	☐	☐	☐	☐
9.2 Minulla on riittävästi tietoa tuettua päätöksentekoa edistävästä työmenetelmistä/välineistä	☐	☐	☐	☐
9.3 Hallitsen tuettua päätöksentekoa edistäviä työmenetelmiä ja käytän niitä päivittäin työssäni	☐	☐	☐	☐
9.4 Tarjoan kehitysvammaisille henkilöille riittävästi vaihtoehtoja valintojen tueksi	☐	☐	☐	☐
9.5 Keskustelemme päätettävistä asioista etukäteen asiakkaitteni kanssa, ja etsimme yhdessä tietoa asioista	☐	☐	☐	☐
9.6 Seuraan asiakkaitteni pieniäkin kommunikaatioeleitä, ilmeitä, viittomia yms, jotta saan selville heidän omat mielipiteensä	☐	☐	☐	☐
9.7 Käytän asiakkaan kanssa kommunikoidessani samoja kommunikointikeinoja kuin asiakas	☐	☐	☐	☐
9.8 Huolehdin, että asiakasta koskeva materiaali on aina hänen ymmärtämällään kielellä	☐	☐	☐	☐
9.9 Huolehdin, että asiakkaallani on mahdollisuus osallistua hänen elämäänsä koskeviin palavereihin (esim. palvelusuunnitelmapalaveri)	☐	☐	☐	☐
9.10 Huolehdin, että asiakkaallani on keinoja ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon erilaisissa palavereissa (esim. palvelusuunnitelmapalaveri)	☐	☐	☐	☐
9.11 Asiakkailla on mahdollisuus osallistua arjen päätöksentekotilanteisiin (esim. ruokailussa)	☐	☐	☐	☐
9.12 Tuettu päätöksenteko toteutuu työssäni	☐	☐	☐	☐

10. TYÖYHTEISÖJEN KEHITTÄMISTOIMINNASTA

Mitä ajattelet työyhteisöjen kehittämistoiminnasta tällä hetkellä, kun Tuetusti päätöksentekoon-projektin toiminta työyhteisösi kanssa on päättymässä? Haluaisitko osallistua tämänkaltaiseen toimintaan tulevaisuudessa?

Kiitos vastauksesta!

Vahvista vastausten lähetys